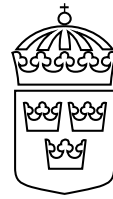

Regeringens proposition

2021/22:198

Stärkt rätt till skadestånd för brottsoffer

Prop.
2021/22:198

Regeringen överlämnar denna proposition till riksdagen.

Stockholm den 24 mars 2022

Magdalena Andersson

Morgan Johansson
(Justitiedepartementet)

Propositionens huvudsakliga innehåll

I de fall brott inte kan förhindras behöver samhällets resurser rikta in sig på att minska skadeverkningarna av brott och hjälpa de brottsdrabbade. Att det finns ändamålsenliga regler om ersättning till brottsoffer är en viktig del i det arbetet. Regeringen föreslår därför lagändringar för att utvidga brottsoffers rätt till skadestånd och möjlighet att få ut sådan ersättning. Det övergripande syftet med lagändringarna är att stärka brottsoffers ställning och minska skadeverkningarna av brott. Förslagen handlar bl.a. om att

- åstadkomma en påtaglig höjning av nivåerna på kränkingsersättning,
- utvidga rätten till kränkingsersättning för poliser och andra yrkesgrupper med särskild beredskap,
- stärka rätten till ersättning för efterlevande anhöriga genom en ny form av ideell ersättning, s.k. särskild anhörigersättning,
- utvidga möjligheterna att utmäta frihetsberövandeersättning till förmån för brottsoffer, och
- ge fordringar som avser skadestånd på grund av brott företräde framför oprioriterade fordringar vid löneutmätning.

Lagändringarna föreslås träda i kraft den 1 juli 2022, med undantag för lagändringen om ändrad företrädesordning vid löneutmätning som föreslås träda i kraft den 10 september 2022.

1	Förslag till riksdagsbeslut	3
2	Lagtext	4
2.1	Förslag till lag om ändring i utsökningsbalken	4
2.2	Förslag till lag om ändring i skadeståndslagen (1972:207)	6
2.3	Förslag till lag om ändring i brottskadelagen (2014:322)	12
3	Ärendet och dess beredning	14
4	Höjda nivåer på kränkingsersättning	15
5	Utvidgad rätt till kränkingsersättning för poliser och andra yrkesgrupper med särskild beredskap	25
6	Stärkt rätt till ideell ersättning för efterlevande anhöriga	30
7	Utvidgade utmätningsmöjligheter till förmån för brottsoffer	37
7.1	Utmätning av frihetsberövandeersättning	37
7.2	Ändrad företrädesordning vid löneutmätning	42
8	Ikraftträdande- och övergångsbestämmelser	43
9	Konsekvenser	45
10	Författningskommentar	49
10.1	Förslaget till lag om ändring i utsökningsbalken	49
10.2	Förslaget till lag om ändring i skadeståndslagen (1972:207)	52
10.3	Förslaget till lag om ändring i brottskadelagen (2014:322)	62
Bilaga 1	Sammanfattning av betänkandet Ersättning till brottsoffer (SOU 2021:64)	65
Bilaga 2	Betänkandets lagförslag	71
Bilaga 3	Förteckning över remissinstanserna	80
Bilaga 4	Lagrådsremissens lagförslag	81
Bilaga 5	Lagrådets yttrande	91
	Utdrag ur protokoll vid regeringssammanträde den 24 mars 2022	96

1 Förslag till riksdagsbeslut

Prop. 2021/22:198

Regeringens förslag:

1. Riksdagen antar regeringens förslag till lag om ändring i utsökningsbalken.
2. Riksdagen antar regeringens förslag till lag om ändring i skadeståndslagen (1972:207).
3. Riksdagen antar regeringens förslag till lag om ändring i brottsskadelagen (2014:322).

2 Lagtext

Regeringen har följande förslag till lagtext.

2.1 Förslag till lag om ändring i utsökningsbalken

Härigenom föreskrivs att 4 kap. 11 §, 5 kap. 7 § och 7 kap. 14 § utsökningsbalken ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

4 kap.

11 §¹

Har två eller flera sökt utmätning mot samma gäldenär, *skall* utmätning för fordringarna ske samtidigt, om *ej* utmätning för någon av fordringarna därigenom fördröjs oskäligt.

Har två eller flera sökt utmätning mot samma gäldenär, *ska* utmätning för fordringarna ske samtidigt, om *inte* utmätning för någon av fordringarna därigenom fördröjs oskäligt.

Om utmätningen avser ersättning enligt 2–4 §§ lagen (1998:714) om ersättning vid frihetsberövanden och andra tvångsåtgärder, och ersättningen får utmätas endast för fordringar som avser skadestånd på grund av brott, gäller första stycket endast för sådana fordringar.

Bestämmelserna i 7 kap. 17 § första stycket om jämkning av underhållsbidrag vid utmätning av lön tillämpas även vid annan utmätning.

5 kap.

7 §

Skadestånd, som tillkommer gäldenären med anledning av personskada, frihetsberövande, falskt åtal, ärekränkning eller annat sådant, får *ej* utmätas medan skadeståndet innestår hos den som *skall utge* det. *Har* skadeståndet bestämts att *utgå* som livränta, gäller *vad* som *har sagts* *nu* rätten till livräntan.

Sedan skadeståndet har betalats ut, får *vad* som hålls avskilt *ej* utmätas, om skadeståndet *skall* till-

Skadestånd, som tillkommer gäldenären med anledning av personskada, frihetsberövande, falskt åtal, ärekränkning eller annat sådant, får *inte* utmätas medan skadeståndet innestår hos den som *ska betala* ut det. *Om* skadeståndet *har* bestämts att *betalas* *i form* av livränta, gäller *förbudet* mot utmätning rätten till livräntan.

När skadeståndet har betalats ut får *det* som hålls avskilt *inte* utmätas, om skadeståndet *ska* till-

godose försörjningsbehov *som alltjämt kvarstår* eller, i annat fall, om mindre än två år har *förflutit* från *det att medlen betalades ut*.

godose *ett kvarstående* försörjningsbehov eller, i annat fall, om mindre än två år har *gått* från *utbetalningen*.

Om utmätningfordringen avser skadestånd på grund av brott, gäller första och andra styckena inte ersättning enligt 2–4 §§ lagen (1998:714) om ersättning vid frihetsberövanden och andra tvångsåtgärder.

7 kap.

14 §²

Vid utmätning av lön har följande fordringar i nämnd ordning företräde framför andra fordringsanspråk:

1. fordran som avser underhållsbidrag enligt äktenskapsbalken och föräldrabalken,
2. konkursbos fordran på gäldenärens lön enligt 3 kap. 4 § konkurslagen (1987:672), om lönen innehållits under konkursen,
3. fordran som avses i 2 § lagen (1993:891) om indrivning av statliga fordringar m.m.
3. fordran som avses i 2 § lagen (1993:891) om indrivning av statliga fordringar m.m.,
4. *fordran som avser skadestånd på grund av brott.*

Företrädesrätten enligt första stycket 1 gäller även sådant utländskt underhållsbidrag som får verkställas i Sverige, om bidragsfordringen vid verkställighetstillfället inte är äldre än fem år.

Denna lag träder i kraft den 10 september 2022 i fråga om 7 kap. 14 § och i övrigt den 1 juli 2022.

² Senaste lydelse 2004:479.

2.2 Förslag till lag om ändring i skadeståndslagen (1972:207)

Härigenom föreskrivs i fråga om skadeståndslagen (1972:207)¹

dels att 2 kap. 3–5 §§, 3 kap. 1, 2, 4 och 5 §§, 5 kap. 6 § och 6 kap. 3 och 6 §§ ska ha följande lydelse,

dels att det ska införas två nya paragrafer, 2 kap. 3 a § och 5 kap. 6 a §, av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

2 kap.

3 §

Den som allvarligt kränker någon annan genom brott som innefattar ett angrepp mot dennes person, frihet, frid eller ära *skall* ersätta den skada som kränkningen innebär.

Den som allvarligt kränker någon annan genom brott som innefattar ett angrepp mot dennes person, frihet, frid eller ära *ska* ersätta den skada som kränkningen innebär.

Om den som utsätts för brott i tjänsten får anses ha en särskild beredskap för angreppet, ska det vid bedömningen av om kränkningen är allvarlig särskilt beaktas om angreppet riktar sig mot den angripnes privata sfär eller är fysiskt.

3 a §

Den som uppsåtligen eller av grov oaktsamhet genom brott orsakar någon annans död ska betala särskild anhörigersättning till den som stod den avlidne särskilt nära. Detta gäller dock inte om det är uppenbart oskäligt.

4 §

Den som i fall som avses i 1–3 §§ vållar skada innan han har fyllt arton år *skall* ersätta skadan i den *mån* det är skäligt med hänsyn till hans ålder och utveckling, handlingens beskaffenhet, föreliggande ansvarsförsäkring och andra ekonomiska förhållanden samt övriga omständigheter.

Den som i fall som avses i 1–3 a §§ vållar skada innan han *eller hon* har fyllt arton år *ska* ersätta skadan i den *utsträckning* det är skäligt med hänsyn till hans *eller hennes* ålder och utveckling, handlingens beskaffenhet, föreliggande ansvarsförsäkring och andra ekonomiska förhållanden samt övriga omständigheter.

5 §

Den som i fall som avses i 1–3 §§ vållar skada under påverkan av en allvarlig psykisk störning eller av någon annan psykisk störning som inte är självförvållad och tillfällig *skall* ersätta skadan i den *mån* det är skäligt med hänsyn till hans sinnesstillstånd, handlingens beskaffenhet, föreliggande ansvarsförsäkring och andra ekonomiska förhållanden samt övriga omständigheter.

Den som i fall som avses i 1–3 a §§ vållar skada under påverkan av en allvarlig psykisk störning eller av någon annan psykisk störning som inte är självförvållad och tillfällig *ska* ersätta skadan i den *utsträckning* det är skäligt med hänsyn till hans *eller hennes* sinnesstillstånd, handlingens beskaffenhet, föreliggande ansvarsförsäkring och andra ekonomiska förhållanden samt övriga omständigheter.

3 kap.1 §²

Den som har arbetstagare i sin tjänst ska ersätta

1. personskada eller sakskada som arbetstagaren vållar genom fel eller försummelse i tjänsten,

2. ren förmögenhetsskada som arbetstagaren i tjänsten vållar genom brott, *och*

3. skada på grund av att arbetstagaren kränker någon annan på sätt som anges i 2 kap. 3 § genom fel eller försummelse i tjänsten.

2. ren förmögenhetsskada som arbetstagaren i tjänsten vållar genom brott,

3. skada på grund av att arbetstagaren kränker någon annan på sätt som anges i 2 kap. 3 § genom fel eller försummelse i tjänsten, *och*

4. skada som ersätts enligt 2 kap. 3 a § *och som arbetstagaren orsakar genom fel eller försummelse i tjänsten.*

I fråga om skadeståndsansvar för staten eller en kommun gäller även det som sägs nedan i detta kapitel. Det som där sägs om en kommun gäller också en region och ett kommunalförbund.

2 §

Staten eller en kommun *skall* ersätta

1. personskada, sakskada eller ren förmögenhetsskada, som vållas genom fel eller försummelse vid myndighetsutövning i verksamhet för vars fullgörande staten eller kommunen svarar, *och*

2. skada på grund av att någon annan kränks på sätt som anges i 2 kap. 3 § genom fel eller försummelse vid sådan myndighetsutövning.

Staten eller en kommun *ska* ersätta

1. personskada, sakskada eller ren förmögenhetsskada, som vållas genom fel eller försummelse vid myndighetsutövning i verksamhet för vars fullgörande staten eller kommunen svarar,

2. skada på grund av att någon annan kränks på sätt som anges i 2 kap. 3 § genom fel eller försummelse vid sådan myndighetsutövning, *och*

² Senaste lydelse 2019:849.

3. skada som ersätts enligt 2 kap. 3 a § och som orsakas genom fel eller försummelse vid sådan myndighetsutövning.

4 §³

Staten eller en kommun ska ersätta

1. personskada, sakskada, ren förmögenhetsskada *och* skada på grund av att någon kränks på sätt som anges i 2 kap. 3 §, om skadan uppkommit till följd av att den skadelidandes rättigheter enligt den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna har överträtts från statens eller kommunens sida, och

2. annan ideell skada som uppkommit till följd av en sådan rättighetsöverträdelse.

Skadestånd enligt första stycket ska *endast utges* i den utsträckning det är nödvändigt för att gottgöra överträdelsen.

1. personskada, sakskada, ren förmögenhetsskada, skada på grund av att någon kränks på sätt som anges i 2 kap. 3 § *och skada som ersätts enligt 2 kap. 3 a §*, om skadan uppkommit till följd av att den skadelidandes rättigheter enligt den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna har överträtts från statens eller kommunens sida, och

Skadestånd enligt första stycket ska *betalas endast* i den utsträckning det är nödvändigt för att gottgöra överträdelsen.

5 §⁴

En förälder som har vårdnaden om ett barn ska ersätta

1. personskada eller sakskada som barnet vållar genom brott, *och*

2. skada på grund av att barnet kränker någon annan på sätt som anges i 2 kap. 3 §.

Förälderns ansvar enligt första stycket är för varje skadehändelse begränsat till en femtedel av det prisbasbelopp enligt 2 kap. 6 och 7 §§ socialförsäkringsbalken som gäller för det år då skadehändelsen inträffade. *Står* barnet under vårdnad av två föräldrar, gäller begränsningen för dem gemensamt.

Om beloppet som anges i andra stycket inte räcker till full ersättning åt flera som lidit skada till följd av skadehändelsen, ska ersättningen sättas ned med samma kvotdel för var och en av de skadelidande.

1. personskada eller sakskada som barnet vållar genom brott,

2. skada på grund av att barnet kränker någon annan på sätt som anges i 2 kap. 3 §, *och*

3. skada som barnet orsakar och som ersätts enligt 2 kap. 3 a §.

Förälderns ansvar enligt första stycket är för varje skadehändelse begränsat till en femtedel av det prisbasbelopp enligt 2 kap. 6 och 7 §§ socialförsäkringsbalken som gäller för det år då skadehändelsen inträffade. *Om* barnet *står* under vårdnad av två föräldrar, gäller begränsningen för dem gemensamt.

³ Senaste lydelse 2018:23.

⁴ Senaste lydelse 2010:704.

5 kap.

6 §

Skadestånd med anledning av kränkning bestäms efter vad som är skäligt med hänsyn till handlingens art och varaktighet. *Därvid skall särskilt beaktas om handlingen*

1. haft förnedrande eller skändliga inslag,

2. varit ägnad att framkalla allvarlig rädsla för liv eller hälsa,

3. riktat sig mot någon med särskilda svårigheter att värja sin personliga integritet,

4. inneburit missbruk av ett beroende- eller förtroendeförhållande, eller

5. varit ägnad att väcka allmän uppmärksamhet.

Skadestånd med anledning av kränkning bestäms efter vad som är skäligt med hänsyn till handlingens art och varaktighet *och på ett sätt som även innebär att den kränkte får upprättelse för angreppet.*

Vid bedömningen enligt första stycket ska det särskilt beaktas om handlingen

1. haft förnedrande eller skändliga inslag,

2. varit ägnad att framkalla allvarlig rädsla för liv eller hälsa,

3. riktat sig mot någon med särskilda svårigheter att värja sin personliga integritet,

4. inneburit missbruk av ett beroende- eller förtroendeförhållande eller riktat sig mot någon som den skadeståndsskyldige har eller tidigare har haft ett nära förhållande till,

5. varit ägnad att väcka allmän uppmärksamhet eller tagits upp med ett tekniskt hjälpmedel under förhållanden som inneburit risk för att upptagningen sprids,

6. utförts av flera personer tillsammans mot den skadelidande, eller

7. innefattat hot som påtagligt har förstärkts genom anspelning på ett våldskapital.

Den som har gjort sig skyldig till ärekränkning eller *dylik* brottslig gärning eller som annars är skadeståndsskyldig med anledning av sådant brott kan på yrkande av den

Den som har gjort sig skyldig till ärekränkning eller *en liknande* brottslig gärning eller som annars är skadeståndsskyldig med anledning av *ett* sådant brott kan på

Prop. 2021/22:198 kränkte i mål om gärningen efter omständigheterna *åläggas* att bekosta *tryckning* i en eller flera tidningar *av dom i målet*.

yrkande av den kränkte i *ett* mål om gärningen efter omständigheterna *förpliktas* att bekosta *att domen i målet förs in* i en eller flera tidningar.

6 a §

Särskild anhörigersättning bestäms oberoende av omständigheterna i det enskilda fallet till ett skäligt belopp som är lika stort för var och en av de ersättningsberättigade.

6 kap.

3 §⁵

Rätten till ersättning för fysiskt och psykiskt lidande och för särskilda olägenheter faller bort, om den skadelidande avlider innan ett krav på sådan ersättning har framställts. Detsamma gäller rätten till ersättning för kränkning och för annan ideell skada enligt 3 kap. 4 § första stycket 2.

Rätten till ersättning för fysiskt och psykiskt lidande och för särskilda olägenheter faller bort, om den skadelidande avlider innan ett krav på sådan ersättning har framställts. Detsamma gäller rätten till ersättning för kränkning, *särskild anhörigersättning* och *ersättning* för annan ideell skada enligt 3 kap. 4 § första stycket 2.

6 §

En skadelidande som har tillerkänts skadestånd för kränkning *skall* inte förpliktas att ersätta den skadeståndsskyldiges rättegångskostnader i ett mål där skadestånd på grund av brottet prövas. Detta gäller dock inte om särskilda skäl föranleder annat.

En skadelidande som har tillerkänts skadestånd för kränkning *eller särskild anhörigersättning ska* inte förpliktas att ersätta den skadeståndsskyldiges rättegångskostnader i ett mål där skadestånd på grund av brottet prövas. Detta gäller dock inte om särskilda skäl föranleder annat.

Om det finns särskilda skäl gäller *vad som sägs i* första stycket första meningen också en skadelidande som har tillerkänts skadestånd för fysiskt och psykiskt lidande eller för särskilda olägenheter på grund av brott.

Om det finns särskilda skäl, gäller första stycket första meningen också en skadelidande som har tillerkänts skadestånd för fysiskt och psykiskt lidande eller för särskilda olägenheter på grund av brott.

Undantag från *vad som sägs i* första och andra styckena får göras i fråga om sådana kostnader som den skadelidande har orsakat genom att uppträda på ett sätt som avses i

Undantag från första och andra styckena får göras i fråga om sådana kostnader som den skadelidande har orsakat genom att uppträda på ett sätt som avses i 18 kap.

18 kap. 3 eller 6 § eller 31 kap. 4 § 3 eller 6 § eller 31 kap. 4 § rättegångsbalken. Prop. 2021/22:198
rättegångsbalken.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2022.

2.3 Förslag till lag om ändring i brottsskadelagen (2014:322)

Härigenom föreskrivs i fråga om brottsskadelagen (2014:322)
dels att 2, 5, 17 och 32 §§ ska ha följande lydelse,
dels att det ska införas en ny paragraf, 5 a §, av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

2 §¹

Brottsskadeersättning betalas om brottet har begåtts i Sverige.

Brottsskadeersättning enligt 4 och 5 §§ betalas även om brottet har begåtts utomlands, om den skadelidande vid tidpunkten för brottet hade hemvist i Sverige.

Brottsskadeersättning enligt 4–5 a §§ betalas även om brottet har begåtts utomlands, om den skadelidande vid tidpunkten för brottet hade *sin* hemvist i Sverige.

5 §²

Brottsskadeersättning betalas för den skada det innebär att någon allvarligt kränker någon annan genom brott som innefattar ett angrepp mot dennes person, frihet eller frid eller genom grovt förtal enligt 5 kap. 2 § brottsbalken (kränkning).

Brottsskadeersättning för kränkning bestäms enligt 5 kap. 6 § första stycket skadeståndslagen (1972:207).

Brottsskadeersättning för kränkning bestäms enligt 5 kap. 6 § första och andra styckena skadeståndslagen (1972:207).

I den utsträckning en domstol i sak har prövat ett yrkande om skadestånd för kränkning får brottsskadeersättningen i denna del inte bestämmas till ett lägre belopp än vad som följer av domstolens avgörande, om inte annat följer av denna lag.

5 a §

Brottsskadeersättning betalas för skada som ersätts enligt 2 kap. 3 a § skadeståndslagen (1972:207). Sådan brottsskadeersättning bestäms enligt 5 kap. 6 a § samma lag.

I den utsträckning en domstol i sak har prövat ett yrkande om ersättning enligt 2 kap. 3 a § skadeståndslagen får brottsskadeersättningen i denna del inte bestämmas till ett lägre belopp än vad som följer av domstolens avgörande, om inte annat följer av denna lag.

¹ Senaste lydelse 2021:399.

² Senaste lydelse 2017:1134.

17 §

Rätten till brottsskadeersättning för personskada enligt 5 kap. 1 § första stycket 3 skadeståndslagen (1972:207) och för kränkning faller bort om den skadelidande avlider innan en ansökan om brottsskadeersättning har gjorts. Detta gäller dock inte om han eller hon dessförinnan har framställt krav på skadestånd för sådan skada.

Rätten till brottsskadeersättning för personskada enligt 5 kap. 1 § första stycket 3 skadeståndslagen (1972:207), för kränkning och för skada som ersätts enligt 2 kap. 3 a § skadeståndslagen faller bort om den skadelidande avlider innan en ansökan om brottsskadeersättning har gjorts. Detta gäller dock inte om han eller hon dessförinnan har framställt krav på skadestånd för sådan skada.

32 §³

Ett anspråk på brottsskadeersättning enligt 4 eller 5 § får inte utmätas för den skadelidandes skuld. Livräntebelopp får dock utmätas enligt 7 kap. utsökningsbalken.

I fråga om förbud mot utmätning sedan brottsskadeersättning enligt 4 eller 5 § har betalats ut tillämpas 5 kap. 7 § andra stycket utsökningsbalken.

Ett anspråk på brottsskadeersättning enligt 4, 5 eller 5 a § får inte utmätas för den skadelidandes skuld. Livräntebelopp får dock utmätas enligt 7 kap. utsökningsbalken.

I fråga om förbud mot utmätning sedan brottsskadeersättning enligt 4, 5 eller 5 a § har betalats ut tillämpas 5 kap. 7 § andra stycket utsökningsbalken.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2022.

³ Senaste lydelse 2021:399.

3 Ärendet och dess beredning

Regeringen beslutade i december 2019 att ge en särskild utredare i uppdrag att se över vissa regler som gäller brottsoffers rätt till skadestånd och möjlighet att få ut sådan ersättning. Syftet med översynen var att stärka brottsoffers ställning och minska skadeverkningarna av brott.

Utredningen om stärkt rätt till skadestånd för brottsoffer överlämnade i juli 2021 betänkandet *Ersättning till brottsoffer* (SOU 2021:64). En sammanfattning av betänkandet finns i *bilaga 1* och betänkandets lagförslag finns i *bilaga 2*.

Betänkandet har remissbehandlats. En förteckning över remissinstanserna finns i *bilaga 3*. Remissyttrandena finns tillgängliga i lagstiftningsärendet (Ju2021/02755).

Frågor om brottsoffers rätt till kränkingsersättning har även varit föremål för behandling i riksdagen. I december 2018 tillkännagav riksdagen för regeringen att regeringen bör återkomma med ett lagförslag om fördubblad kränkingsersättning till brottsoffer (bet. 2018/19:JuU1 punkt 2, rskr. 2018/19:73). Vidare har riksdagen i april och november 2019 riktat två tillkännagivanden till regeringen om en utvidgad rätt till kränkingsersättning för poliser (bet. 2018/19:JuU10 punkt 52, rskr. 2018/19:191, och bet. 2019/20:JuU8 punkt 12, rskr. 2019/20:43). Genom förslagen i avsnitt 4 och 5 anser regeringen att de aktuella tillkännagivandena är tillgodosedda. Tillkännagivandena är därmed slutbehandlade.

Lagrådet

Regeringen beslutade den 17 februari 2022 att inhämta Lagrådets yttrande över de lagförslag som finns i *bilaga 4*. Lagrådets yttrande finns i *bilaga 5*. Lagrådets synpunkter behandlas i avsnitt 4, 5, 6 och 8 och i författningskommentaren. Regeringen följer delvis Lagrådets förslag.

I förhållande till lagrådsremissens lagförslag görs också några språkliga och redaktionella ändringar.

Regeringens förslag: Bestämmelserna i skadeståndslagen om hur kränkingsersättning bestäms ska ändras i syfte att påtagligt höja nivåerna på ersättningen.

Vid bedömningen av vad som utgör skälig kränkingsersättning ska ersättningen bestämmas på ett sätt som även innebär att den kränkte får upprättelse för angreppet.

Vidare ska ytterligare fyra omständigheter särskilt beaktas vid skälighetsbedömningen. Det gäller om handlingen

- riktat sig mot någon som den skadeståndsskyldige har eller tidigare har haft ett nära förhållande till,
- tagits upp med ett tekniskt hjälpmedel under förhållanden som inneburit risk för att upptagningen sprids,
- utförts av flera personer tillsammans mot den skadelidande, eller
- innefattat hot som påtagligt har förstärkts genom anspelning på ett våldskapital.

Utredningens förslag överensstämmer i sak med regeringens men har en något annorlunda språklig och redaktionell utformning.

Remissinstanserna: Det finns ett brett stöd bland remissinstanserna för att nivåerna på kränkingsersättning bör höjas. De flesta remissinstanser, bl.a. *Barnombudsmannen*, *Brottsförebyggande rådet*, *Brottsoffermyndigheten*, *Centrum för rättvisa*, *Lunds universitet* och *Östersunds tingsrätt*, tillstyrker eller har inga invändningar mot utredningens förslag. *Hovrätten för Västra Sverige* anser att det finns skäl att överväga om inte en lämpligare metod för att höja ersättningsnivåerna är att i lag knyta nivåerna till prisbasbeloppet. Enligt hovrätten är det svårt att se att utredningens förslag i tillämpningen skulle motivera sådana höjda ersättningsnivåer som utredningen vill uppnå. Vidare anser hovrätten att utredningens förslag kan komma att rubba ordningen att det ankommer på de rätts-tillämpande organen att bestämma kränkingsersättningens storlek. *Svea hovrätt* anser att det kan ifrågasättas om höjda ersättningsnivåer mest ändamålsenligt uppnås genom ändringar i skadeståndslagen. Enligt hovrätten skulle ett alternativ kunna vara att genom ökade anslag se till att Brottsoffermyndigheten höjer nivåerna, vilket skulle få genomslag även i domstolarnas rättstillämpning. Vidare anser hovrätten att det inte tydligt framgår på vilket sätt införandet av ett upprättelsemoment skulle leda till att nivåerna även i framtiden justeras i takt med förändrat penningvärde eller en förändrad syn på viss brottslighet. Några av de remissinstanser som tillstyrker utredningens förslag, bl.a. *Jönköpings tingsrätt* och *Solna tingsrätt*, uttrycker en viss skepsis till om förslaget i praktiken kommer att få avsedd effekt.

När det gäller förslaget om att lägga till fyra omständigheter som särskilt ska beaktas när kränkingsersättningen bestäms, anser några remissinstanser att ytterligare omständigheter bör läggas till. *Brottsoffermyndigheten* föreslår att omständigheten att det har funnits ett hatbrottsmotiv läggs till. *Vårdförbundet* föreslår ett tillägg för det fall handlingen riktats mot någon i dennes yrkesutövning, och *Tjänstemännens centralorganisation* anser att det bör övervägas om inte brott som riktat sig mot en anställd som utför

Prop. 2021/22:198 sina arbetsuppgifter som ett led i myndighetsutövning eller på annat sätt utgör en del av en samhällsbärande funktion ska vara en sådan omständighet som särskilt ska beaktas i höjande riktning när ersättningen bestäms. *Civil Rights Defenders* anser att även brott mot frihetsberövade förtjänar att tas upp explicit.

Beträffande förslaget att det särskilt ska beaktas om handlingen riktat sig mot någon som den skadeståndsskyldige har eller tidigare har haft ett nära förhållande till, anser *Unizon* att det bör göras ett tillägg om särskild ersättning för ekonomiskt våld. *Lunds universitet* och *Uppsala universitet* anser att det inte bör införas ett nytt närståendebegrepp utan att samma terminologi bör användas som i straffrätten, dvs. ”någon som är eller tidigare har varit närstående”.

Några remissinstanser har synpunkter på förslaget att det särskilt ska beaktas om handlingen tagits upp med ett tekniskt hjälpmedel under förhållanden som inneburit risk för att upptagningen sprids. *Sveriges advokatsamfund* avstyrker förslaget eftersom det bedöms svårtillämpat och något främmande. Enligt samfundet står förslaget i strid med kränkingsersättningens principer som innebär att den som allvarligt kränker någon ska ersätta den skada som kränkningen innebär. *Åklagarmyndigheten*, som i och för sig är positiv till förslaget, framhåller att det kan medföra flera praktiska tillämpningsproblem. Bevisning om upptagningen kan behöva tas fram, vilket kan leda till att utredningstiden förlängs och att oproportionerligt mycket tid och resurser behöver läggas på att utreda om en upptagning skett eller inte. *Göteborgs tingsrätt* anser att det är angeläget att omständigheten i fråga ska kunna beaktas, men att en avgränsning som innebär att upptagningen ska ha gjorts av gärningspersonen eller annars vara nära knuten till brottsplanen vore mer ändamålsenlig för att undvika gränsdragningsproblem och att gärningspersonens skadeståndsskyldighet blir för långtgående. Tingsrätten ifrågasätter vidare, i likhet med *Hovrätten för Västra Sverige*, behovet av ett riskmoment då det i princip alltid finns en risk för spridning.

När det gäller förslaget att det särskilt ska beaktas att handlingen innefattat ett hot som påtagligt har förstärkts genom anspelning på ett våldskapital, ifrågasätter *Uppsala universitet* och *Hovrätten för Västra Sverige* kravet på ”påtagligt”.

Skälen för regeringens förslag

Allmänt om kränkingsersättningen

Enligt 2 kap. 3 § skadeståndslagen (1972:207) ska den som allvarligt kränker någon annan genom brott som innefattar ett angrepp mot dennes person, frihet, frid eller ära ersätta den skada som kränkningen innebär. Utmärkande för de brott som grundar rätt till kränkingsersättning är alltså att de innefattar ett angrepp på den skadelidandes personliga integritet, närmast dennes privatliv och människovärde (se prop. 2000/01:68 s. 48).

Kränkingsersättningen tar sikte på den kränkning som uppkommer just i samband med angreppet och syftar till att kompensera för de känslor som den kränkande handlingen har framkallat hos den skadelidande, såsom rädsla, förnedring, skam eller liknande och som inte tar sig sådana medicinska uttryck att det är fråga om en personskada. Det som ska ersättas är alltså den kränkning, dvs. den momentana upplevelse, som den

angripne typiskt sett har drabbats av vid skadetillfället och inte efterföljande lidande eller andra upplevelser eller verkningar av det brottsliga angreppet. Även om själva kränkningen inte kan suddas ut genom ersättning i pengar, är ersättningen tänkt att bidra till att den drabbade får upprättelse för den förnedrande och kränkande handlingen och därmed också bidra till att återställa hans eller hennes självrespekt och självkänsla. (Se bl.a. prop. 2000/01:68 s. 19 och 48.)

Skadeståndslagen anger inte med vilka belopp kränkningersättning ska betalas, men innehåller vissa riktlinjer för hur ersättningen ska bestämmas. Enligt 5 kap. 6 § bestäms kränkningersättningen efter vad som är skäligt med hänsyn till handlingens art och varaktighet, och vid bedömningen ska vissa omständigheter särskilt beaktas. Dessa omständigheter är om handlingen 1) haft förnedrande eller skändliga inslag, 2) varit ägnad att framkalla allvarlig rädsla för liv eller hälsa, 3) riktat sig mot någon med särskilda svårigheter att värja sin personliga integritet, 4) inneburit missbruk av ett beroende- eller förtroendeförhållande eller 5) varit ägnad att väcka allmän uppmärksamhet. De omständigheter som räknas upp i paragrafen har ansetts vara de typiskt sett viktigaste, men uppräkningslistan är inte uttömmande. Även andra omständigheter kan vara av betydelse i det enskilda fallet. Det ankommer på rättstillämpningen att utifrån förhärskande etiska och sociala värderingar närmare precisera vilka hänsyn som ska tas vid skadeståndets bestämmande. (Se prop. 2000/01:68 s. 52 f. och 74 f.)

Eftersom utgångspunkten för bestämmandet av kränkningersättning är en skönsmässig bedömning baserad på förhärskande etiska och sociala värderingar ser man i första hand till vilken kränkning som typiskt sett kan anses ha uppkommit genom angreppet. Det innebär att ersättningen huvudsakligen får bestämmas med ledning av objektiva faktorer. I särskilda fall kan man dock ta hänsyn till intensiteten i den skadelidandes upplevelser av kränkningen på ett sätt som kan medföra avvikelser från den mer schablonartade bedömning som annars skulle ha gjorts. Det rör sig om fall där det framkommer att kränkningen har varit särskilt allvarlig eller klart lindrigare än normalt. Även den skadelidandes eget beteende i form av provokation, medvållande och medvetet risktagande kan i speciella fall få betydelse för ersättningens storlek. (Se bl.a. prop. 2000/01:68 s. 49, 51 f., 65 f. och 74 samt Högsta domstolens domar den 10 december 2021 i mål T 4558-21 och T 6358-20.)

Det är en uppgift för rättstillämpningen att bestämma kränkningersättningens storlek utifrån omständigheterna i varje enskilt fall (se bl.a. prop. 2000/01:68 s. 52 och rättsfallet NJA 2017 s. 938). I praktiken bestäms ersättningen ofta med ledning av de schabloner som slagits fast av Högsta domstolen och de schabloner för brottsskadeersättning som tillämpas av Brottsoffermyndigheten efter beslut av Nämnden för brottsskadeersättning (se bl.a. rättsfallet NJA 2021 s. 746).

Nivåerna på kränkningersättning bör höjas påtagligt

Att kränkningersättningen ska bestämmas i rättstillämpningen utifrån en skönsmässig bedömning baserad på förhärskande etiska och sociala värderingar möjliggör och förutsätter en dynamisk utveckling av ersättningsnivåerna. Nivåerna kan och ska utvecklas i takt med att värderingarna i samhället förändras. En sådan utveckling är nödvändig utifrån ersätt-

Prop. 2021/22:198 ningens reparativa funktion, dvs. att kompensera brottsoffret för den skada som kränkningen har inneburit. För att kränkningens värde inte ska urholkas är det också viktigt att ersättningsnivåerna anpassas i takt med att värdet på pengar förändras. Annars kan följden bli att den skadelidande inte ersätts fullt ut.

I samband med att den nuvarande regleringen om kränkningens ersättning infördes behandlades frågan om att höja kränkningens ersättningsnivåerna. Regeringen konstaterade då att det skett betydande höjningar av kränkningens ersättning och att höjningarna var betydligt kraftigare än vad som följde av ändringarna i penningvärdet. Slutsatsen blev att ersättningsnivåerna hade utvecklats och utvecklades på ett sådant sätt att det saknades anledning att ingripa med lagstiftning (se prop. 2000/01:68 s. 55 f.).

Frågan om att höja nivåerna på kränkningens ersättning har under senare år aktualiserats på nytt. Det har i olika sammanhang gjorts gällande att nivån på ersättningar som döms ut är för låg och inte står i överensstämmelse med det allmänna rättsmedvetandet. Riksdagen har i ett tillkännagivande uppmanat regeringen att återkomma med ett lagförslag om fördubblad kränkningens ersättning till brottsoffer. Enligt riksdagen behöver brottsofferperspektivet stärkas, och den kränkning som brottsoffret lidit efter att ha utsatts för brott bör värderas högre i skadeståndshänseende för att stå i bättre överensstämmelse med de etiska och sociala värderingar som är rådande i dag (bet. 2018/19: JuU1 punkt 2, rskr. 2018/19:73).

Utredningen har undersökt hur kränkningens ersättningsnivåerna har utvecklats under de senaste 20 åren. Undersökningen visar att nivåerna har höjts för endast ett fåtal brott vid enstaka tillfällen och att dessa höjningar mer eller mindre har neutraliserats av inflationen. Undersökningen visar även att det för många brott inte har skett några höjningar alls. Detta innebär att ersättningsnivåerna för dessa brott i realiteten har minskat. En slutsats som kan dras av undersökningen är att ersättningsnivåerna generellt sett inte har utvecklats i den takt som hade varit motiverat av penningvärdeförändringarna under perioden i fråga, vilket har fått till följd att dessa förändringar har urgröpt ersättningarnas värde. Under samma period har skyddet för den kroppsliga och sexuella integriteten stärkts och värderats upp vilket har lett till att det antagits en skärpt syn mot vissa typer av brottslighet, t.ex. allvarliga vålds-, frihets-, och sexualbrott, men även mindre allvarliga fall av angrepp mot den kroppsliga integriteten. Det stärkta skyddet för den kroppsliga integriteten och den skärpta synen på brott som riktas mot denna har enligt utredningen inte på ett rimligt sätt kommit att återspeglas i ersättningsnivåerna för dessa brott. Även om viss försiktighet bör iaktas vid jämförelse av olika ideella skadestånd, inte minst eftersom skadestånden kan ha olika funktioner, framstår ersättningsnivåerna vidare som låga i förhållande till andra ideella skadestånd.

Enligt utredningen finns det därför ett behov av generella höjningar av ersättningsnivåerna för kränkningar med anledning av brott, och de förslag som utredningen lämnar syftar till att åstadkomma påtagliga höjningar av ersättningsnivåerna.

Behovet av att höja ersättningsnivåerna bekräftas även av remissutfallet. Det finns ett brett stöd för utredningens bedömning – remissinstanserna tillstyrker eller har ingen invändning mot den.

Enligt regeringen är det mot denna bakgrund tydligt att nivåerna på kränkningens ersättning behöver höjas påtagligt för att stå i samklang med

En höjning bör åstadkommas genom ändringar i skadeståndslagen

Utredningen bedömer att det krävs lagstiftningsåtgärder för att åstadkomma de eftersträvade höjningarna av ersättningsnivåerna, och att den mest ändamålsenliga lösningen är att göra ändringar i skadeståndslagens regler om hur ersättningen ska bestämmas. Regeringen delar den bedömningen, till skillnad från *Svea hovrätt*. Det framstår som mest naturligt och systematiskt riktigt att ändra i bestämmelserna som anger hur kränkningserättningen ska bestämmas för att få till stånd en förändring av nivåerna på ersättningen.

En generell höjning genom att ersättningens upprättelsefunktion stärks...

För att åstadkomma en påtaglig höjning av kränkningserättningsnivåerna anser utredningen att upprättelsemomentet bör stärkas vid bestämmandet av kränkningserättningsens storlek. Utredningen föreslår därför att 5 kap. 6 § skadeståndslagen, som anger att skadestånd med anledning av kränkning ska bestämmas efter vad som är skäligt med hänsyn till handlingens art och varaktighet, kompletteras med en bestämmelse om att skadeståndet vid skälighetsbedömningen ska bestämmas på ett sätt som även innebär att den kränkte får upprättelse för angreppet.

Kränkningserättningen är redan i dag tänkt att, vid sidan av kompensation, bidra till att den skadelidande får upprättelse för den kränkande handlingen (se bl.a. prop. 2000/01:68 s. 48 och rättsfallen NJA 1991 s. 766 och NJA 2013 s. 1046). Att tala om upprättelse vid bestämmande av kränkningserättningsens storlek är alltså inget nytt utan i linje med den funktion som kränkningserättningen är tänkt att ha – att kompensera och bidra till upprättelse. Utredningen har emellertid i sin undersökning av praxis inte kunnat se att kränkningserättningsens upprättelsefunktion har haft något tydligt genomslag vid bestämmandet av ersättningens storlek. Av avgörande betydelse för tilltron till rättsväsendet är att ett brottsoffer får upprättelse för det brott som han eller hon blivit utsatt för. Att brotten utreds och att den som är skyldig döms är naturligtvis centralt för att brottsoffret ska få upprättelse, men upprättelse i form av skadestånd är också viktigt. Som framgår ovan anser regeringen att dagens ersättningsnivåer i allmänhet inte är tillräckligt höga för att ge brottsoffer adekvat upprättelse. Att i lag tydliggöra och därigenom stärka upprättelsefunktionen som ett led i skälighetsbedömningen för att generellt höja ersättningsnivåerna framstår därför som lämpligt och ändamålsenligt. Därigenom stärks brottsofferperspektivet vid bestämmandet av ersättningens storlek.

Utredningens förslag får brett stöd av remissinstanserna. Samtidigt ger flera remissinstanser, bl.a. *Jönköpings tingsrätt* och *Solna tingsrätt*, uttryck för en tveksamhet kring om den föreslagna lagändringen kommer att leda till de tilltänkta höjda nivåerna och en framtida dynamisk utveckling av dessa. Några av dem ifrågasätter även om det är möjligt att värdera ett brottsoffers behov av upprättelse i pengar.

En grundläggande svårighet med alla ideella ersättningar är att det handlar om att behöva sätta ett belopp på något som egentligen inte går att värdera i pengar. Samtidigt är en av kränkningserättningsens funktioner just

Prop. 2021/22:198 att ge den kränkte upprättelse och regeringens bedömning är att dagens ersättningsnivåer inte är tillräckligt höga för att tillgodose behovet av upprättelse. Det är därför nödvändigt att vidta lagstiftningsåtgärder för att komma till rätta med detta. Regeringen anser, i likhet med bl.a. *Lunds universitet* och *Centrum för Rättvisa*, att den lösning som utredningen föreslår utgör den lämpligaste lösningen för att åstadkomma eftersträvad höjning av nivåerna på kränkingsersättning. Genom att i lag tydligt lyfta fram att brottsoffret genom ersättningen ska få full upprättelse skapas förutsättningar för att i rättstillämpningen höja ersättningsnivåerna påtagligt. På så sätt möjliggörs också en dynamisk utveckling av ersättningsnivåerna. Förslaget stämmer väl överens med kränkingsersättningens funktion och allmänna skadeståndsrättsliga principer, och uppfyller enligt regeringen både rimliga krav på förutsebarhet och behovet av bedömningsutrymme i varje enskilt fall. Sammanfattningsvis anser regeringen därför att förslaget bör genomföras.

...och fler omständigheter ska beaktas särskilt i höjande riktning

När det gäller att bestämma storleken på kränkingsersättningen anges i 5 kap. 6 § skadeståndslagen vissa omständigheter som särskilt ska beaktas. De angivna omständigheterna påverkar typiskt sett graden av kränkning och kan i enskilda fall medföra relativa höjningar av ersättningsnivåerna. Omständigheterna knyter an till handlingen och har ansetts vara så grundläggande vid bestämmandet av kränkingsersättningen att de bör komma till uttryck i lagen. Även andra relevanta omständigheter kan dock påverka ersättningens storlek, dvs. uppräknigen är inte uttömmande (se prop. 2000/01:68 s. 52 f.).

Utredningen föreslår att ytterligare fyra omständigheter ska läggas till i den uppräknigen över omständigheter som ska beaktas särskilt. Det handlar om att handlingen 1) riktat sig mot någon som den skadeståndsskyldige har eller tidigare har haft ett nära förhållande till, 2) tagits upp med ett tekniskt hjälpmedel under förhållanden som inneburit risk för att upptagningen sprids, 3) utförts av flera personer tillsammans mot den skadelidande eller 4) innefattat hot som påtagligt har förstärkts genom anspelning på ett våldskapital. Syftet är att åstadkomma mer individualiserade bedömningar utifrån omständigheterna i det enskilda fallet och därmed möjliggöra relativa höjningar av kränkingsersättningsnivåerna för vissa särskilt integritetskränkande handlingar. Gemensamt för de föreslagna omständigheterna är dels att de typiskt sett ökar graden av kränkning, dels ligger i linje med senare års förstärkningar av det straffrättsliga skyddet för vissa handlingar.

Regeringen anser, i likhet med utredningen, att det finns skäl att lyfta fram att det vid bestämmandet av kränkingsersättningen särskilt ska beaktas om handlingen riktat sig mot någon som den skadeståndsskyldige har eller tidigare har haft ett nära förhållande till. Arbetet mot våld och andra kränkningar i nära relationer, där kvinnor och barn är särskilt utsatta, är sedan länge en prioriterad fråga för regeringen. I december 2021 beslutade regeringen om ett kraftfullt åtgärdsprogram med åtgärder för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor (diarienummer A2021/02397). Förra året införde regeringen även ett särskilt barnfridsbrott som innebär att det är straffbart att låta barn bevittna vissa brott som sker i nära relation,

exempelvis när en förälder slår eller hotar den andra föräldern (Barn som bevittnar brott, prop. 2020/21:170). För att stärka skyddet mot våld och andra kränkningar i nära relationer har straffen för grov kvinnofridskränkning och överträdelse av kontaktförbud nyligen skärpts (Skärpta straff för våld och andra kränkningar i nära relationer, prop. 2020/21:217). Brott som sker i nära relationer, oftast i hemmet som ska vara en trygg plats, rubbar den känsla av trygghet och tillit som normalt finns i relationen mellan t.ex. föräldrar och barn eller ett par. Våld som sker i hemmet och av en gärningsperson som den utsatte har starka känslomässiga band till förstärker enligt forskning den negativa inverkan som våldet har på den utsattes självkänsla och handlingskraft (Brottsförebyggande rådets rapport 2019:8 s. 27).

Beträffande vilket uttryck som bör användas för att beskriva den krets av personer som omfattas, förordar *Lunds universitet* och *Uppsala universitet* att de redan väl etablerade ”närstående” och ”tidigare närstående” bör användas i stället för ett nytt uttryck. Uttrycken närstående och tidigare närstående används bl.a. som rekvisit för brotten barnfridsbrott, grov kvinnofridskränkning och grov fridskränkning (4 kap. 3 och 4 a §§ brottsbalken). Regeringen ser visserligen att det kan finnas fördelar med enhetlighet men anser, i likhet med utredningen, att det i detta fall finns skäl för att använda ett uttryck som är fristående från straffrätten. Det möjliggör en rättstillämpning och en dynamisk utveckling av begreppet som på ett ändamålsenligt sätt kan styras av skadeståndsrättsliga överväganden. På så sätt undviker man också risken för att samma uttryck används, men har en annan innebörd än i straffrätten. Vägledning när det gäller vilka som omfattas av ”någon som den skadeståndsskyldige har eller tidigare har haft ett nära förhållande till” finns i författningskommentaren.

Med anledning av *Lagrådets* synpunkt om att ändra tempus och i stället ange ”som den skadeståndsskyldige hade eller hade haft ett förhållande till” vill regeringen framhålla att bestämmelsens tillämplighet förutsätter att det nära förhållandet fanns vid tidpunkten för handlingen eller dessförinnan. Huruvida den skadeståndsskyldige och den skadelidande har ett nära förhållande vid tidpunkten för bestämmandet av kränkningens ersättning saknar alltså betydelse i detta avseende. Till skillnad från *Lagrådet* anser regeringen att de föreslagna tempusformerna uttrycker detta på ett tydligt sätt.

När det gäller utredningens förslag om att det särskilt ska beaktas om handlingen tagits upp med ett tekniskt hjälpmedel under förhållanden som inneburit risk för att upptagningen sprids är de flesta remissinstanser positiva. *Sveriges advokatsamfund* avstyrker dock förslaget eftersom det bedöms svårtillämpat och i strid med kränkningens ersättnings principer. Även *Göteborgs tingsrätt* och *Åklagarmyndigheten* ser vissa tillämpningsproblem med förslaget, och tingsrätten anser att en avgränsning som innebär att upptagningen ska ha gjorts av gärningspersonen eller annars vara nära knuten till brottsplanen är mer ändamålsenlig för att undvika gränsdragningsproblem och en alltför långtgående skadeståndsskyldighet.

Lagrådet ser också stora problem med förslaget eftersom den föreslagna bestämmelsen tar sikte på en omständighet som inte behöver vara kopplad till den kränkande gärningen och inte heller behöver uppfattas av vare sig den handlande (dvs. gärningspersonen) eller den utsatte. Enligt *Lagrådet* går förslaget inte ihop med grundtankarna bakom kränkningens ersättning,

Prop. 2021/22:198 nämligen att gottgöra den momentana upplevelse som den angripne typiskt sett drabbas av vid skadetillfället. Lagrådet föreslår därför att bestämmelsen begränsas till fall där skeendet har tagits upp med ett tekniskt hjälpmedel av den handlande eller någon annan i samförstånd med denne.

Regeringen har viss förståelse för dessa synpunkter, men anser att skälen för att gå vidare med utredningens förslag väger tyngre än skälen mot. Som utredningen konstaterar har det straffrättsliga skyddet för den personliga integriteten stärkts och moderniserats mot bakgrund av den tekniska utvecklingen och framväxten av internet. År 2013 infördes brottet kränkande fotografering som gör det straffbart att med tekniskt hjälpmedel i hemlighet ta upp bild av någon som befinner sig i ett privat utrymme (Kränkande fotografering, prop. 2012/13:69). Sedan år 2018 kan även den som sprider en integritetskänslig bild eller annan uppgift om någon dömas för brottet olaga integritetsintrång (Ett starkt straffrättsligt skydd för den personliga integriteten, prop. 2016/17:222). I dag har nästan alla tillgång till någon form av utrustning som kan spela in bild och ljud, och det är enkelt att på olika sätt lagra, kopiera och återskapa material. Det är vidare möjligt att snabbt och i stor omfattning sprida material till andra. En sådan spridning kan skada den enskildes anseende och framkalla känslor som förtvivlan och maktlöshet. Redan vetskapen om att en integritetskränkande händelse, t.ex. ett brott, har tagits upp med ett tekniskt hjälpmedel medför normalt oro och rädsla hos brottsoffret för en eventuell framtida spridning. Att i en situation då någon utsätts för ett brott även göra en upptagning av händelsen med ett tekniskt hjälpmedel bör därför bedömas som kränkande för brottsoffret. Regeringen delar mot den bakgrunden utredningens bedömning att det skadeståndsrättsliga skyddet bör anpassas så att det på ett mer ändamålsenligt sätt omfattar nya företeelser och risker som den tekniska utvecklingen medför.

Enligt regeringen strider förslaget inte mot kränkingsersättningens grundtanke. Det är visserligen så att kränkingsersättningen ska ersätta den momentana upplevelse i form av negativa känslor som den angripne typiskt sett drabbas av vid skadetillfället. Kränkingsersättningen ersätter emellertid inte någon konkret skada i vanlig mening, utan själva kränkningen av den personliga integriteten som uppkommer i samband med angreppet (se bl.a. rättsfallen NJA 2007 s. 540 och NJA 2017 s. 938 p. 9 och prop. 2000/01:68 s. 19, 49, 66 och 75). Med andra ord är den kränkning som ska ersättas snarare abstrakt än konkret och påtaglig. En persons integritet kan alltså mycket väl kränkas även om personen varken har varit medveten om kränkningen när den skedde eller informerats om den i efterhand. Därmed är det – till skillnad från vad *Lagrådet* anför – inte främmande att en omständighet som den angripne är omedveten om också kan anses förstärka kränkningen. Flera praktiska exempel på sådana situationer kan tänkas, t.ex. då ett övergrepp filmas i hemlighet eller begås mot någon som på grund av rus inte uppfattar allt som han eller hon utsätts för.

Som utredningen anför bör gärningspersonen ansvara för de påräkneliga följder som det brottsliga angreppet kan medföra. Gärningspersonen bör, under förutsättning att kravet på påräknelighet är uppfyllt, kunna bli skadeståndsskyldig i situationer där han eller hon själv inte gjort upptagningen. Alltför avlägsna följder som gärningspersonen inte kunnat räkna med, dvs. som inte är påräkneliga, bör han eller hon inte ansvara för. Mot den bak-

grunden anser regeringen att förslaget får anses vara förenligt med skadeståndsrättsliga principer, och att det inte heller finns skäl att begränsa bestämmelsens räckvidd på det sätt som *Göteborgs tingsrätt* föreslår och som även *Lagrådet* är inne på. När det gäller rekvisitet att det ska finnas en risk för spridning anser regeringen, till skillnad från *Göteborgs tingsrätt* och *Hovrätten för Västra Sverige*, att det inte bör tas bort eftersom det kan finnas situationer då det inte finns någon sådan risk och i sådana situationer bör det inte finnas någon skadeståndsskyldighet.

Det är möjligt att vissa gränsdragningsproblem kan uppstå, men de bedöms inte vara större än att de rimligen kan hanteras i rättstillämpningen. Inte heller bedöms risken för förlängda utredningstider vara sådan att den motiverar att inte gå vidare med förslaget i denna del.

Även den omständigheten att den brottsliga handlingen utförts av flera personer tillsammans mot den skadelidande bör enligt regeringen läggas till i den uppräknade av omständigheter som ska beaktas särskilt när kränkingsersättningen bestäms. Situationer då angripna är i numerärt överläge innebär normalt en större skyddslöshet för den angripne. Ett sådant handlande är typiskt sett mer hänsynslöst. Regeringen delar, i likhet med remissinstanserna, därför utredningens bedömning att det finns skäl att i skadeståndsrättsligt avseende se allvarigare på brottsliga handlingar som utförs av flera personer tillsammans mot den skadelidande.

Regeringen anser vidare att det finns skäl för utredningens förslag att det särskilt ska beaktas om handlingen innefattat hot som påtagligt har förstärkts genom anspelning på ett våldskapital. Med våldskapital avses en förmåga och beredskap inom en kriminell gruppering att begå allvarigare våldsbrott eller andra brott som kan medföra fara för liv och hälsa. En anspelning på ett våldskapital kan t.ex. bestå i en uttrycklig verbal hänvisning till en kriminell gruppering eller dess våldsamhet. När ett sådant s.k. våldskapital är känt och väl uppbyggt kan hot bli ett särskilt effektivt påtryckningsmedel eftersom hoten då uppfattas som allvarligt menade (se prop. 2015/16:113 s. 61 f.). Som utredningen konstaterar utgör brott som utövas med inslag av hot en central roll inom den organiserade brottsligheten. I de möten som utredningen har hållit med aktörer som utsätts för hot och våld i tjänsten har det framkommit att hot av personer med välkända våldskapital uppfattas som särskilt problematiska och kränkande. Den kränkning som denna typ av hot innefattar bör enligt utredningen även ge utslag på kränkingsersättningens storlek. Regeringen instämmer i detta.

Hovrätten för Västra Sverige och *Uppsala universitet* ifrågasätter kravet på att ett hot måste ha förstärkts påtagligt. Enligt regeringen är det emellertid rimligt att förstärkningen av hotet behöver uppnå en viss kvalifikationsgrad för att det ska vara motiverat att särskilt beakta det förstärkta hotet (jfr prop. 2015/16:113 s. 83 f.).

Några remissinstanser lämnar förslag på ytterligare omständigheter som ska beaktas särskilt när kränkingsersättningen bestäms. Som framhölls i samband med 2002 års reform av kränkingsersättningsreglerna är det inte möjligt att räkna upp eller närmare precisera alla relevanta omständigheter, utan i lagen uttrycks de typiskt sett viktigaste omständigheterna (se prop. 2000/01:68 s. 52 f.). Även andra omständigheter än de som räknas upp kan alltså beaktas när kränkingsersättningen bestäms, och det ankommer på rättstillämpningen att bestämma vad som ska beaktas i ett enskilt fall. Som

Prop. 2021/22:198 *Göteborgs tingsrätt och Åklagarmyndigheten* pekar på finns det även en risk för att en omfattande uppräknings över omständigheter som särskilt ska beaktas kan leda till att andra angelägna omständigheter inte beaktas. Det finns därför även ett värde i att uppräknings inte blir alltför omfattande. Mot denna bakgrund anser regeringen att fler omständigheter än de som föreslås av utredningen inte bör anges i lagen. Regeringen vill, med anledning av förslaget från *Brottsoffermyndigheten* att även den omständigheten att brottet haft ett hatmotiv bör tas med i uppräknings, understryka att det vid bestämmandet av kränkingsersättning måste beaktas om angreppet strider mot grundläggande samhällsvärderingar, t.ex. alla människors lika värde (se prop. 2000/01:68 s. 53).

Kränkingsersättningens storlek

De lagändringar som nu föreslås syftar till att åstadkomma påtagliga höjningar av nivåerna på kränkingsersättning. Utredningen redovisar sin syn på hur förslagen bör påverka de framtida nivåerna (SOU 2021:64 s. 164–181). De nivåer som redovisas i betänkandet innebär mer eller mindre en fördubbling jämfört med nuvarande nivåer. Remissinstanserna är överlag positiva till utredningens syn i frågan. Regeringen anser att utredningens syn på ersättningsnivåerna framstår som rimlig och ansluter sig därmed, i linje med vad *Lagrådet* efterfrågar, till de nivåer som redovisas av utredningen. Det är en uppgift för rättstillämpningen att med denna utgångspunkt bestämma ersättningens storlek utifrån omständigheterna i varje enskilt fall. Till skillnad från vad *Hovrätten för Västra Sverige* anser, rubbar förslagen inte den grundläggande ansvarsfördelningen mellan lagstiftaren och rättstillämparen.

Regeringen vill även framhålla vikten av att rättstillämpningen ser till att ersättningsnivåerna utvecklas dynamiskt genom att de successivt anpassas efter förändringar i penningvärdet och samhällsvärderingarna och i takt med att nivåerna på andra jämförbara ideella skadestånd utvecklas. Detta är givetvis ingen enkel uppgift, men likväl något som följer av hur reglerna om kränkingsersättning är utformade och av ersättningens funktion.

5 Utvidgad rätt till kränkingsersättning för poliser och andra yrkesgrupper med särskild beredskap

Prop. 2021/22:198

Regeringens förslag: Rätten till kränkingsersättning för poliser och personer inom andra yrkesgrupper med särskild beredskap ska utvidgas. En särskild bestämmelse införs i skadeståndslagen som anger att om den som utsätts för brott i tjänsten får anses ha en särskild beredskap för angreppet, ska det vid bedömningen av om kränkningen är allvarlig särskilt beaktas om angreppet riktar sig mot den angripnes privata sfär eller är fysiskt.

Utredningens förslag överensstämmer i sak med regeringens men har en något annorlunda språklig och redaktionell utformning.

Remissinstanserna: De flesta remissinstanser tillstyrker eller har inga invändningar mot utredningens förslag. Några av de remissinstanser som särskilt välkomnar förslaget är *Akademikerförbundet SSR*, *Kriminalvården*, *Kustbevakningen*, *Säkerhetspolisen* och *Tullverket*. Akademikerförbundet SSR anser att det är mycket positivt att utredningen har valt bort uttrycket särskilt utsatta yrkesgrupper till förmån för uttrycket yrkesgrupper med särskild beredskap, som tydligare visar vilka grupper som avses. Även *Polismyndigheten* välkomnar och tillstyrker förslaget, men anser att utredningen borde ha tagit tillfället i akt och ytterligare utvidgat rätten till kränkingsersättning för de aktuella yrkesgrupperna. Myndigheten anser att avgörande vikt inte bör läggas vid om det funnits en särskild beredskap för angrepp. Personer i dessa yrkesgrupper ska inte särskiljas från andra brottsoffer utan tilldömas ersättning vid samma nivå av kränkande handlingar. Vidare anser Polismyndigheten, i likhet med *Säkerhetspolisen*, att även verbala angrepp som inte direkt kan hänföras till den angripnes privata sfär bör ge rätt till ersättning i större utsträckning än i dag. *Vårdförbundet* anser att förslaget är ett steg i rätt riktning, men att det bör tydliggöras att särskild beredskap för att möta våld i arbetet endast i yttersta undantagsfall bör kunna påverka rätten till kränkingsersättning. *Sveriges advokatsamfund* instämmer i utredningens bedömning att det är motiverat att behålla en viss ”särbehandling” av poliser och andra yrkesgrupper vid bedömningen av om de utsatts för en allvarlig kränkning. *Åklagarmyndigheten*, som välkomnar en utvidgning av rätten till kränkingsersättning, ifrågasätter om de två faktorer som särskilt ska beaktas är tillräckliga för att åstadkomma den förändring som eftersträvas. Enligt myndigheten finns det en risk för att andra allvarliga angrepp inte kommer att beaktas vid bedömningen av om en kränkning är allvarlig eller inte.

Göteborgs tingsrätt anser att förslaget endast innebär en kodifiering av gällande rätt och ifrågasätter därför om det kommer att leda till att fler angrepp ger rätt till ersättning. Även *Hovrätten för Västra Sverige* anser att förslaget innebär en kodifiering av gällande praxis och har svårt att se behovet av en lagändring. En bestämmelse som tar sikte på vissa yrkesgrupper skulle vidare framstå som en ”udda fågel” i den på det hela taget allmänt hållna skadeståndslagen. *Uppsala universitet* har i sak ingen invändning mot förslaget, men tar också upp att det framstår som att den

Prop. 2021/22:198 föreslagna lagändringen kanske inte kommer att få en särskilt stor betydelse för att uppnå det eftersträvade syftet. Det bör därför noga övervägas om det finns tillräckligt tungt vägande skäl för förslaget. *Brottsoffermyndigheten*, som inte heller har någon invändning mot att rätten till ersättning utvidgas, anser att förslaget innebär en särreglering som avviker från skadeståndslagens nuvarande utformning. Myndigheten anser vidare att det behöver göras en följdändring i brottskadelagen för att säkerställa att regleringen blir tillämplig även i ärenden om brottskadeersättning.

Skälen för regeringens förslag

Fler fall bör leda till kränkingsersättning

För att det ska finnas en rätt till kränkingsersättning enligt 2 kap. 3 § skadeståndslagen (1972:207) krävs att den angripne har blivit allvarligt kränkt. Kravet på allvarlig kränkning gäller oavsett vem den angripne är. Vad som utgör en allvarlig kränkning ska bedömas utifrån samtliga omständigheter i varje enskilt fall. Huruvida kravet på allvarlig kränkning är uppfyllt kan därför påverkas av bl.a. vem som utsätts för det brottsliga angreppet och i vilket sammanhang det sker.

När det gäller personer som tillhör vissa yrkesgrupper, t.ex. poliser och ordningsvakter, följer det av förarbeten och praxis att det ibland krävs mer för att ett angrepp ska anses utgöra en allvarlig kränkning när de utsätts för brott i tjänsten. Gemensamt för dessa personer är att det ingår i deras arbetsuppgifter att ingripa mot personer som kan vara besvärliga och våldsamma och att de har befogenheter att använda tvång eller våld i sin yrkesutövning. I förarbetena uttalas att personer i dessa yrkesgrupper har anledning att räkna med att mötas med vissa mindre grova angrepp i arbetet och i praktiken också har en beredskap för detta. Det ligger i sakens natur att det då krävs något mer än annars för att en allvarlig kränkning ska kunna konstateras. Samtidigt betonas det att detta synsätt inte bör dras så långt att den personliga kränkningen hamnar i bakgrunden. Även om det ingår i en persons normala arbetsuppgifter att hantera våldsamma eller stökiga personer bör ersättning ofta kunna komma i fråga om personen utsätts för en brottslig kränkning som är skymflig och direkt angriper den privata sfären (se prop. 2000/01:68 s. 50 och 66 och rättsfallet NJA 2005 s. 738). Det krävs inte något mer än en allvarlig kränkning för att dessa personer ska vara berättigade till kränkingsersättning. Bedömningen av om ett angrepp kan anses utgöra en allvarlig kränkning kan däremot falla olika ut beroende på om den som drabbas är en privatperson eller en person inom en yrkesgrupp med särskild beredskap som utsätts för angrepp i tjänsten. Om man vid bedömningen kommer fram till att den som utsätts för brott i tjänsten har rätt till kränkingsersättning, ska ersättningsnivån vara densamma som för andra skadelidande. Det är alltså inte fråga om någon särbehandling (jfr rättsfallet NJA 1994 s. 395).

Förutsättningarna för framför allt poliser att få kränkingsersättning med anledning av brott som de utsätts för i tjänsten har under en längre tid uppmärksamats i olika sammanhang. Det har gjorts gällande att poliser i alltför stor utsträckning nekas ersättning och att det i praxis ställs väsentligt högre krav än i andra fall för att kränkingsersättning ska dömas ut. Riksdagen riktade i april och november 2019 två tillkännagivanden till regeringen om utvidgad rätt till kränkingsersättning för poliser. Enligt

tillkännagivandena bör regeringen genomföra åtgärder för att modernisera lagstiftningen så att kränkingsersättning utgår i fler fall än i dag när poliser är brottsoffer (bet. 2018/19:JuU10 punkt 52, rskr. 2018/19:191 och bet. 2019/20:JuU8 punkt 12, rskr. 2019/20:43). I sammanhanget anfördes bl.a. att poliser anses ha bättre förutsättningar än andra att tåla angrepp, men att de krävande uppgifter som följer med uppdraget som polis samtidigt inte innebär att enskilda poliser ska behöva tåla vad som helst.

Utredningen har tagit del av rapporter från berörda myndigheter och även haft möten med olika aktörer för att inhämta kunskap och synpunkter i den aktuella frågan. Den bild som enligt utredningen framkommer är att många upplever att utsattheten har ökat genom åren och att angreppen har blivit fler och kommit att alltmer rikta sig mot den privata sfären. Från flera håll har det framförts att det finns en förståelse för att inte alla angrepp kan ge rätt till kränkingsersättning. Samtidigt uttrycker många en frustration över upplevelsen att inte ha samma rätt till kränkingsersättning som andra brottsoffer när de utsätts för angrepp i tjänsten. Det uppfattas som ologiskt och svårbegripligt. Man talar också i termer av att det sänder fel signaler till såväl de utsatta som gärningspersonerna.

Att tillämpningen av bestämmelsen om allvarlig kränkning i dessa fall kan uppfattas som en särbehandling beror enligt utredningen sannolikt mycket på att domskälen många gånger är kortfattade och framstår som rutinemässiga. Det leder i sin tur till att bedömningarna lätt blir onyanserade och det har, som utredningen uppfattar den nuvarande rättstillämpningen, medfört att det anses finnas en rätt till kränkingsersättning i färre fall än vad som redan enligt nuvarande ordning borde vara möjligt.

Enligt utredningen framstår den nuvarande gränsdragningen i vissa fall som väl hård och ologisk. Det kan till t.ex. uppfattas som ologiskt att det bedöms utgöra en allvarlig kränkning om en polis blir spottad i ansiktet, medan en polis som blir riven i ansiktet inte alltid anses ha blivit allvarligt kränkt. Utredningen tar upp flera exempel på avgöranden när poliser och personer inom andra yrkesgrupper som utsatts för fysiskt våld inte har ansetts bli allvarligt kränkta, och där det bl.a. varit fråga om angrepp i form av knytnävsslag mot ansiktet, bett mot skulderbladet så att blodvite uppstått, skallning mot ansiktet/huvudet och spark mot huvud och skrev (SOU 2021:64 s. 212 f.).

Sammantaget landar utredningen i bedömningen att det finns goda skäl att utvidga rätten till kränkingsersättning för poliser och personer inom andra yrkesgrupper med särskild beredskap så att fler fall bedöms innebära en allvarlig kränkning och alltså ge rätt till ersättning. För att säkerställa en sådan utveckling krävs enligt utredningen en ny bestämmelse i lag.

Regeringen instämmer i denna bedömning. Enligt regeringen är det, till skillnad från vad bl.a. *Uppsala universitet* anser, tydligt att lagstiftningsåtgärder behöver vidtas för att åstadkomma en ordning som leder till att kränkingsersättning betalas i flera fall än i dag när poliser och personer inom andra yrkesgrupper med särskild beredskap utsätts för angrepp i tjänsten.

Det införs riktlinjer för allvarlighetsbedömningen i skadeståndslagen

Det är närmast en självklarhet att hänsyn behöver tas till vem som blir utsatt för ett brott och under vilka omständigheter det sker när man be-

dömer om den angräpnens personliga integritet blivit allvarligt kränkt. Detta gäller oavsett vem den angräpne är. Att det kan krävas något mer för att en allvarlig kränkning ska kunna konstateras när ett angrepp riktas mot någon som tillhör en viss yrkesgrupp och har en särskild beredskap för angreppet är därmed rimligt och bör gälla även fortsättningsvis. Regeringen delar därför inte *Polismyndighetens* uppfattning att den angräpnens eventuella beredskap för angreppet inte bör ha någon betydelse för allvarlighetsbedömningen. Av samma skäl kan regeringen inte heller ställa sig bakom *Vårdförbundets* uppfattning att beredskap för angrepp endast i yttersta undantagsfall bör kunna påverka rätten till kränkningersättning.

Regeringen anser, i likhet med utredningen, att det mest ändamålsenliga sättet att åstadkomma den förändring som eftersträvas är att det i skadeståndslagen införs riktlinjer för allvarlighetsbedömningen till vägledning för rättsstillämparna. Riktlinjerna bör gälla de fall då någon utsätts för brott i tjänsten och får anses ha en särskild beredskap för angreppet. Vilka som får anses ha en sådan beredskap är inte möjligt att definitivt och uttömmande slå fast en gång för alla. Liksom hittills avses poliser, ordningsvakter samt vissa anställda vid Kriminalvården och inom den psykiatriska vården. Även vissa anställda vid Tullverket och Kustbevakningen bör höras till de relevanta yrkesgrupperna. Det avgörande är dock inte vilken myndighet den angräpne är anställd vid, utan främst vilka arbetsuppgifter och befogenheter samt vilken utbildning personer i den aktuella yrkesgruppen har.

Riktlinjerna bör vidare ange vilka omständigheter som särskilt ska beaktas vid allvarlighetsbedömningen. Regeringen föreslår, i enlighet med utredningens förslag, att det särskilt ska beaktas om angreppet riktar sig mot den privata sfären eller är fysiskt.

Några remissinstanser, bl.a. *Hovrätten för Västra Sverige* och *Uppsala universitet*, ifrågasätter behovet av lagstiftningsåtgärder och om lagändringen i praktiken kommer att få eftersträvad effekt. Enligt regeringen är det dock nödvändigt med lagstiftningsåtgärder för att se till att kränkningersättning betalas i fler fall än i dag. Redan i dag finns visserligen normalt en rätt till kränkningersättning när det är fråga om en brottslig handling som direkt angriper den privata sfären (se prop. 2000/01:68 s. 50 och 66). Detta bör gälla även fortsättningsvis och tydliggöras. Som utredningen konstaterar är det en sak att bli angräpnens i egenskap av yrkesperson, och en annan att bli utsatt för ett angrepp av mer personlig karaktär. Sådana angrepp går många gånger ”igenom uniformen”. När det gäller fysiska angrepp visar utredningens praxisgenomgång att domstolarna ställer förhållandevis höga krav på ett fysiskt angrepp för att det ska anses innebära en allvarlig kränkning. Regeringen delar utredningens bedömning att det finns anledning att se mer allvarligt på situationer då poliser och personer inom andra yrkesgrupper med särskild beredskap utsätts för brottsliga angrepp i tjänsten som innefattar någon form av fysiskt angrepp av inte alltför lindrigt slag. Skyddet för den kroppsliga integriteten bör därför stärkas genom att det i lag anges att det vid allvarlighetsbedömningen särskilt ska beaktas om ett angrepp är fysiskt. Enligt regeringen bedöms de föreslagna riktlinjerna leda till att kränkningersättning tillerkänns i fler fall än i dag.

Med anledning av *Polismyndighetens* och *Åklagarmyndighetens* synpunkter bör det framhållas att uppräkningslistan av omständigheter inte är av-

sedd att vara uttömmande, dvs. även andra relevanta omständigheter kan beaktas vid den bedömning som ska göras i varje enskilt fall.

Lagrådet föreslår en något annorlunda utformning av bestämmelsen som inte särskilt tar sikte på allvarlighetsbedömningen, utan mer allmänt på rätten till kränkingsersättning. Regeringens avsikt med den föreslagna bestämmelsen är emellertid att den ska ge rättstillämpningen vägledning för just allvarlighetsbedömningen, inte för hur övriga förutsättningar för kränkingsersättning ska bedömas. Lagrådets förslag kan vidare riskera att uppfattas som att det finns en presumtion mot kränkingsersättning för den aktuella personkretsen, vilket inte ligger i linje med regeringens uppfattning att det inte handlar om en särbehandling av personer inom vissa yrkesgrupper. En utformning i enlighet med Lagrådets förslag bedöms också som mindre ändamålsenlig för att uppnå det som regeringen vill åstadkomma genom förslaget – att se till att kränkingsersättning betalas i fler fall än i dag.

Sammanfattningsvis föreslår regeringen att det i skadeståndslagen införs en bestämmelse om att det vid bedömningen av om en kränkning är allvarlig särskilt ska beaktas om ett angrepp riktar sig mot den privata sfären eller är fysiskt, när den som utsatt för brott i tjänsten får anses ha särskild beredskap för angreppet. Närmare vägledning finns i författningskommentaren.

När det gäller bestämmelsens placering delar regeringen utredningens bedömning att den av systematiska skäl lämpligen bör placeras i ett nytt stycke i 2 kap. 3 § skadeståndslagen, som innehåller bestämmelser om förutsättningarna för kränkingsersättning.

Det behövs ingen ändring i brottsskadelagen

Förutsättningarna för brottsskadeersättning för kränkning regleras i 5 § brottsskadelagen (2014:322). Enligt paragrafen betalas brottsskadeersättning för den skada det innebär att någon allvarligt kränker någon annan genom brott som innefattar ett angrepp mot dennes person, frihet eller frid eller genom grovt förtal. Rekvisitetet allvarlig kränkning har samma innebörd i brottsskadelagen som enligt 2 kap. 3 § skadeståndslagen och det tillämpas på samma sätt i Brottsoffermyndighetens verksamhet (jfr prop. 2000/01:68 s. 57). Förutom att vissa ärekränkingsbrott inte ger rätt till brottsskadeersättning för kränkning är de materiella förutsättningarna för sådan ersättning desamma som för kränkingsersättning enligt skadeståndslagen.

Regeringen föreslår nu ett tillägg i 2 kap. 3 § skadeståndslagen. Kravet på allvarlig kränkning gäller även när poliser och personer inom andra yrkesgrupper med särskild beredskap utsätts för brott i tjänsten. Genom tillägget tydliggörs endast i vilka situationer det bör krävas något mer än normalt för att en allvarlig kränkning ska konstateras, och två omständigheter anges som särskilt ska beaktas vid allvarlighetsbedömningen. Mot den bakgrunden delar regeringen, till skillnad från *Brottsoffermyndigheten*, utredningens bedömning att förslaget om ändring i skadeståndslagen inte kräver någon ändring i 5 § brottsskadelagen för att det ska få genomslag i brottsskadeärenden. Rekvisitetet allvarlig kränkning i brottsskadelagen ska fortsatt ha samma innebörd som i skadeståndslagen.

Stärkt rätt till ideell ersättning för efterlevande anhöriga

Regeringens förslag: En ny form av ideell ersättning ska införas i skadeståndslagen, s.k. särskild anhörigersättning. Den som uppsåtligen eller av grov oaktsamhet genom brott orsakar någon annans död ska betala sådan ersättning till den som stod den avlidne särskilt nära, om det inte är uppenbart oskäligt. Ersättningen ska oberoende av omständigheterna i det enskilda fallet bestämmas till ett skäligt belopp som är lika stort för var och en av de ersättningsberättigade.

Brottsskadeersättning ska kunna betalas för skada som ersätts enligt den nya bestämmelsen om särskild anhörigersättning. Rätten till sådan brottsskadeersättning ska ha samma omfattning som rätten till särskild anhörigersättning enligt skadeståndslagen, och ersättningen ska bestämmas på samma sätt som enligt skadeståndslagen. I den utsträckning en domstol har prövat ett yrkande om särskild anhörigersättning i sak, ska Brottsoffermyndigheten som huvudregel inte få bestämma brottsskadeersättningen i den delen till ett lägre belopp än vad som följer av domstolens avgörande.

Det ska göras vissa ändringar i skadeståndslagen och brottsskadelagen till följd av att det införs en rätt till särskild anhörigersättning.

Utredningens förslag överensstämmer i huvudsak med regeringens. Utredningen lämnar inget förslag om att brottsskadeersättning avseende särskild anhörigersättning ska kunna betalas även om brottet har begåtts utomlands förutsatt att den skadelidande vid tidpunkten för brottet hade sin hemvist i Sverige.

Remissinstanserna: De flesta remissinstanser, bl.a. *Barnombudsmannen*, *Brottsförebyggande rådet*, *Brottsofferjouren Sverige*, *Nationellt centrum för kvinnofrid vid Uppsala universitet* och *Åklagarmyndigheten*, tillstyrker eller har inga invändningar mot utredningens förslag. *Brottsoffermyndigheten* ser positivt på att den ideella ersättningen för efterlevande anhöriga blir högre, men ställer sig tveksam till om syftet verkligen kommer att uppnås med det förslag som lämnas. Myndigheten förordar att ersättningen ska vara betydligt högre. Om det inte är möjligt av samhällsekonomiska skäl, anser myndigheten att det är bättre att avstå från att införa en särskild anhörigersättning och i stället höja schablonen för den anhöriges personskada. Vidare anser myndigheten att särskild anhörigersättning även bör lämnas vid oaktsamt handlade, men med ett lägre belopp, och att den ersättningsberättigade personkretsen bör utvidgas. Även *Riksorganisationen för anhöriga till våldsdödade (RAV)*, som ser positivt på den nya ersättningsformen och att den är schabloniserad, anser att fler bör ha rätt till ersättningen och att den bör vara betydligt högre. *Rädda Barnen* tillstyrker utredningens förslag och ställer sig bakom att ersättningen som utgångspunkt ska vara schabloniserad, men anser att det i särskilda fall kan finnas anledning att göra undantag, t.ex. om ett barn bevitnar att en förälder dödas av den andra föräldern. En liknande synpunkt framförs av *Unizon*. *Lunds universitet* ställer sig positiv till den föreslagna nivån på ersättningen och den ersättningsberättigade personkretsen, men anser att det bör övervägas om det inte borde finnas en möjlighet till ersättning även

vid personskador utan dödlig utgång när det finns särskilda skäl. Även *Uppsala universitet* ifrågasätter om det enbart är motiverat med särskild anhörigersättning i fall då den närstående avlidit. *Hovrätten för Västra Sverige* konstaterar att metoden med en fast schablon avviker från ordningen i våra grannländer och anser att det bör övervägas om det i stället kan överlämnas till de rättstillämpande organen att utbilda praxis på området.

Skälen för regeringens förslag

Allmänt om rätten till ideell ersättning för efterlevande anhöriga

Enligt 5 kap. 2 § första stycket 3 skadeståndslagen (1972:207) ska, om en personskada har lett till döden, ersättning betalas för personskada som till följd av dödsfallet åsamkats någon som stod den avlidne särskilt nära. Sådant skadestånd ska betalas oavsett grunden för skadeståndsskyldigheten, dvs. även när dödandet har skett genom oaktsamhet som inte är grov och när den skadeståndsskyldige bär ett s.k. strikt skadeståndsansvar. Denna rätt till s.k. anhörigersättning infördes 2002 och kodifierade och utvidgade den praxis som hade utvecklats av Högsta domstolen på området (se bl.a. prop. 2000/01:68 s. 71). Skadestånd för personskada omfattar enligt 5 kap. 1 § skadeståndslagen ersättning för bl.a. ideell skada i form av fysiskt och psykiskt lidande av övergående natur (sveda och värk). I fall som omfattas av bestämmelsen om anhörigersättning handlar det huvudsakligen om personskada i form av psykiska besvär. Det som ersätts är de psykiska besvär som går utöver sådana känslor av sorg och saknad som ett dödsfall brukar medföra för nära anhöriga (se bl.a. rättsfallen NJA 2004 s. 26 och NJA 2006 s. 738). Det finns ingen rätt till ersättning för kränkning enligt bestämmelsen (se prop. 2000/01:68 s. 37 och 72).

För att de psykiska besvären ska anses som personskada krävs att de är medicinskt påvisbara. Den anhörige har emellertid en bevislättnad. I praktiken innebär bevislättningen att den som har förlorat en nära anhörig genom en skadeståndsgrundande handling i normalfallet (när den anhörige yrkar ersättning enligt praxis) inte behöver styrka de psykiska besvarens omfattning eller varaktighet med läkarintyg eller annan utredning. Om det görs gällande att besvären har varit ovanligt omfattande eller långvariga, kan särskild bevisning dock krävas (se bl.a. prop. 2000/01:68 s. 17 f., 35 f. och 71 och rättsfallet NJA 2017 s. 1208).

Det ankommer ytterst på rättstillämpningen att bestämma storleken på skadestånd för sveda och värk i varje enskilt fall. I syfte att åstadkomma en förutsebar, enhetlig och praktisk rättstillämpning bestäms ersättning för sveda och värk emellertid i regel schablonmässigt med ledning av hjälptabeller som utformats av Trafikskadenämnden. Nuvarande schabloner för anhörigersättning har slagits fast av Högsta domstolen i ett avgörande från 2017 (se rättsfallet NJA 2017 s. 1208). Enligt avgörandet motsvarar den schablonmässiga ersättningen för sveda och värk för den som förlorat en nära anhörig genom en skadeståndsgrundande handling ett års akut sjuktid med annan vård än sjukhusvård och uppgår till 30 000 kronor. Om dödsfallet orsakats uppsåtligt eller av grov oaktsamhet som ligger mycket nära ett uppsåtligt handlande uppgår ersättningen till det dubbla, dvs. 60 000 kronor. Högsta domstolen har varit restriktiv när det gäller att utöka antalet schabloner och har inte skapat någon särskild schablon för fall då

Prop. 2021/22:198 den efterlevande förlorat flera anhöriga (se rättsfallet NJA 2007 s. 953) eller bevittnat brottet (se rättsfallet NJA 2020 s. 1142).

Syftet med bestämmelsen om anhörigersättning var att åstadkomma en tydlig och lätt tillämpbar regel för den praktiska skaderegleringen (se prop. 2000/01:68 s. 33 och rättsfallet NJA 2021 s. 46). Av den anledningen, och med beaktande av de samhällsekonomiska konsekvenserna, har tillämpningsområdet för den lagstadgade rätten till ersättning begränsats till fall där den nära anhörige dödats. I vilken utsträckning skadestånd i särskilda fall bör betalas även för psykiska besvär till följd av att en nära anhörig skadats allvarligt har fortsatt överlämnats åt rättstillämpningen att avgöra (se prop. 2000/01:68 s. 33 och 72, se även t.ex. rättsfallen NJA 2006 s. 181 och NJA 2021 s. 746).

Det bör införas en rätt till särskild anhörigersättning

Regleringen om ideell ersättning vid en nära anhörigs död har varit föremål för diskussion och kritik i den allmänna debatten. Ersättningsnivån på anhörigersättningen har kommit att uppfattas som låg, särskilt när det har varit fråga om ett uppsåtligt eller grovt oaktsamt dödande. Högsta domstolen har också pekat på att de belopp som schablonmässigt kan dömas ut för sveda och värk till efterlevande anhöriga kan framstå som låga från allmänna synpunkter (se rättsfallet NJA 2017 s. 1208). Att ersättningsnivån inte har utvecklats så mycket över tid är, som Högsta domstolen konstaterat i flera fall, en följd av att lagstiftaren valt att reglera skadestånd för psykiska besvär till efterlevande anhöriga som en ersättning för personskada i form av sveda och värk (se bl.a. rättsfallen NJA 2004 s. 26 och NJA 2017 s. 1208). Om man ser till vad anhörigersättningen avser – psykiskt lidande till följd av förlusten av en nära anhörig – framstår ersättningen som alltför låg enligt regeringen. Det finns därför skäl att stärka rätten till ideell ersättning vid förlust av en nära anhörig.

Utredningen avfärdar, på goda grunder, tanken på att ändra den grundläggande bestämmelsen om personskada och att ändra schablonerna för anhörigersättning utan att det sker en allmän översyn av de schabloner som tillämpas. Det är redan av den anledningen inte möjligt att inom ramen för detta lagstiftningsärende överväga några ändringar av schablonerna för personskada, vilket *Brottsoffermyndigheten* efterfrågar. Som utredningen konstaterar är dessutom schablonerna avseende ersättning till efterlevande anhöriga redan nu förhållandevis höga jämfört med den ersättning för sveda och värk som utgår i många andra fall.

Utredningen föreslår i stället att det ska införas en ny form av rent ideell ersättning för efterlevande anhöriga, som ska utgå vid sidan av anhörigersättningen. Frågan om att införa en sådan ersättning övervägdes i samband med att bestämmelsen om anhörigersättning infördes. Då ansågs bl.a. principiella och samhällsekonomiska skäl tala emot det (prop. 2000/01:68 s. 35–37). Sedan dess har, som utredningen konstaterar, rättsutvecklingen inneburit att rent ideella skador har uppvärderats och ersätts i större utsträckning än tidigare. Det förekommer redan på flera andra områden inom skadeståndsrätten att man genom en rätt till ideell ersättning försöker kompensera för negativa känslor och upplevelser av olika slag. Ersättningen blir ett sätt att bekräfta och kompensera för den många gånger hemska upplevelse som den skadelidande varit med om. De negativa och chock-

artade känslor som en förlust av en nära anhörig genom en brottslig händelse momentant kan ge upphov till måste i flera avseenden anses gå utöver eller i vart fall utgöra något annat än det psykiska lidande som sedan följer och som nu ersätts i form av en personskada. Att införa en särskild rätt till rent ideell ersättning för efterlevande anhöriga framstår mot den bakgrunden inte som något helt främmande i svensk skadeståndsrätt. En sådan ordning bedöms vidare stå i samklang med det allmänna rättsmedvetandet. Som utredningen konstaterar avviker Sverige dessutom i jämförelse med övriga nordiska länder när det gäller efterlevande anhörigas rätt till ideell ersättning.

Mot denna bakgrund framstår det som ändamålsenligt och väl avvägt att införa en ny form av rent ideell ersättning för efterlevande anhöriga, som ersätter något annat än det medicinskt påvisbara lidande som ersätts genom anhörigersättningen. Det som ersättningen i princip bör syfta till är att – i likhet med kränkingsersättningen – ersätta de momentana känslor av t.ex. chock, förtvivlan, maktlöshet och ilska som typiskt sett uppstår hos den som förlorar en nära anhörig till följd av ett brott. Det framstår som lämpligt att, som utredningen föreslår, benämna den nya ersättningsformen särskild anhörigersättning.

Lunds universitet och *Uppsala universitet* anser att det kan övervägas om inte även anhöriga till den som skadats svårt men överlevt bör ha rätt till särskild anhörigersättning. Att förlora en nära anhörig genom ett brott måste emellertid betraktas som väsensskilt från andra upplevelser, och utredningen har haft i uppdrag att ta ställning till hur efterlevande anhörigas rätt till ideellt skadestånd kan stärkas. Den lagstadgade rätten till anhörigersättning är också begränsad till fall där den nära anhörige dödats. En annan sak är att det lidande som följer på att en anhörig dödats respektive skadats svårt i vissa fall kan vara mer eller mindre likartat. Som framgår ovan har det överlämnats åt rättstillämpningen att avgöra i vilken utsträckning skadestånd i särskilda fall bör betalas även för psykiskt lidande till följd av att en nära anhörig skadats allvarligt. Regeringen delar utredningens bedömning att den särskilda anhörigersättningen bör förbehållas efterlevande anhöriga.

Uppsåtliga och grovt oaktsamma brott bör vara ersättningsgrundande

Utredningen föreslår att särskild anhörigersättning ska betalas när någon uppsåtligen eller av grov oaktsamhet genom brott orsakar någon annans död. Förslaget får brett stöd av remissinstanserna. *Brottsoffermyndigheten* anser dock att även andra oaktsamhetsbrott bör grunda rätt till ersättning. Som utredningen konstaterar anses det ligga i sakens natur att gärningens beskaffenhet kan vara av betydelse för det psykiska lidandets intensitet (se bl.a. rättsfallet NJA 2004 s. 26). Det har i praxis därför antagits att det psykiska lidandet till följd av att en nära anhörig dödats i allmänhet blir allvarligare vid uppsåtligt eller kvalificerat vårdslöst dödande än vid annan ansvarsgrund (se även rättsfallen NJA 2006 s. 738 och NJA 2017 s. 1208). Regeringen delar utredningens bedömning att detta antagande också har sin betydelse i nu aktuellt sammanhang. Att få vetskap om att dödsfallet orsakats uppsåtligt eller i det närmaste uppsåtligt genom ett brott får typiskt sett anses innebära en sådan traumatisk upplevelse som motiverar särskild ersättning. Mot denna bakgrund framstår det som väl avvägt att

Prop. 2021/22:198 rätten till särskild anhörigersättning, i enlighet med utredningens förslag, avgränsas till fall då dödsfallet orsakats av ett uppsåtligt eller grovt oaktsamt brott. Den avgränsningen finns även i de övriga nordiska länderna när det gäller rätten till rent ideell ersättning för efterlevande anhöriga. Som utredningen anför blir också de samhällsekonomiska konsekvenserna av en sådan avgränsning mer begränsade och rimliga att hantera.

Den ersättningsberättigade personkretsen bör vara densamma

Utredningen föreslår att samma personkrets som har rätt till anhörigersättning ska ha rätt till särskild anhörigersättning. Det innebär att den som stod den avlidne särskilt nära, t.ex. make, sambo och barn, ska vara ersättningsberättigad. *Brottsoffermyndigheten* och *RAV* förespråkar en vidare personkrets så att sörbor och syskon utan hushållsgemenskap ges rätt till ersättning i större utsträckning.

Regeringen ser klara fördelar med att samma personkrets kan komma i fråga för både anhörigersättning och särskild anhörigersättning. Det vore ologiskt att ha en vidare krets för den särskilda anhörigersättningen än för anhörigersättningen. Till detta kommer att skälen för den relativt begränsade personkrets som gäller för anhörigersättningen gör sig gällande även för den särskilda anhörigersättningen, samtidigt som rekvisitet ”särskilt nära” ger utrymme för nyanserade bedömningar och kan utvecklas över tid. Regeringen ansluter sig därför till utredningens bedömning att den ersättningsberättigade personkretsen bör vara densamma för de båda ersättningsformerna.

Det bör inte finnas en rätt till ersättning om det är uppenbart oskäligt

Som utredningen föreslår bör rätten till ersättning kunna falla bort om det är uppenbart oskäligt. Syftet med en säkerhetsventil är att undvika stötande resultat. Den situation som främst avses är den då den efterlevande på ett straffrättsligt relevant sätt har medverkat till dödsfallet. Det får överlämnas till rättstillämpningen att närmare klargöra i vilka situationer säkerhetsventilen kan bli tillämplig.

Ett schablonbelopp som är lika för alla

När det gäller ersättningens storlek föreslår utredningen att den särskilda anhörigersättningen ska bestämmas på ett helt schablonmässigt sätt oberoende av omständigheterna i det enskilda fallet och till ett lika stort belopp för varje ersättningsberättigad anhörig. Ersättningen bör kunna utvecklas över tid inom ramen för en skälighetsbedömning. Enligt utredningen behövs ingen annan differentiering för att uppnå syftet med ersättningen. Utredningen konstaterar att den uppfattningen har bekräftats vid utredningens kontakter med externa aktörer, som snarare efterfrågat schabloniserade ersättningsbelopp. Regeringen kan konstatera att den bilden även bekräftas av remissutfallet. En klar majoritet av remissinstanserna tillstyrker eller har inga invändningar mot utredningens förslag i det avseendet.

Regeringen anser att det framstår som mest ändamålsenligt och lämpligt med en helt schabloniserad ersättning som är lika för alla i enlighet med vad utredningen föreslår. Det främsta skälet för en sådan ordning är att det inte är möjligt att i egentlig mening värdera förlusten av en nära anhörig i

pengar. Oavsett vad man sätter beloppet till blir resultatet lika godtyckligt och per definition är inget belopp tillräckligt. Genom en ordning som innebär att alla ersättningsberättigade får lika stor ersättning kan man undvika ovärdiga och onödigt påfrestande processer för de efterlevande anhöriga genom att de inte behöver föra bevisning om t.ex. sin relation till den döde eller hur starkt dödsfallet eller beskedet om det påverkade dem. Ett lika stort belopp för alla främjar dessutom en förutsebar, enhetlig och enkel rättstillämpning. Mot denna bakgrund bör ersättningen, till skillnad från vad *Hovrätten för Västra Sverige* föreslår, bestämmas helt schablonmässigt.

Av liknande skäl bör samma schablon gälla, oavsett omständigheterna i det enskilda fallet. Detta ligger i linje med den restriktiva hållning som Högsta domstolen intagit i frågan om att utöka antalet schabloner för anhörigersättningen (se bl.a. rättsfallet NJA 2020 s. 1142). Regeringen har visserligen förståelse för uppfattningen att det bör finnas ett utrymme för att tillåta olika schabloner beroende på omständigheterna i det enskilda fallet, vilket i viss utsträckning förespråkas av *Rädda Barnen* och *Unizon*. En sådan ordning skulle dock riskera att förfela syftet med att överhuvudtaget använda schabloner.

Samtidigt som regeringen alltså ställer sig positiv till användandet av en schablon behöver regeringen möjliggöra en dynamisk utveckling av ersättningsnivån över tid. Det kan t.ex. handla om att ersättningsnivån behöver justeras med hänsyn till förändringar i penningvärdet eller en förändrad syn i samhället på hur den här typen av skador bör ersättas. Regeringen delar därför utredningens bedömning att ersättningen bör bestämmas oberoende av omständigheterna i det enskilda fallet till ett skäligt belopp som är lika stort för var och en av de ersättningsberättigade.

Lagrådet anser att det är motsägelsefullt med en reglering som samtidigt säger att ersättningen bestäms oberoende av omständigheterna i det enskilda fallet och att den ska bestämmas till ett skäligt belopp, och föreslår att ordet skäligt stryks. Enligt *Lagrådet* bör det när det gäller nivån på ersättningen vara tillräckligt att i förarbetena ange att det förutsätts att den ska kunna utvecklas i praxis eller ha en särskild mening som tar sikte på ersättningsnivån. Regeringen, som visserligen har förståelse för *Lagrådets* synpunkt då skälighetsbedömningar vanligen görs utifrån omständigheterna i det enskilda fallet, anser emellertid att bestämmelsen skulle gå miste om något väsentligt genom *Lagrådets* förslag. Att ersättningen ska bestämmas till ett skäligt belopp möjliggör att ersättningens storlek utvecklas över tid på ett ändamålsenligt sätt och tydliggör att utvecklingen ska styras utifrån en skälighetsbedömning. Regeringen ser inte heller att regleringen skulle kunna innebära några tillämpningsproblem. Mot den bakgrunden finns det inte skäl att avvika från den lagtekniska lösning som utredningen föreslår.

När det gäller schablonens storlek redovisar utredningen – utifrån vissa utgångspunkter och med beaktande av kostnadsaspekter – sin syn på vilket belopp som bör anses skäligt vid införandet av reglerna om särskild anhörigersättning (50 000 kr, se SOU 2021:64 s. 253 f.). Några remissinstanser, bl.a. *RAV*, förespråkar ett högre belopp. Det finns här skäl att återigen betona att inget belopp kommer att uppfattas som tillräckligt av alla. Det väsentliga är att beloppet innebär att ersättningen ger en adekvat kompensation för de momentana känslor av t.ex. chock, förtvivlan, maktlöshet och

Prop. 2021/22:198 vilka som typiskt sett uppstår hos den efterlevande anhörige. För att detta ska kunna uppnås får beloppet inte vara alltför lågt, samtidigt som det är nödvändigt att förhålla sig till att ersättningen ingår i ett ersättningssystem som behöver vara rationellt. Regeringen anser att utredningens syn på det initiala schablonbeloppet framstår som rimlig.

Lagrådet efterfrågar tydligare besked om hur stor schablonen initialt bör vara eftersom det handlar om en ersättning som är helt schabloniserad och alltså avsedd att uppgå till samma belopp i alla situationer som omfattas av bestämmelsen. Genom uttalandena ovan anser regeringen dock att tillräcklig vägledning lämnas i det avseendet genom att regeringen ansluter sig till utredningens syn, utan att för den skull styra rättstillämpningen med alltför fast hand. Detta förhållningssätt ligger i linje med den försiktighet som lagstiftaren iakttog när det gällde att i förarbetena slå fast en rimlig ersättningsnivå för den befintliga anhörigersättningen (se prop. 2000/01:68 s. 37).

Det bör vara möjligt att få brottsskadeersättning

Regeringen delar utredningens bedömning att det bör vara möjligt att få brottsskadeersättning för den skada som ersätts genom den nu föreslagna bestämmelsen om särskild anhörigersättning. Det ligger i linje med strävan att brottsskadeersättning så långt som möjligt ska täcka brottsoffers skador (se prop. 2013/14:94 s. 32). En sådan ordning skulle vidare bidra till att uppnå detta lagstiftningsärendes övergripande syfte att stärka brottsoffers ställning och minska skadeverkningarna av brott. Det mest ändamålsenliga är att rätten till brottsskadeersättning har samma omfattning som rätten till särskild anhörigersättning enligt skadeståndslagen och bestäms enligt den lagen. I den utsträckning en domstol har prövat ett yrkande om särskild anhörigersättning i sak, bör Brottsoffermyndigheten som huvudregel inte få bestämma brottsskadeersättningen i den delen till ett lägre belopp än vad som följer av domstolens avgörande. Bestämmelser med denna innebörd bör därför införas i brottsskadelagen.

Införandet av särskild anhörigersättning föranleder vissa följdändringar

De nya bestämmelser om särskild anhörigersättning som nu föreslås i skadeståndslagen och brottsskadelagen föranleder, främst av systematiska skäl, vissa ändringar i dessa lagar. I brottsskadelagen handlar det om att göra reglerna om brottsskadeersättning när brottet har begåtts utomlands (2 §), rätten till brottsskadeersättning när den skadelidande avlidit (17 §) och förbud mot utmätning (32 §) tillämpliga även på brottsskadeersättning för skada som ersätts enligt bestämmelsen om särskild anhörigersättning. I skadeståndslagen bör hänvisningar till den nya bestämmelsen om särskild anhörigersättning göras i reglerna i 2 kap. om lindring av skadeståndsansvaret för underåriga (4 §) och när skada vållats under påverkan av en psykisk störning (5 §). Vidare bör ändringar göras i bestämmelserna i 3 kap. om arbetsgivares principalansvar (1 §), det allmännas skadeståndsansvar vid myndighetsutövning (2 §) och vid överträdelser av Europakonventionen (4 §) och om vårdnadshavares skadeståndsansvar (5 §), så att skadeståndsansvaret enligt dessa bestämmelser omfattar även särskild anhörigersättning. Ändringar bör även göras i bestämmelserna i 6 kap. om rätten till skadestånd när den skadelidande avlidit (3 §) och om begräns-

ning av ansvaret för rättegångskostnader (6 §) så att de blir tillämpliga även på särskild anhörigersättning.

När det gäller ändringarna i 3 kap. 1, 2, 4 och 5 §§ skadeståndslagen har *Lagrådet* synpunkter av lagteknisk karaktär och föreslår en ändrad lydelse av bestämmelserna för att undvika lokutionen ”ersätta skada som ersätts enligt 2 kap. 3 a §”. *Lagrådet* har även synpunkter på att ”fel och försummelse” används i förslaget till ny punkt i 3 kap. 1 § skadeståndslagen närmast som ett sätt att uttrycka att skadan ska ha orsakats i tjänsten. *Lagrådet* konstaterar att detta problem finns sedan tidigare i skadeståndslagen, men anser att det blir särskilt akut när ”fel eller försummelse” är den enda norm som kommer till direkt uttryck i själva punkten. Med ”skada som ersätts enligt 2 kap. 3 a §” avses att ge uttryck för att en skada ska vara ersättningsgill, dvs. att det finns en rätt till särskild anhörigersättning. Detta torde inte kunna missförstås. Den lagtekniska lösning som regeringen föreslår – och som överensstämmer med utredningens – är vidare resultatet av en strävan att passa in hänvisningen till bestämmelsen om särskild anhörigersättning i skadeståndslagens befintliga systematik och konstruktion. Detsamma gäller användningen av ”fel eller försummelse”. Regeringen är medveten om svårigheten att hitta en helt ändamålsenlig lagteknisk lösning, men ser inte uppenbara fördelar med *Lagrådets* förslag. Det är vidare svårt att se att förslagen skulle kunna leda till tillämpningsproblem. Mot den bakgrunden finns det inte tillräckliga skäl för att frågå utredningens förslag.

7 Utvidgade utmätningsmöjligheter till förmån för brottsoffer

7.1 Utmätning av frihetsberövandeersättning

Regeringens förslag: Viss ersättning enligt frihetsberövandelagen ska kunna utmätas för fordringar som avser skadestånd på grund av brott.

Om det finns flera sökande som har fordringar som avser skadestånd på grund av brott, ska utmätning av frihetsberövandeersättningen som huvudregel ske samtidigt för dessa sökande.

Utredningens förslag överensstämmer i sak med regeringens men har en något annorlunda språklig och redaktionell utformning.

Remissinstanserna: De flesta remissinstanser tillstyrker eller har inga invändningar mot utredningens förslag. *Hovrätten för Västra Sverige* anser att även ersättning enligt 5 § frihetsberövandelagen bör kunna utmätas. Vidare ifrågasätter hovrätten behovet av den föreslagna regeln om samtidig utmätning. *Lunds universitet* tillstyrker förslagen, men anser att det finns skäl att överväga om utmätningsförbudet endast bör hävas i förhållande till skadestånd för personskada och kränkning. *Justitiekanslern* har ingen invändning mot den föreslagna avgränsningen när det gäller vilka ersättningar för frihetsberövanden som omfattas av möjligheten till utmätning, men påpekar att man i ett och samma beslut kan tillerkännas

Prop. 2021/22:198 ersättning enligt 2–4 §§ och 5 § frihetsberövandelagen samt även skadeståndslagen och att det därför bör klargöras att undantaget från utmätningförbudet endast gäller för den ersättning som grundar sig på 2–4 §§ frihetsberövandelagen. Vidare tar Justitiekanslern upp att frågan om ersättning enligt frihetsberövandelagen i vissa fall avgörs av domstol, varför skyldigheten att underrätta Kronofogdemyndigheten bör omfatta även domstol och förslagsvis regleras i frihetsberövandelagen. Justitiekanslern anser att det bör övervägas att ange en tidsfrist för när Kronofogdemyndigheten senast ska underrätta Justitiekanslern om ett eventuellt utmätningbeslut eftersom utbetalning är tänkt att ske direkt till Kronofogdemyndigheten, och efterfrågar även en djupare analys av frågan om personuppgiftsbehandling. *Kronofogdemyndigheten* tillstyrker förslagen, men efterfrågar ett förtydligande av hur undantaget från utmätningförbudet förhåller sig till beneficiereglerna. *Riksorganisationen för anhöriga till våldsdödade (RAV)* är positiv till förslagen, men anser att de inte är tillräckliga och att man bör se över möjligheten att låta beslut om kvarstad stå kvar tills domen fått laga kraft även vid ett frikännande dom.

Skälen för regeringens förslag

Allmänt om utmätning och utmätningförbud

Utmätning innebär att Kronofogdemyndigheten tar en gäldenärs egendom i anspråk för betalning av dennes skuld. Egendom får utmätas i den mån den inte är undantagen från utmätning på grund av bestämmelse i utsökningsbalken eller särskild föreskrift (4 kap. 2 § första stycket utsökningsbalken). I 5 kap. finns flera sådana undantag, bl.a. med hänsyn till gäldenärens och dennes familjs behov (s.k. beneficium) och på grund av egendomens beskaffenhet.

Ett av utmätningförbuden finns i 5 kap. 7 §. Enligt paragrafens första stycke får anspråk på skadestånd med anledning av personskada, frihetsberövande, falskt åtal, ärekränkning eller annat sådant inte utmätas. Förbudet omfattar bl.a. anspråk på kränkningersättning på grund av brott och ersättning enligt lagen (1998:714) om ersättning vid frihetsberövanden och andra tvångsåtgärder (frihetsberövandelagen). Av paragrafens andra stycke framgår att sådant skadestånd som avses i första stycket inte heller får utmätas efter att det betalats ut, om skadeståndet hålls avskilt och det ska tillgodose ett kvarstående försörjningsbehov eller, i annat fall, om det har gått mindre än två år sedan det betalades ut. Tvåårsregeln tar sikte på skadestånd för ideella skador.

Utmätningförbudet har funnits i dagens omfattning sedan utsökningsbalken infördes i början av 1980-talet och föregicks av ett mindre omfattande förbud från slutet av 1960-talet (se prop. 1980/81:8 s. 502 f. och prop. 1968:130 s. 149 f.). Förbudet motiveras av att de skadestånd som omfattas av det har en starkt personlig prägel. Förbudet syftar till att den ersättningsberättigade ska få använda skadeståndet fritt, under vissa förutsättningar och med viss begränsning (se rättsfallet NJA 2018 s. 966 med hänvisningar). Förbudet är alltså resultatet av en intresseavvägning där gäldenärens intresse av att egendomen inte ska få tas i anspråk av dennes borgenärer har ansetts väga tyngre än det allmänna borgenärsintresset.

Regleringen avseende utmättningsförbudet har under senare år kommit att kritiseras. Kritiken har framför allt avsett brottsoffers begränsade möjligheter att få utmätning av skadestånd som någon har fått från staten med anledning av ett frihetsberövande. Det har i den allmänna debatten gjorts gällande att det vore rimligt om sådan ersättning kan utmätas för betalning av skulder till brottsoffer. Som skäl för detta har det framförts att när borgenären är ett brottsoffer så väger borgenärens intresse av att få ut sitt skadestånd från gäldenären (skadevållaren) tyngre än gäldenärens intresse av att få tillgodogöra sig frihetsberövandeersättningen. Dessa aspekter av utmättningsförbudet diskuterades inte när förbudet infördes eller när det utvidgades.

Enligt regeringen kan det på goda grunder ifrågasättas om den intresseavvägning som ligger bakom förbudet utan undantag bör utfalla till gäldenärens fördel. Detta gäller särskilt i de fall då borgenärens fordran avser skadestånd som grundas på brott. Sådana skadestånd är i många fall lika starkt personligt präglade som den egendom som skyddas av förbudet. Sedan förbudet infördes har brottsoffers intressen dessutom hamnat alltmer i fokus i samhällsdebatten och lagstiftaren har successivt stärkt deras ställning i olika avseenden. Samhällets stöd till brottsoffer handlar till stor del om att minska skadeverkningarna av brott och ett viktigt led i detta är att underlätta för brottsoffer att få ut sina skadestånd. I takt med denna förändring har förbudet allt oftare kommit att kritiserats för att vara för generöst mot de gäldenärer som har begått brott, på bekostnad av deras brottsoffer. Mot denna bakgrund anser regeringen att det finns anledning att begränsa förbudet till förmån för brottsoffer.

Utredningen föreslår att utmättningsförbudet ska begränsas när det gäller viss frihetsberövandeersättning. När det gäller andra former av skadestånd som omfattas av utmättningsförbudet i 5 kap. 7 § utsökningsbalken anser utredningen att eventuella förändringar bör föregås av en mer allmän översyn av bestämmelserna om undantag från utmätning. Utredningens förslag innebär att ersättning enligt 2–4 §§ frihetsberövandelagen undantas från utmättningsförbudet, i de fall då utmättningsfordringen avser skadestånd på grund av brott. En sådan lösning är tilltalande av flera skäl. Till att börja med kan en sådan begränsning av förbudet förväntas inbringa betydande medel till förmån för brottsoffer och skulle därmed göra stor nytta för dem. Den ersättning som betalas ut enligt dessa regler uppgår nämligen till relativt stora belopp samtidigt som en stor andel av dem som får sådan ersättning har skulder som avser skadestånd på grund av brott. Det är dessutom sådana fall där ersättning enligt de aktuella reglerna varit skyddade från utmätning som väckt mest anstöt hos allmänheten. Utmättningsförbudet upplevs alltså som mest problematiskt i fråga om sådan ersättning. Vidare bygger dessa regler på ett strikt ansvar för staten. Rätten till ersättning förutsätter alltså inte att den skadelidande vållats en skada eller att staten överträtt någons rättigheter enligt den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna (Europakonventionen). Genom att begränsa undantaget till ersättning som betalas ut på strikt grund undviks orimliga resultat. Ett tydligt avgränsat undantag från förbudet är dessutom lättare att tillämpa och därmed mer lämpligt än att man i varje enskilt fall ska behöva göra en

Prop. 2021/22:198 avvägning mellan gäldenärens och borgenärens motstående intressen (jfr rättsfallet NJA 2001 s. 823). Regeringen delar, till skillnad från *Hovrätten för Västra Sverige*, utredningens bedömning att det är svårt att överblicka konsekvenserna av att ta bort utmättningsförbudet när det gäller ersättning enligt 5 § frihetsberövandelagen, och att det med en sådan ändring finns risk för stötande resultat. Det är inte självklart att ett brottsoffers intresse av att få sitt skadestånd betalt alltid väger tyngre än gäldenärens intresse av att få behålla ersättning enligt just den regeln, som aktualiseras endast om beslutet om frihetsberövande vilat på felaktiga grunder. Som utredningen påpekar finns det i grunden goda skäl för förbudet mot utmätning av ersättning med anledning av ett frihetsberövande, och viktiga rättssäkerhetsaspekter kan ligga till grund för rätten till sådan ersättning. Dessutom är den sammanlagda ersättning som betalas ut med stöd av 5 § frihetsberövandelagen storleksmässigt mycket begränsad. Nyttan för brottsoffer av ett undantag som omfattar även sådan ersättning är därför inte särskilt stor. Även om man ur ett strikt brottsofferperspektiv kan ha förståelse för viljan att gå längre för att stärka brottsoffers rätt att få ut sina skadestånd anser regeringen mot denna bakgrund att en begränsning med den innebörd som utredningen föreslår är väl avvägd. I detta ligger att det, i motsats till vad *Lunds universitet* förordar, bör sakna betydelse vilken typ av skada brottsoffrets skadestånd avser och att det inte heller bör göras skillnad mellan olika typer av brottsoffer eller mellan brottsoffrets egen fordran och Brottsoffermyndighetens eller ett försäkringsbolags regressfordran, som ju också grundar sig på brott.

Som *Justitiekanslern* framhåller innebär den valda lösningen att undantaget från utmättningsförbudet endast gäller i den utsträckning ersättning betalas ut med stöd av 2–4 §§ frihetsberövandelagen. Om beslutad eller utdömd ersättning grundar sig delvis på 2–4 §§ frihetsberövandelagen och delvis på någon annan regel i den lagen eller på skadeståndslagen, är det alltså endast till den del ersättningen grundar sig på de förstnämnda bestämmelserna som undantaget är tillämpligt.

När det gäller Justitiekanslerns synpunkter i fråga om underrättelseskyldigheten mellan berörda myndigheter och personuppgiftbehandlingen i det sammanhanget bedömer regeringen, i likhet med utredningen, att det är frågor som kan övervägas inom ramen för arbetet med att se över behovet av förordningsändringar.

Den begränsning av utmättningsförbudet som nu föreslås bör lämpligen utformas som just en begränsning av eller ett undantag från förbudet. Att, som *Hovrätten för Västra Sverige* förespråkar, i stället utforma förslaget som en uttryckligt tillåtande regel på så sätt att ersättning enligt 2–4 §§ frihetsberövandelagen får utmätas för fordringar som avser skadestånd på grund av brott riskerar att sätta beneficiereglerna i 5 kap. utsökningsbalken ur spel, vilket inte är avsikten. Den beneficieregel som skulle kunna bli aktuell att tillämpa på de aktuella ersättningarna är 5 kap. 1 § 7 utsökningsbalken. Den regeln avser bl.a. fordringar och banktillgodohavanden och syftar till att trygga gäldenärens och dennes familjs försörjningsbehov och bör av humanitets-skäl alltid gälla. Detta kan alltså få till följd att ersättning enligt 2–4 §§ frihetsberövandelagen visserligen inte omfattas av utmättningsförbudet men ändå inte får utmätas på grund av beneficiereglerna, i den utsträckning ersättningen faktiskt skyddas av de reglerna.

Regeringen instämmer i utredningens bedömning att en begränsning av utmättningsförbudet på det sätt som nu föreslås är förenlig med Europakonventionen. I de fall då konventionen ställer krav på ekonomisk kompensation till någon som frihetsberövats uppfylls kravet även om ersättning för frihetsberövandet utmäts, eftersom ersättningen då bidrar till att minska gäldenärens skuldbörda och därmed innebär en ekonomisk kompensation. Begränsningen berövar alltså inte gäldenären rätten till ersättning, endast möjligheten att fritt välja vad ersättningen ska användas till. Förslaget bedöms även vara förenligt med regeringsformen och EU:s rättighetsstadga.

Regleringen om samtidig utmätning behöver anpassas

Vid konkurrerande utmättningsansökningar ska som huvudregel samtidig utmätning ske (4 kap. 11 § utsökningsbalken). Detta hänger samman med att utmätning i allmänhet ger en särskild förmånsrätt i den utmäta egendomen i och med beslutet om utmätning (8 § förmånsrättslagen [1970:979] och 4 kap. 30 § första stycket utsökningsbalken). Vidare ger samtida beslut om utmätning av samma egendom för flera fordringar i regel lika rätt (9 § fjärde stycket förmånsrättslagen).

Genom förslaget om att begränsa utmättningsförbudet införs en ordning enligt vilken viss egendom får utmätas endast för vissa typer av fordringar. Detta kan hindra samtidig utmätning beroende på vad sökandenas fordringar avser. Det kan därför finnas anledning att anpassa regeln om samtidig utmätning.

Som *Hovrätten för Västra Sverige* anför är det visserligen inte helt givet att regleringen om samtidig utmätning behöver ändras på grund av det undantag från utmättningsförbudet som nu föreslås. Utan en sådan ändring skulle man kunna argumentera för att regleringen rimligen måste tolkas på så sätt att det endast är de sökande som har rätt till utmätning som också har rätt till samtidig sådan. Det kan dock ifrågasättas om regleringens utformning ger stöd för att avstå från samtidig utmätning, trots konkurrerande utmättningsansökningar, med hänvisning till vad ansökningarna avser. Regeringen anser därför, i likhet med utredningen, att det finns skäl för att i en ny bestämmelse tydliggöra att samtidig utmätning i vissa fall bara gäller för fordringar som avser skadestånd på grund av brott när det gäller utmätning av ersättning enligt 2–4 §§ frihetsberövelagen.

Brottsoffers möjlighet att få ut sin ersättning

Ersättningssystemets legitimitet förutsätter att brottsoffer ges goda möjligheter att få ut sin ersättning, bl.a. genom ändamålsenligt utformade utmättningsregler. Av minst lika stor betydelse är att systemet i sin helhet fungerar tillfredsställande och dessutom uppfattas som begripligt. Vikten av ett fungerande ersättningssystem tas upp av utredningen och bejakas av flera remissinstanser, bl.a. *Barnombudsmannen*, *Rädda barnen* och *RAV*. För att öka förståelsen för systemet utför inte minst Brottsoffermyndigheten ett värdefullt arbete i form av informationsinsatser. På uppdrag av regeringen lanserade myndigheten nyligen en ersättningsguide i syfte att tillgodose brottsoffers behov av individualiserad information om möjligheterna till ersättning. Guiden är ett led i arbetet med att förbättra den

Prop. 2021/22:198 information som ges till brottsoffer och öka deras möjligheter att få ersättning.

Brottsofferjouren Sverige och *RAV* tar upp att de helst skulle vilja ha en ordning som innebär att ersättning betalas direkt av staten. Den frågan har även varit föremål för behandling i riksdagen. Riksdagen har tillkännagett för regeringen att en ordning där ett ersättningsbelopp som fastställts av domstolen utbetalas direkt av Brottsoffermyndigheten, utan att brottsoffret måste agera gentemot en gärningsperson, bör utredas (bet. 2020/21:JuU27 punkt 40, rskr. 2020/21:345). Den frågan kan inte övervägas inom ramen för detta lagstiftningsärende. Regeringen avser att återkomma i frågan vid lämpligt tillfälle.

7.2 Ändrad företrädesordning vid löneutmätning

Regeringens förslag: Fordringar som avser skadestånd på grund av brott ska ha företräde framför oprioriterade fordringar vid löneutmätning.

Utredningens förslag överensstämmer med regeringens.

Remissinstanserna tillstyrker eller har inga invändningar mot utredningens förslag. *Lunds universitet* påpekar att förslaget kan försvåra kreditprövningar och försätta kreditgivarna i en sämre position vid löneutmätning. *Svensk Inkasso* tar upp att den totala skuldbördan för den enskilda gäldenären kommer att öka och att det kommer ta längre tid innan gäldenären blir skuldfri eftersom oprioriterade fordringar ofta löper med högre räntor än fordringar som avser skadestånd på grund av brott. *Svea hovrätt* efterfrågar tydligare överväganden när det gäller den inbördes ordningen mellan prioriterade fordringar.

Skälen för regeringens förslag

Företrädesordningen bör ändras till förmån för brottsoffer

Löneutmätning utgör en särskild form av utmätning som innebär att arbetsgivaren håller inne en viss del av gäldenärens lön och andra jämställda förmåner, och betalar ut den till Kronofogdemyndigheten (7 kap. 1–3 §§ utsökningsbalken). Lön får tas i anspråk genom utmätning endast till den del den överstiger vad gäldenären behöver för bl.a. sitt och familjens underhåll (7 kap. 4 § utsökningsbalken).

Vid utmätning av lön är vissa fordringar prioriterade framför andra enligt en särskild företrädesordning (7 kap. 14 § utsökningsbalken). Enligt företrädesordningen har fordringar på underhållsbidrag högst prioritet följt av konkursbons fordringar, som i sin tur följs av vissa statliga fordringar. Övriga fordringar är oprioriterade med inbördes lika rätt.

Kronofogdemyndigheten driver varje år in miljardbelopp genom löneutmätning från ett stort antal gäldenärer. Löneutmätning är alltså en mycket vanlig och effektiv utmättningsform (se bl.a. Kronofogdemyndighetens årsredovisning för 2021 s. 20 f. och prop. 2020/21:161 s. 13).

Många gäldenärer som har löneutmätning har skulder som avser skadestånd på grund av brott. Eftersom sådana skulder är oprioriterade konkurrerar brottsoffren och Brottsoffermyndigheten emellertid med andra

fordringsägare, främst inkassobolag. Om fordringar avseende skadestånd på grund av brott skulle prioriteras högre än i dag, skulle sådana fordringar i större utsträckning bli betalda genom löneutmätning. Det skulle också leda till att gärningspersoner med betalningsförmåga skulle få bidra till att finansiera förslagen i denna proposition, som syftar till att stärka brottsoffers ställning. Ett ytterligare argument för en ändrad företrädesordning är att gärningspersoner i större utsträckning skulle få ansvara för de skador de orsakar genom brott, vilket bl.a. kan antas vara positivt för dem ur rehabiliteringssynpunkt (jfr prop. 2013/14:94 s. 48 f.).

De som skulle drabbas negativt av en ändrad företrädesordning är främst inkassobolagen, men i viss utsträckning även staten, genom att dessa borgenärs intäkter via löneutmätningensinstitutet skulle minska. Minskningen bedöms emellertid vara marginell.

Mot denna bakgrund anser regeringen att det är angeläget och rimligt att vid löneutmätning prioritera upp fordringar som avser skadestånd på grund av brott. *Lunds universitets* och *Svea inkassos* påpekanden om att detta kan påverka kreditgivare och öka gäldenärsers skuldbörda är alltså visserligen riktiga, men detta är en godtagbar konsekvens av regeringens prioritering av brottsoffers anspråk på betalning.

Svea hovrätt efterlyser överväganden när det gäller den inbördes ordningen mellan prioriterade fordringar. Regeringen konstaterar att frågan om den inbördes ordningen mellan prioriterade fordringar är komplex och kräver, som utredningen påpekar, ingående överväganden om bl.a. ekonomiska konsekvenser. Utredningen har inte haft i uppdrag att utreda den frågan. Det är därför inte möjligt att inom ramen för detta lagstiftningsärendet överväga några förändringar av den inbördes ordningen mellan de prioriterade fordringarna.

Regeringen föreslår alltså, i likhet med utredningen, att företrädesordningen vid löneutmätning ska ändras genom att fordringar som avser skadestånd på grund av brott får företräde framför oprioriterade fordringar.

8 Ikraftträdande- och övergångsbestämmelser

Regeringens förslag: Lagändringen om ändrad företrädesordning vid löneutmätning ska träda i kraft den 10 september 2022 och övriga lagändringar den 1 juli 2022.

Regeringens bedömning: Det behövs inga övergångsbestämmelser.

Utredningens förslag och bedömning: Utredningens förslag överensstämmer delvis med regeringens. Utredningen föreslår att samtliga lagändringar ska träda i kraft den 1 juli 2022. Utredningens bedömning överensstämmer med regeringens.

Remissinstanserna: *Kronofogdemyndigheten* föreslår att lagändringen om ändrad företrädesordning ska träda i kraft den 10 september 2022 för att myndigheten ska hinna med omfattande it-utveckling. I övrigt invänder ingen remissinstans mot utredningens förslag eller bedömning.

Ikraftträdande

De lagändringar som föreslås i denna proposition innebär förbättringar för brottsoffer. Det är därför angeläget att ändringarna träder i kraft så snart som möjligt.

Kronofogdemyndigheten behöver viss tid för att anpassa sina it-system efter förslaget om ändrad företrädesordning vid löneutmätning. Ett tidigare ikraftträdande än den 10 september 2022 bedöms därför inte möjligt beträffande den lagändringen. Övriga lagändringar bör dock träda i kraft redan den 1 juli 2022.

Övergångsbestämmelser

Enligt allmänna skadeståndsrättsliga principer tillämpas nya skadeståndsregler endast på skadefall som har inträffat efter ikraftträdandet. Dessa principer bör tillämpas även på de skadeståndsregler som nu föreslås. Det behövs ingen övergångsbestämmelse om detta (se prop. 2000/01:68 s. 62 med hänvisningar). De nya skadeståndsreglerna blir alltså tillämpliga direkt från ikraftträdandet.

Samma principer som gäller för de nya reglerna i skadeståndslagen bör gälla för de nya reglerna i brottsskadelagen (jfr prop. 1987/88:92 s. 12 med hänvisning).

Några övergångsbestämmelser bedöms heller inte behövas när det gäller de föreslagna reglerna i utsökningsbalken. *Lagrådet* efterfrågar att skälen för denna bedömning utvecklas något. De regler som nu föreslås innebär att utmätning av viss frihetsberövandeersättning får ske till förmån för brottsoffer och reglerar vad som gäller vid samtidig utmätning av sådan ersättning. Vidare innebär reglerna att fordringar som avser skadestånd på grund av brott vid löneutmätning ska ha företräde framför oprioriterade fordringar. Enligt regeringen är reglerna av processrättslig karaktär. Utgångspunkten när det gäller processrättslig lagstiftning är att nya regler blir tillämpliga omedelbart. Detta innebär att de nya reglerna ska tillämpas på varje processuell företeelse som inträffar efter det att reglerna trätt i kraft. Några övergångsbestämmelser behövs därför inte (se bl.a. prop. 1980/81:84 s. 117 f., 392 f. och 422, Staffan Vängby, Övergångsbestämmelser i civilrättslig och processrättslig lagstiftning i Festskrift till Lars Heuman, 2008, s. 524 och prop. 2020/21:161 s. 24 f.).

Regeringens bedömning: Förslagen bedöms få positiva konsekvenser för brottsoffer genom att deras rätt till skadestånd och möjlighet att få ut sådan ersättning stärks. Fler brottsoffer kommer att få rätt till skadestånd och brottsskadeersättning, och dessa ersättningar blir högre än i dag. Samtidigt bedöms förslagen leda till en ökad belastning på skadeståndsskyldigas ekonomi, vilket får negativa konsekvenser för dem och deras familjer.

Förslagen innebär ökade kostnader för brottsskadeersättning. Kostnadsökningarna ryms inom den återställning och ökning av Brottsoffermyndighetens ersättningsanslag som genomförs efter förslag i budgetpropositionen för 2022. Förslagen medför även en engångsvis kostnad för Kronofogdemyndigheten. Kostnaden ryms inom de medel som överförs från Brottsoffermyndighetens ersättningsanslag till Kronofogdemyndigheten för 2022. Eventuella övriga kostnader för det allmänna bedöms kunna hanteras inom befintliga anslagsramar. Förslagen om att begränsa utmättningsförbudet och ändra företrädesordningen vid löneutmätning bedöms samtidigt leda till att Brottsoffermyndighetens regressintäkter kommer att öka.

Förslagen bedöms kunna få viss negativ effekt på brottsligheten och det brottsförebyggande arbetet.

Förslagen bedöms ha vissa positiva konsekvenser för jämställdheten mellan kvinnor och män. De bedöms även i viss mån stärka barnrättsperspektivet i lagstiftningen.

Utredningens bedömning överensstämmer med regeringens.

Remissinstanserna: De flesta remissinstanser har inga synpunkter på utredningens bedömning. *Brottsoffermyndigheten* bedömer att reformen kommer att påverka myndighetens behov av resurser. Enligt myndigheten innebär förslagen bl.a. att antalet ärenden hos myndigheten kan komma att öka, att myndighetens praxisskapande arbete behöver intensifieras och att dess regressverksamhet behöver utvidgas. Utan utökade resurser finns det en stor risk för ökade ärendebalanser, längre handläggningstider och sämre service vilket ytterst kommer att slå mot brottsoffren. *Kronofogdemyndigheten* uppskattar efter en ny beräkning kostnaderna för myndigheten till cirka 3 miljoner kronor, varav 2,9 miljoner kronor utgör kostnad för it-utveckling. Vidare påpekar myndigheten att det kan finnas anledning att se över beräkningarna avseende statens minskade utgifter, om beneficie-reglerna generellt ska beaktas vid utmätning av frihetsberövandeersättning. *Svensk Försäkring* anför att det inte är självklart att försäkringsbolagen kommer att anpassa ersättningsnivåerna i sina hemförsäkringar efter de föreslagna nivåerna på kränkningersättning. Om så sker kommer det att leda till höjd premienivå, vilket inte är eftersträvanvärt eftersom det kan resultera i att färre personer tecknar en hemförsäkring. När det gäller förslaget om särskild anhörigersättning anser organisationen att det kan ifrågasättas om försäkringsbolagen skulle tillföra något ytterligare genom att inkorporera ett sådant försäkringsskydd i villkoren. *Svensk Inkasso* bedömer att det bortfall av utmätta fordringar som kan komma att drabba borgenärerna förefaller relativt litet mot bakgrund av Kronofogde-

Prop. 2021/22:198 myndighetens analys, men pekar på att en förnyad simulering av konsekvenserna för borgenärerna bör genomföras om beräkningarna utgått från de skadeståndsnivåer som tillämpas i dag. *Domstolsverket* bedömer att den eventuella ökningen av antalet mål i allmän domstol sannolikt inte blir större än att den kan hanteras inom givna anslagsramar. Enligt *Svea hovrätt* kan förslaget om utvidgad rätt till kränkingsersättning för poliser och andra yrkesgrupper med särskild beredskap leda till en inte obetydlig ökning av mål i domstolarna, varför det kan finnas anledning att ta förslagen i beaktande vid kommande tilldelning av resurser till domstolarna. *Åklagarmyndigheten* uppger att den, baserat på det presenterade underlaget, inte kan ange om de föreslagna ändringarna ryms inom myndighetens befintliga anslag.

Skälen för regeringens bedömning

Konsekvenser för enskilda

Förslagen om höjda nivåer på kränkingsersättning kommer att leda till att de brottsoffer som har rätt till sådan ersättning får en högre ersättning än i dag. Vidare kommer förslaget om utvidgad rätt till kränkingsersättning för poliser och andra yrkesgrupper med särskild beredskap att leda till att fler får rätt till sådan ersättning. Dessutom medför förslaget om särskild anhörigersättning att de som förlorar en nära anhörig till följd av ett allvarligt brott får rätt till en ny form av ideell ersättning. Detta innebär att brottsoffer generellt får en mer adekvat kompensation för sina ideella skador och upprättelse för de brott de utsatts för eller drabbats av. Förslagen får alltså positiva konsekvenser för brottsoffer.

Samtidigt kommer de som begått brott att behöva betala skadestånd till fler och med högre belopp. Detta innebär oundvikligen att de skuldsätts i högre utsträckning än i dag, vilket sannolikt kommer att leda till att fler av dem inte kommer att kunna betala sina skulder. Denna ytterligare belastning på skadeståndsskyldigas ekonomi har negativa konsekvenser för dem och deras familjer. Vidare kan den ökade skuldsättningen försvåra deras återanpassning i samhället med följderna att de i högre utsträckning återfaller i brott. Även om förslagen alltså innebär stora vinster för brottsoffer kan förslagen få viss negativ effekt för de skadeståndsskyldiga och deras familjer samt brottsligheten och det brottsförebyggande arbetet.

Vidare kommer förslaget om ändrad företrädesordning vid löneutmätning att leda till att borgenärer med oprioriterade fordringar inte kommer att få betalt i samma utsträckning som i dag. De enskilda borgenärer som främst drabbas av detta är inkassobolagen. Intäktsminskningarna för dessa bör emellertid bli endast marginella.

Om försäkringsbolagen väljer att anpassa sina försäkringsvillkor efter förslagen (se mer om det under nästa rubrik), menar *Svensk Försäkring* att förslagen kommer att leda till premiehöjningar för hemförsäkringarna. I linje med utredningens bedömning anser regeringen att eventuella höjningar av premierna inte bör bli annat än marginella och därmed inte påverka enskilda i någon nämnvärd utsträckning.

Ersättningar till brottsoffer regleras av olika regelverk som ingår i ett sammanhängande system. I första hand ska gärningsmannen ersätta brottsoffret genom att betala skadestånd. Brottsoffret kan även ha rätt till försäkringsersättning. I försäkringsbolagens hemförsäkringar ingår ett överfallsskydd som ger rätt till ersättning vid vissa brott. Överfallsskyddet utgör en s.k. summaförsäkring ur vilken schablonbelopp betalas ut utan direkt koppling till skadeståndsrätten. I den utsträckning brottsoffret inte kan få ersättning från vare sig gärningsmannen eller en försäkring kan brottsoffret ha rätt till brottsskadeersättning från Brottsoffermyndigheten. Ersättningssystemets utformning gör alltså att ju mer skadestånd brottsoffer får rätt till desto mer brottsskadeersättning kommer att behöva betalas ut.

Förslagen innebär att fler brottsoffer får rätt till mer skadestånd. Detta innebär att statens kostnader för brottsskadeersättning kommer att öka. Hur mycket är emellertid svårt att bedöma säkert.

När det gäller nivåerna på kränkingsersättning beror storleken på ökningen på flera osäkra faktorer, framför allt i vilken utsträckning försäkringsbolagen kommer att anpassa sina överfallsskydd efter de nya ersättningsnivåerna. *Svensk Försäkring* anger att det inte är självklart att försäkringsbolagen kommer att höja ersättningsnivåerna i sina överfallsskydd och att det är försäkringsbolagen som bestämmer om de vill ändra sina försäkringsvillkor. Som utredningen och *Svensk Försäkring* framhåller brukar bolagen emellertid anpassa sina ersättningsnivåer i överfallsskyddet efter nivåerna på skadestånd och brottsskadeersättning. Med hänsyn till att ersättning ur överfallsskyddet står för en mycket liten del av det totala belopp som betalas ut av försäkringsbolagen i skadeersättning bedömer utredningen att inget talar för att bolagen inte skulle höja ersättningsnivåerna. Om så blir fallet har utredningen bedömt att förslaget om höjda nivåer på kränkingsersättning ryms inom den återställning av Brottsoffermyndighetens ersättningsanslag som görs från och med 2022. Regeringen saknar anledning att göra någon annan bedömning.

Förslagen om utvidgad rätt till kränkingsersättning för poliser och andra yrkesgrupper med särskild beredskap och särskild anhörigersättning innebär att fler får rätt till skadestånd. Även storleken på denna ökning beror på osäkra faktorer, bl.a. hur många fler som kommer att begära kränkingsersättning och hur försäkringsbranschen väljer att agera. Som utredningen och *Svensk Försäkring* framhåller är det inte säkert att den särskilda anhörigersättningen kommer att motsvaras av något försäkringskydd. Mot denna bakgrund har utredningen bedömt att dessa två förslag innebär ökade kostnader för brottsskadeersättning om sammanlagt cirka 20 miljoner kronor årligen. Regeringen saknar anledning att göra någon annan bedömning. Kostnaderna ryms inom den anslagsökning för Brottsoffermyndigheten som genomförs efter förslag i budgetpropositionen för 2022.

Brottsoffermyndigheten anger att förslagen medför ett behov av ökade resurser för myndigheten. Regeringen har förståelse för att förslagen kan innebära en belastning på myndigheten genom bl.a. en ökad tillströmning av ärenden. Eventuella kostnadsökningar får dock hanteras inom befintliga

Prop. 2021/22:198 anslagsramar. Det kan dock finnas anledning att bevaka frågan om myndighetens eventuella framtida behov av resurser.

Konsekvenser för Kronofogdemyndigheten

Med anledning av förslagen om en begränsning av utmätningsförbudet och en ändrad företrädesordning vid löneutmätning behöver Kronofogdemyndigheten utveckla sina it-system. Myndigheten har uppskattat kostnaderna för detta till cirka 2,9 miljoner kronor.

Kostnaderna finansieras delvis genom att det i budgetpropositionen för 2022 föreslås att Kronofogdemyndighetens anslag engångsvis ökas med en miljon kronor. Den återstående kostnaden för myndigheten får hanteras inom befintliga anslagsramar.

Konsekvenser för domstolarna

Som anförs ovan bedöms förslaget om utvidgad rätt till kränkingsersättning för poliser och andra yrkesgrupper med särskild beredskap leda till att fler i dessa yrkesgrupper får rätt till kränkingsersättning. Detta kan förväntas öka antalet anmälda brott mot sådana personer och därmed även antalet mål i allmän domstol. Hur stor ökning som kan förväntas är emellertid svårt att bedöma. Regeringen instämmer i *Domstolsverkets* bedömning att ökningen sannolikt inte blir större än att den kan hanteras inom befintliga anslagsramar.

Övriga konsekvenser för det allmänna

Förslagen om en begränsning av utmätningsförbudet och en ändrad företrädesordning vid löneutmätning bedöms leda till att Brottsofffermyndighetens regressintäkter kommer att öka. Samtidigt innebär den ändrade företrädesordningen att oprioriterade statliga fordringar inte kommer att bli betalda i samma utsträckning som hittills genom löneutmätning. Utredningen bedömer den sammantagna ökningen av intäkter för staten genom löneutmätning till cirka 20 miljoner kronor årligen. Regeringen saknar anledning att göra någon annan bedömning.

Förslaget om särskild anhörigersättning föranleder vissa följdändringar i skadeståndslagen, bl.a. i bestämmelserna om statens och kommuners skadeståndsansvar vid felaktig myndighetsutövning och överträdelse av enskildas rättigheter enligt Europakonventionen. Förslaget innebär endast att det allmännas befintliga skadeståndsansvar utökas till att omfatta den nya ersättningen och kan enligt regeringens bedömning därför inte sägas ha några konsekvenser för den kommunala självstyrelsen. Regeringen bedömer vidare att det utvidgade skadeståndsansvaret inte kommer att aktualiseras annat än i undantagsfall och därmed inte bör innebära några nämnvärda ökade kostnader för kommuner och regioner.

Övriga konsekvenser

Förslagen i propositionen är könsneutrala i den bemärkelsen att de regler som föreslås ska tillämpas likadant oavsett om brottsoffret är kvinna eller man. Förslaget om att det vid bestämmandet av kränkingsersättningen särskilt ska beaktas om brottet riktat sig mot någon som den skadeståndsskyldige har eller tidigare har haft ett nära förhållande till kommer emeller-

tid i praktiken främst att beröra våld som utövas av män mot kvinnor och våld som utövas mot barn av någon närstående. Förslaget stärker alltså särskilt dessa brottsoffers rätt till skadestånd genom att de kommer att kunna få förhöjd kränkingsersättning. Förslaget bedöms därför få vissa positiva konsekvenser för jämställdheten mellan kvinnor och män och även i viss mån stärka barnrättsperspektivet i lagstiftningen.

10 Författningskommentar

10.1 Förslaget till lag om ändring i utsökningsbalken

4 kap. Utmätning

Förfarandet

11 § Har två eller flera sökt utmätning mot samma gäldenär, *ska* utmätning för fordringarna ske samtidigt, om *inte* utmätning för någon av fordringarna därigenom fördröjs oskäligt.

Om utmätningen avser ersättning enligt 2–4 §§ lagen (1998:714) om ersättning vid frihetsberövanden och andra tvångsåtgärder, och ersättningen får utmätas endast för fordringar som avser skadestånd på grund av brott, gäller första stycket endast för sådana fordringar.

Bestämmelserna i 7 kap. 17 § första stycket om jämkning av underhållsbidrag vid utmätning av lön tillämpas även vid annan utmätning.

I paragrafen finns bestämmelser om förfarandet när flera borgenärer har ansökt om utmätning mot samma gäldenär. Övervägandena finns i avsnitt 7.1.

Andra stycket, som är nytt, innebär att regleringen om samtidig utmätning för fordringar i första stycket i vissa fall gäller bara för fordringar som avser skadestånd på grund av brott. Det handlar om fall som avses i 5 kap. 7 § tredje stycket, dvs. när ersättning enligt 2–4 §§ lagen om ersättning vid frihetsberövanden och andra tvångsåtgärder (frihetsberövandelagen) får utmätas för fordringar som avser skadestånd på grund av brott men i övrigt är skyddad från utmätning enligt 5 kap. 7 § första och andra styckena. Av förevarande bestämmelse följer därför att endast sökande med fordringar som avser skadestånd på grund av brott i sådana fall har rätt till samtidig utmätning av ersättning enligt 2–4 §§ frihetsberövandelagen, förutsatt att utmätning för någon av fordringarna inte därigenom fördröjs oskäligt.

För en ytterligare kommentar hänvisas till författningskommentaren till 5 kap. 7 §.

Bestämmelsen i det hittillsvarande andra stycket flyttas till ett nytt *tredje stycke*.

Övriga ändringar är språkliga.

5 kap. Undantag från utmätning

Undantag på grund av egendomens beskaffenhet eller särskild föreskrift

7 § Skadestånd, som tillkommer gäldenären med anledning av personskada, frihetsberövande, falskt åtal, ärekränkning eller annat sådant, får *inte* utmätas medan skadeståndet inestår hos den som *ska betala ut det*. Om skadeståndet har bestämts att *betalas i form av livränta*, gäller *förbudet mot utmätning* rätten till livräntan.

När skadeståndet har betalats ut får *det* som hålls avskilt *inte* utmätas, om skadeståndet *ska tillgodose ett kvarstående* försörjningsbehov eller, i annat fall, om mindre än två år har *gått från utbetalningen*.

Om *utmättningsfordringen avser skadestånd på grund av brott*, gäller *första och andra styckena inte ersättning enligt 2–4 §§ lagen (1998:714) om ersättning vid frihetsberövanden och andra tvångsåtgärder*.

Paragrafen innehåller bestämmelser om förbud mot utmätning av vissa skadestånd. Övervägandena finns i avsnitt 7.1.

Av det nya *tredje stycket* framgår att utmättningsförbudet enligt första och andra styckena inte gäller ersättning enligt 2–4 §§ lagen om ersättning vid frihetsberövanden och andra tvångsåtgärder (frihetsberövandelagen), om utmättningsfordringen avser skadestånd på grund av brott. Det innebär att utmätning för sådana fordringar får ske även om ersättningen i fråga inestår hos den som ska betala ut den eller hålls avskild efter utbetalning.

Även om utmättningsförbudet enligt första och andra styckena inte gäller har gäldenären kvar ett grundläggande skydd mot utmätning genom de allmänna reglerna i 1 och 2 §§ (beneficiereglerna).

Undantaget från utmättningsförbudet gäller bara ersättning enligt 2–4 §§ frihetsberövandelagen, bl.a. ersättning som någon tillerkänns från staten efter att ha varit häktad på grund av brottsmisstanke utan att åtal väckts, och omfattar all typ av ersättning som lämnas med stöd av dessa bestämmelser. Det innebär att ersättningen för både ekonomisk och ideell skada omfattas (se 7 § frihetsberövandelagen). Även egendom som har trätt i ersättningens ställe (s.k. surrogation) kan omfattas (jfr rättsfallet NJA 2018 s. 966). För annan ersättning enligt frihetsberövandelagen (se 5 § om frihetsberövandeersättning och 8 § om personskada) gäller däremot skyddet mot utmätning enligt första och andra styckena (jfr prop. 1974:97 s. 92 och prop. 1980/81:8 s. 1217).

Vidare gäller undantaget från utmättningsförbudet endast i förhållande till utmättningsfordringar som avser skadestånd på grund av brott. Med ”skadestånd på grund av brott” avses alla typer av skadestånd, och på skadeståndet löpande ränta, som någon har förpliktats att betala på grund av att han eller hon har gjort sig skyldig till brott. Det krävs inte att någon har dömts för brott utan avgörande är att grunden för skadeståndet är en brottslig gärning. Att personen som har gjort sig skyldig till brottet inte är straffmyndig eller att brottet är preskriberat hindrar alltså inte att en fordran avser skadestånd på grund av brott. Även en skadeståndsfordran som grundar sig på att någon annan har gjort sig skyldig till brott, t.ex. en förälders skadeståndsansvar enligt 3 kap. 5 § skadeståndslagen (1972:207), avser skadestånd på grund av brott i bestämmelsens mening. Det innebär att ersättning som någon tillerkänns enligt 2–4 §§ frihetsberövandelagen får utmätas för en fordran som grundar sig på att hans eller hennes barn har

gjort sig skyldig till brott, trots utmättningsförbudet i första och andra styckena.

Bestämmelsen är tillämplig oavsett om brottsoffret, dvs. den som har tillerkänts skadeståndet, är en fysisk eller en juridisk person, och oavsett om det är brottsoffret självt som ansöker om utmätning eller om detta görs av Brottsoffermyndigheten eller ett försäkringsbolag som utövar sin rätt till återkrav (regress) efter utbetald brottsskadeersättning respektive försäkringsersättning. I sådant fall måste regressborgenären visa att brottsoffrets rätt till skadestånd har övertagits.

En särskild bestämmelse om vad som gäller när flera borgenärer med stöd av förevarande bestämmelse söker utmätning för fordringar som avser skadestånd på grund av brott finns i 4 kap. 11 § andra stycket.

Övriga ändringar är språkliga eller redaktionella.

7 kap. Utmätning av lön m.m.

Företrädesordning

14 § Vid utmätning av lön har följande fordringar i nämnd ordning företräde framför andra fordringsanspråk:

1. fordran som avser underhållsbidrag enligt äktenskapsbalken och föräldrabalken,

2. konkursbos fordran på gäldenärens lön enligt 3 kap. 4 § konkurslagen (1987:672), om lönen innehållits under konkursen,

3. fordran som avses i 2 § lagen (1993:891) om indrivning av statliga fordringar m.m.,

4. *fordran som avser skadestånd på grund av brott.*

Företrädesrätten enligt första stycket 1 gäller även sådant utländskt underhållsbidrag som får verkställas i Sverige, om bidragsfordringen vid verkställighetstillfället inte är äldre än fem år.

Paragrafen anger företrädesordningen för fordringar vid utmätning av lön. Övervägandena finns i avsnitt 7.2.

Paragrafen ändras genom att punktlistan över fordringar med företrädesrätt vid löneutmätning utökas med ytterligare en typ av fordran. Enligt nya *första stycket fjärde punkten* har även en fordran som avser skadestånd på grund av brott företrädesrätt framför fordringar utan företrädesrätt, dvs. sådana fordringar som inte anges i punktlistan. Däremot har fordringar som avser skadestånd på grund av brott lägre prioritet än fordringar som anges i punkterna 1–3.

Med skadestånd på grund av brott avses detsamma som i 5 kap. 7 §. För en ytterligare kommentar hänvisas därför till författningskommentaren till den paragrafen.

Någon särskild fördelningsregel finns inte när det gäller fordringar som avser skadestånd på grund av brott. Det innebär att när pengar ska fördelas mellan flera fordringar som avser skadestånd på grund av brott så har dessa lika rätt till betalning. Utmätningens beloppet ska alltså fördelas på samma sätt som det skulle ha fördelats mellan flera fordringar utan företrädesrätt. Det betyder att fordringsägarna ska få betalt proportionerligt i förhållande till fordringarnas storlek.

Att företrädesrätten inte bara gäller vid utmätning av lön utan även vid utmätning av vissa andra förmåner följer av 2 §.

Denna lag träder i kraft den 10 september 2022 i fråga om 7 kap. 14 § och i övrigt den 1 juli 2022.

Lagändringen om ändrad företrädesordning träder i kraft den 10 september 2022. Övriga lagändringar träder i kraft den 1 juli 2022.

De nya reglerna tillämpas på varje processuell företeelse som inträffar efter ikraftträdandet. Det innebär bl.a. att ersättning enligt 2–4 §§ lagen (1998:714) om ersättning vid frihetsberövanden och andra tvångsåtgärder kan utmätas för en fordran som avser skadestånd på grund av brott även om ersättningen beslutades eller utbetalades före den 1 juli 2022. Vidare är den nya företrädesordningen vid löneutmätning tillämplig även på mål som inleddes hos Kronofogdemyndigheten före den 10 september 2022.

Övervägandena finns i avsnitt 8.

10.2 Förslaget till lag om ändring i skadeståndslagen (1972:207)

2 kap. Skadeståndsansvar på grund av eget vållande

3 § Den som allvarligt kränker någon annan genom brott som innefattar ett angrepp mot dennes person, frihet, frid eller ära ska ersätta den skada som kränkningen innebär.

Om den som utsätts för brott i tjänsten får anses ha en särskild beredskap för angreppet, ska det vid bedömningen av om kränkningen är allvarlig särskilt beaktas om angreppet riktar sig mot den angripnes privata sfär eller är fysiskt.

Paragrafen innehåller bestämmelser om förutsättningarna för kränkningserättning. Övervägandena finns i avsnitt 5.

I *andra stycket*, som är nytt och som utformas delvis enligt *Lagrådets* förslag, anges vad som särskilt ska beaktas vid bedömningen av om kränkningen är allvarlig när den som utsätts för brott i tjänsten får anses ha en särskild beredskap för angreppet. För rätt till kränkningserättning krävs enligt den grundläggande regeln i första stycket att den skadelidande utsatts för en allvarlig kränkning genom brottet. Vad som utgör en allvarlig kränkning ska bedömas utifrån samtliga omständigheter i varje enskilt fall (prop. 2000/01:68 s. 50 och 65). Huruvida kravet på allvarlig kränkning är uppfyllt kan därför påverkas av bl.a. vem som utsätts för det brottsliga angreppet och i vilket sammanhang det sker. Det betyder t.ex. att allvarlighetsbedömningen vid vissa angrepp kan falla olika ut beroende på om angreppet riktar mot en privatperson eller mot någon i tjänsten som tillhör en yrkesgrupp med särskild beredskap (se prop. 2000/01:68 s. 50 och 66).

Genom bestämmelserna i *andra stycket* tydliggörs i vilka situationer det bör krävas något mer än normalt för att en allvarlig kränkning ska kunna konstateras – den angripne ska ha utsatts för ett brott i tjänsten och han eller hon ska anses ha haft en särskild beredskap för angreppet. Båda dessa förutsättningar behöver vara uppfyllda för att bestämmelserna ska vara tillämpliga. Vidare anges två omständigheter som i så fall ska beaktas särskilt vid bedömningen av om kränkningen har varit allvarlig. Det

handlar om att angreppet ska ha riktat sig mot den angripnes privata sfär eller varit fysiskt.

Förutsättningen att den angripne ska ha utsatts för brott i tjänsten innebär att det endast är när han eller hon utsätts under eller i samband med sin tjänsteutövning som yrkesrollen kan ha betydelse för bedömningen av om han eller hon utsätts för en allvarlig kränkning. Bestämmelserna i andra stycket är alltså inte tillämpliga om någon utsätts för brott på sin fritid, oavsett vilken yrkesgrupp personen tillhör.

Huruvida den som utsätts för brott i tjänsten får anses ha en särskild beredskap för angreppet beror främst på vilken yrkesgrupp personen tillhör. De yrkesgrupper som får anses ha sådan beredskap är sådana för vilka det ingår i deras normala arbetsuppgifter att på olika sätt hantera våldsamma, hotfulla eller stökiga personer. De har många gånger också såväl en skyldighet att göra ingripanden som befogenhet att använda våld eller tvång i samband med det. Dessutom har de i regel en utbildning som är avsedd att ge dem förutsättningar att hantera våldsamma, hotfulla eller stökiga personer. Många gånger har de också ett förstärkt straffrättsligt skydd mot hot och våld. Det handlar alltså främst om poliser, ordningsvakter och vissa anställda vid Kriminalvården, Tullverket och Kustbevakningen, men även vissa anställda i den psykiatriska vården och på behandlingshem (jfr prop. 2000/01:68 s. 50 och 66 och rättsfallet RH 1995:151). Detta innebär att t.ex. lärare, socialsekreterare, parkeringsvakter, kronofogdar, delgivningsmän samt en stor del av personalen inom vård och omsorg inte kan anses ha någon särskild beredskap i aktuellt avseende.

Bedömningen av om den som utsätts för brott i tjänsten får anses ha en särskild beredskap för angreppet påverkas inte enbart av vilken yrkesgrupp personen tillhör, utan också av vilken typ av angrepp det är fråga om, i vilken situation angreppet sker och i vilken utsträckning den angripne har skäl för ökad beredskap för angreppet. Därvid kan det t.ex. ha betydelse om angreppet sker i en ingripandesituation, vilken information den angripne har inför ingripandet och vilken utrustning den angripne har tillgång till. Till exempel får en polis i den nationella insatsstyrkan som ska genomföra ett planerat gripande av en omvitnat farlig person anses ha beredskap för allvarligare angrepp än en polis som ska omhänderta en berusad person. På motsvarande sätt får en polis som ska omhänderta en berusad person anses ha beredskap för allvarligare angrepp än en polis som stoppar ett fordon i en rutinmässig trafik kontroll. Bedömningen behöver alltså vara nyanserad.

Vidare ska bedömningen av om den som har utsatts för brott i tjänsten får anses ha en särskild beredskap för angreppet göras utifrån objektiva kriterier. Huruvida den angripne faktiskt är mentalt förberedd för angreppet saknar därför betydelse för bedömningen.

Om den som utsätts för brott i tjänsten får anses ha en särskild beredskap för angreppet, ska det vid bedömningen av om kränkningen är allvarlig särskilt beaktas om angreppet riktar sig mot den skadelidandes privata sfär eller är fysiskt.

Med angrepp som riktar sig mot den privata sfären avses angrepp som är av mer personlig karaktär och inte riktar sig mot den angripne i dennes egenskap av yrkesperson. Som exempel kan nämnas rasistiska, sexistiska eller liknande tillmälen och hot som anspelar på den angripnes familj och andra närstående.

Med fysiska angrepp avses t.ex. slag, sparkar, bett, rivningar och bespottning. Det krävs inte att ett brott är fullbordat i straffrättslig mening för att det ska betraktas som ett fysiskt angrepp. Även försöksbrott kan alltså vara att hänföra till de fysiska angreppen.

Angrepp som riktar sig mot den angripnes privata sfär eller fysiska angrepp bör som utgångspunkt anses innebära att kravet på allvarlig kränkning är uppfyllt. Samtidigt ska allvarlighetsbedömningen – som alltid – göras utifrån en samlad bedömning av samtliga relevanta omständigheter där viss ledning kan hämtas från uppräknningen i 5 kap. 6 § av faktorer som påverkar kränkingsersättningens storlek (se prop. 2000/01:68 s. 65). Det förhållandet att angreppet riktat sig mot den privata sfären eller varit fysiskt är omständigheter som särskilt ska beaktas vid den bedömningen, men är inte de enda omständigheter som kan beaktas. Av detta följer t.ex. att även verbala angrepp som inte riktar sig mot den angripnes privata sfär kan anses innebära en allvarlig kränkning, beroende på omständigheterna i det enskilda fallet. Vidare kan det även vid allvarlighetsbedömningen ha betydelse vilken situation angreppet sker i och i vilken utsträckning den angripne har skäl för ökad beredskap. Det är inte ovanligt att situationen är sådan att den eller de som genomför ett ingripande eller annan tjänsteåtgärd har anledning att förvänta sig ett visst verbalt och fysiskt motstånd. Lindrigare fysiska angrepp som utgör rena försök att undkomma eller försvåra ingripandet bör lika lite som hittills normalt anses utgöra allvarliga kränkningar i skadeståndsrättslig mening. Uppsåtliga fysiska angrepp i form av t.ex. knytnävsslag i ansiktet, sparkar mot känsliga delar av kroppen, bett på oskyddade kroppsdelar, klös i ansiktet eller på andra oskyddade delar av kroppen och liknande bör däremot normalt leda till att angreppet bedöms utgöra en allvarlig kränkning. Detsamma gäller angrepp med någon form av vapen eller annat tillhygge och andra typer av fysiska angrepp som t.ex. bespottning eller andra angrepp som leder till att den angripne får någon form av kroppsvätska på huden. Även om det för personer som angrips i tjänsten i vissa fall krävs något mer än normalt för att ett angrepp ska anses utgöra en allvarlig kränkning, bör kraven inte ställas så högt att den personliga kränkningen hamnar i bakgrunden (se prop. 2000/01:68 s. 66).

Övriga ändringar är språkliga.

3 a § Den som uppsåtligen eller av grov oaktsamhet genom brott orsakar någon annans död ska betala särskild anhörigersättning till den som stod den avlidne särskilt nära. Detta gäller dock inte om det är uppenbart oskäligt.

I paragrafen, som är ny, finns bestämmelser om förutsättningarna för särskild anhörigersättning. Övervägandena finns i avsnitt 6.

Särskild anhörigersättning är en ny form av ersättning för den rent ideella skada som typiskt sett uppstår då man förlorar en nära anhörig genom ett allvarligt brott. Den som uppsåtligen eller av grov oaktsamhet genom brott orsakat någon annans död ska betala särskild anhörigersättning till den som stod den avlidne särskilt nära. Ersättning aktualiseras därmed när någon gjort sig skyldig till en gärning som innefattar mord, dråp eller grovt vållande till annans död (om brottet begåtts av grov oaktsamhet). Ersättningens syfte är att, i likhet med kränkingsersättningen, ersätta de

momentana känslor av chock, förtvivlan, ilska, frustration, maktlöshet och liknande som typiskt sett uppstår hos den anhörige.

Att dödsfallet ska ha orsakats genom brott innebär att det inte finns någon rätt till särskild anhörigersättning om den som orsakat dödsfallet är fri från ansvar, t.ex. på grund av bestämmelserna om nödvärn. Det krävs emellertid inte att skadevållaren döms för brottet. Att skadevållaren t.ex. inte är straffmyndig hindrar inte att det finns en rätt till ersättning (jfr 1 kap. 6 § brottsbalken).

Den krets som har rätt till särskild anhörigersättning är de som stod den avlidne särskilt nära. Uttrycket ”den som stod den avlidne särskilt nära” har samma innebörd som i bestämmelsen om anhörigersättning för personskada i 5 kap. 2 § första stycket 3. Kretsen av ersättningsberättigade är alltså densamma, och uttrycket ska tillämpas på samma sätt (se bl.a. prop. 2000/01:68 s. 21, 37 och 72 samt rättsfallen NJA 2005 s. 237, NJA 2006 s. 181 och NJA 2021 s. 46).

Varje dödsfall ska betraktas som en separat skada. Det innebär att en skadelidande som förlorar flera anhöriga har rätt till särskild anhörigersättning för varje avlidne anhörig, om förutsättningarna i övrigt är uppfyllda.

Särskild anhörigersättning ska inte betalas om det är uppenbart oskäligt. Bestämmelsen utgör en säkerhetsventil för situationer då det skulle vara stötande om ersättning betalas, t.ex. om den anhörige i ett straffrättsligt relevant avseende har medverkat till dödsfallet. I vilka situationer som det är uppenbart oskäligt att ersättning betalas får närmare utvecklas i rättstillämpningen. Säkerhetsventilen är tänkt att tillämpas restriktivt.

Hur den särskilda anhörigersättningen ska bestämmas framgår av 5 kap. 6 a §.

Den särskilda anhörigersättningen utgår vid sidan av anhörigersättning för personskada enligt 5 kap. 2 § första stycket 3 och påverkar inte rätten till den ersättningen.

Att den särskilda anhörigersättningen under vissa förhållanden inte kan utmätas följer av 5 kap. 7 § första och andra styckena utskönningsbalken.

4 § Den som i fall som avses i 1–3 a §§ vållar skada innan han *eller hon* har fyllt arton år ska ersätta skadan i den *utsträckning* det är skäligt med hänsyn till hans *eller hennes* ålder och utveckling, handlingens beskaffenhet, föreliggande ansvarsförsäkring och andra ekonomiska förhållanden samt övriga omständigheter.

Paragrafen innehåller en bestämmelse om lindring av skadeståndsansvaret för underåriga. Övervägandena finns i avsnitt 6.

I paragrafen ändras hänvisningarna till att omfatta även 3 a §. Ändringen innebär att bestämmelsen även tillämpas på skadeståndsansvar för särskild anhörigersättning.

Övriga ändringar är språkliga.

5 § Den som i fall som avses i 1–3 a §§ vållar skada under påverkan av en allvarlig psykisk störning eller av någon annan psykisk störning som inte är självförvållad och tillfällig ska ersätta skadan i den *utsträckning* det är skäligt med hänsyn till hans *eller hennes* sinnestillstånd, handlingens beskaffenhet, föreliggande ansvarsförsäkring och andra ekonomiska förhållanden samt övriga omständigheter.

Prop. 2021/22:198 Paragrafen innehåller en bestämmelse om lindring av skadeståndsansvaret när skada vållats under påverkan av en psykisk störning. Övervägandena finns i avsnitt 6.

I paragrafen ändras hänvisningarna till att omfatta även 3 a §. Ändringen innebär att bestämmelsen tillämpas även på skadeståndsansvar för särskild anhörigersättning.

Övriga ändringar är språkliga.

3 kap. Skadeståndsansvar för annans vållande och för det allmänna

1 § Den som har arbetstagare i sin tjänst ska ersätta

1. personskada eller sakskada som arbetstagaren vållar genom fel eller försummelse i tjänsten,
2. ren förmögenhetsskada som arbetstagaren i tjänsten vållar genom brott,
3. skada på grund av att arbetstagaren kränker någon annan på sätt som anges i 2 kap. 3 § genom fel eller försummelse i tjänsten, *och*
4. skada som ersätts enligt 2 kap. 3 a § och som arbetstagaren orsakar genom fel eller försummelse i tjänsten.

I fråga om skadeståndsansvar för staten eller en kommun gäller även det som sägs nedan i detta kapitel. Det som där sägs om en kommun gäller också en region och ett kommunalförbund.

Paragrafen innehåller bestämmelser om arbetsgivares skadeståndsansvar för skador som en arbetstagare orsakar, s.k. principalansvar. Övervägandena finns i avsnitt 6.

I nya *första stycket fjärde punkten* införs en bestämmelse som innebär att principalansvaret utvidgas till att omfatta även särskild anhörigersättning enligt 2 kap. 3 a §. Av punkten framgår att arbetsgivarens skadeståndsansvar förutsätter att skadan är ersättningsgill enligt 2 kap. 3 a § och att arbetstagaren orsakat skadan genom fel eller försummelse i tjänsten.

Övriga ändringar är redaktionella.

2 § Staten eller en kommun ska ersätta

1. personskada, sakskada eller ren förmögenhetsskada, som vållas genom fel eller försummelse vid myndighetsutövning i verksamhet för vars fullgörande staten eller kommunen svarar,
2. skada på grund av att någon annan kränks på sätt som anges i 2 kap. 3 § genom fel eller försummelse vid sådan myndighetsutövning, *och*
3. skada som ersätts enligt 2 kap. 3 a § och som orsakas genom fel eller försummelse vid sådan myndighetsutövning.

Paragrafen innehåller bestämmelser om det allmännas skadeståndsansvar vid myndighetsutövning. Övervägandena finns i avsnitt 6.

I den nya *tredje punkten* införs en bestämmelse som innebär att statens eller en kommuns skadeståndsansvar vid myndighetsutövning utvidgas till att omfatta även särskild anhörigersättning enligt 2 kap. 3 a §. Av bestämmelsen framgår att ansvaret för det allmänna förutsätter att skadan är ersättningsgill enligt 2 kap. 3 a § och att den har orsakats genom fel eller försummelse vid myndighetsutövningen.

Övriga ändringar är språkliga eller redaktionella.

4 § Staten eller en kommun ska ersätta

1. personskada, sakskada, ren förmögenhetsskada, skada på grund av att någon kränks på sätt som anges i 2 kap. 3 § *och skada som ersätts enligt 2 kap. 3 a §*, om skadan uppkommit till följd av att den skadelidandes rättigheter enligt den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna har överträtts från statens eller kommunens sida, och

2. annan ideell skada som uppkommit till följd av en sådan rättighetsöverträdelse.

Skadestånd enligt första stycket ska *betalas endast* i den utsträckning det är nödvändigt för att gottgöra överträdelsen.

I paragrafen finns bestämmelser om det allmännas skadeståndsansvar vid överträdelser av Europakonventionen. Övervägandena finns i avsnitt 6.

I *första stycket första punkten* görs ett tillägg som innebär att statens och en kommuns skadeståndsansvar enligt punkten utvidgas till att omfatta även särskild anhörigersättning enligt 2 kap. 3 a §.

Att särskild anhörigersättning, i likhet med annan ersättning som omfattas av bestämmelserna, ska betalas endast i den utsträckning det är nödvändigt för att gottgöra konventionsöverträdelsen följer av andra stycket.

Övriga ändringar är språkliga.

5 § En förälder som har vårdnaden om ett barn ska ersätta

1. personskada eller sakskada som barnet vållar genom brott,

2. skada på grund av att barnet kränker någon annan på sätt som anges i 2 kap.

3 §, *och*

3. *skada som barnet orsakar och som ersätts enligt 2 kap. 3 a §.*

Förälderns ansvar enligt första stycket är för varje skadehändelse begränsat till en femtedel av det prisbasbelopp enligt 2 kap. 6 och 7 §§ socialförsäkringsbalken som gäller för det år då skadehändelsen inträffade. *Om barnet står under vårdnad av två föräldrar, gäller begränsningen för dem gemensamt.*

Om beloppet som anges i andra stycket inte räcker till full ersättning åt flera som lidit skada till följd av skadehändelsen, ska ersättningen sättas ned med samma kvotdel för var och en av de skadelidande.

Paragrafen innehåller bestämmelser om vårdnadshavares ansvar för skador som deras barn orsakar genom brott. Övervägandena finns i avsnitt 6.

I *nya första stycket tredje punkten* införs en bestämmelse som innebär att en vårdnadshavares skadeståndsansvar utvidgas till att omfatta även särskild anhörigersättning enligt 2 kap. 3 a §. Av bestämmelsen framgår att skadeståndansvaret förutsätter att barnet orsakar en skada som är ersättningsgill enligt 2 kap. 3 a §.

Övriga ändringar är redaktionella.

5 kap. Skadeståndets bestämmande

6 § Skadestånd med anledning av kränkning bestäms efter vad som är skäligt med hänsyn till handlingens art och varaktighet *och på ett sätt som även innebär att den kränkte får upprättelse för angreppet.*

Vid bedömningen enligt första stycket ska det särskilt beaktas om handlingen

1. *haft förnedrande eller skändliga inslag,*

2. *varit ägnad att framkalla allvarlig rädsla för liv eller hälsa,*

3. *riktat sig mot någon med särskilda svårigheter att värja sin personliga integritet,*

4. inneburit missbruk av ett beroende- eller förtroendeförhållande eller riktat sig mot någon som den skadeståndsskyldige har eller tidigare har haft ett nära förhållande till,

5. varit ägnad att väcka allmän uppmärksamhet eller tagits upp med ett tekniskt hjälpmedel under förhållanden som inneburit risk för att upptagningen sprids,

6. utförts av flera personer tillsammans mot den skadelidande, eller

7. innefattat hot som påtagligt har förstärkts genom anspelning på ett våldskapital.

Den som har gjort sig skyldig till ärekränkning eller *en liknande* brottslig gärning eller som annars är skadeståndsskyldig med anledning av *ett* sådant brott kan på yrkande av den kränkte i *ett* mål om gärningen efter omständigheterna *förpliktas* att bekosta att domen i målet förs in i en eller flera tidningar.

I paragrafen finns bestämmelser om hur ersättning för kränkning enligt 2 kap. 3 § ska bestämmas. Övervägandena finns i avsnitt 4.

Paragrafen disponeras om så att punktlistan med omständigheter som särskilt ska beaktas vid den skälighetsbedömning som ska göras för att bestämma kränkningersättningen flyttas från första till andra stycket. I första stycket görs ett tillägg i syfte att stärka upprättelsemomentet vid skälighetsbedömningen, och punktlistan i andra stycket utökas med fyra nya omständigheter. Bestämmelsen i det hittillsvarande andra stycket, om att den skadeståndsskyldige i vissa fall kan förpliktas att bekosta tryckning av domen i målet i en eller flera tidningar, flyttas till ett nytt tredje stycke och får ändrad lydelse.

Kränkningersättningen ska bestämmas efter vad som är skäligt med hänsyn till handlingens art och varaktighet. I det nya ledet i *första stycket*, som utformas med beaktande av *Lagrådets* förslag, anges att skadeståndet bestäms på ett sätt som även innebär att den kränkte får upprättelse för angreppet. Tillägget innebär ingen förändring av de grundläggande normer som gäller vid kränkningersättningens bestämmande. Det syftar däremot till att ge den skadelidandes behov av upprättelse fullt genomslag vid skälighetsbedömningen. Behovet av upprättelse ska som utgångspunkt bedömas objektivt efter kränkningens allvar. Ju allvarigare kränkningen är, desto större är typiskt sett behovet av upprättelse.

Behovet av upprättelse utgör en del av skälighetsbedömningen och ska inte betraktas som en fristående del av bestämningen av skadeståndet. Vilket belopp som kränkningersättningen ska uppgå till ska alltså bestämmas efter en samlad skälighetsbedömning utifrån samtliga omständigheter i det enskilda fallet. Ersättningen ska, liksom hittills, som utgångspunkt bestämmas efter en skönsmässig bedömning som baseras på förhärskande etiska och sociala värderingar. Man ska främst se till vilken kränkning som typiskt sett kan anses ha uppkommit genom det brottsliga angreppet, och inte primärt till den kränktes personliga upplevelse. Bedömningen ska alltså huvudsakligen vara objektiv. I särskilda fall kan man dock ta hänsyn till intensiteten i den skadelidandes upplevelser av kränkningen på ett sätt som kan medföra avvikelser från den mera schablonartade bedömningen. Att kränkningen varit särskilt påtaglig eller klart lindrigare än normalt kan alltså medföra avvikelser från den bedömning som annars skulle ha gjorts. Även den skadelidandes eget beteende i form av ett medvetet risktagande kan i speciella fall få betydelse för ersättningens storlek. (Se prop. 2000/01:68 s. 49, 51–52, 56, 65 och 74 och rättsfallet NJA 2021 s. 746.)

Den nya omständigheten som införs i *andra stycket fjärde punkten* innebär att det vid skälighetsbedömningen särskilt ska beaktas om handlingen riktat sig mot någon som den skadeståndsskyldige har eller tidigare har haft ett nära förhållande till. För att bestämmelsen ska vara tillämplig ska det nära förhållandet ha funnits vid tidpunkten för handlingen eller dessförinnan. Bestämmelsen tar sikte på bl.a. våldsbrott och hot som begås av någon som brottsoffret ska kunna känna förtroende för och som ofta begås i hemmet. Det kan t.ex. handla om fall då gärningsmannen misshandlar sin partner eller sitt eller sin partners barn.

Ett nära förhållande i bestämmelsens mening finns normalt mellan t.ex. makar, sambor, föräldrar och barn samt syskon. Även förhållandet mellan sörbor och mellan barn och deras mor- och farföräldrar samt barn och deras föräldrars syskon kan vara nära i bestämmelsens mening. Vad som utgör ett nära förhållande får bedömas utifrån omständigheterna i varje enskilt fall.

Enligt den nya omständigheten i *andra stycket femte punkten* ska det vid skälighetsbedömningen särskilt beaktas om handlingen tagits upp med ett tekniskt hjälpmedel under förhållanden som inneburit risk för att upptagningen sprids. Bestämmelsen tar i första hand sikte på fall då gärningsmannen eller någon annan som deltagit eller annars närvarat vid t.ex. ett rån eller en misshandel filmar eller fotograferar brottet och det vid tidpunkten för den tekniska upptagningen finns risk för att den senare sprids på t.ex. internet eller sociala medier. I sådana fall är redan det förhållandet att brottet tagits upp med ett tekniskt hjälpmedel och att upptagningen riskerar att spridas ägnat att förstärka graden av kränkning.

Med att den brottsliga handlingen tagits upp med ett tekniskt hjälpmedel menas att det skett en bild- eller ljudupptagning av händelsen som kan spelas upp, avlyssnas eller på annat sätt uppfattas med ett tekniskt hjälpmedel. När det gäller bildupptagningar omfattas både stillbilder, t.ex. fotografier, och rörliga bilder, t.ex. filmer, oavsett vilken teknik som används. När det gäller ljud faller alla former av ljudupptagningar med inspelningsapparater under bestämmelsen, oavsett vilken teknik som används.

Med att upptagningen gjorts under förhållanden som inneburit att det finns risk för att den sprids avses sannolikheten för att upptagningen av handlingen görs tillgänglig för fler än ett fåtal personer. Det bör finnas en presumtion för att brottsliga angrepp som har tagits upp med ett tekniskt hjälpmedel riskerar att spridas. Om upptagningen gjorts under förhållanden som gör att sannolikheten för spridning är försumbar bör det däremot inte anses finnas någon sådan risk. Ett exempel på detta skulle kunna vara att ett brott har filmats av en övervakningskamera eller en utomstående person i rent brottsbeivrande syfte. Vilka konsekvenser en spridning av upptagningen skulle kunna få saknar i sig betydelse för bedömningen av om det föreligger risk för spridning. Innehållet i upptagningen kan däremot ha betydelse för hur kränkande en spridningsrisk bedöms vara.

Huruvida upptagningen faktiskt sprids saknar i och för sig betydelse för om risk för spridning ska anses finnas. Faktisk spridning saknar också betydelse för graden av kränkning. Däremot kan spridning av en teknisk upptagning av ett brott i sig utgöra ett brott som berättigar till kränkningsersättning, t.ex. olaga integritetsintrång.

Eftersom upptagningen inte behöver ha gjorts av gärningspersonen kan gärningspersonen även behöva ansvara för den risk för spridning som kan

Prop. 2021/22:198 uppstå av att angreppet tagits upp av personer som inte deltagit i angreppet. Gärningspersonens skadeståndsrättsliga ansvar bör dock endast omfatta fall där det är påräkneligt att det finns en risk för att det görs en upptagning som sprids. Det kan t.ex. vara fallet om det brottsliga angreppet skett inför andra eller på en plats där det funnits många människor. Situationer som gärningspersonen inte rimligen kunnat räkna med bör gärningspersonen inte ansvara för. En konstaterad risk för att upptagningen sprids behöver alltså inte alltid utgöra en påräknelig följd av det brottsliga angreppet.

Den nya omständigheten i *andra stycket sjätte punkten* innebär att det vid skälighetsbedömningen särskilt ska beaktas om handlingen utförts av flera personer tillsammans mot den skadelidande. Det kan t.ex. handla om att två eller flera personer misshandlar eller rånar någon. För att omständigheten ska kunna beaktas bör det krävas att de som deltagit i det brottsliga angreppet varit i numerärt överläge. Ett angrepp ska betraktas som utfört av flera personer tillsammans även i de fall då de som deltagit i angreppet inte varit lika aktiva. Det räcker t.ex. att endast en av gärningspersonerna haft en central roll och att de andra på olika sätt medverkat i straffrättslig mening.

Enligt den nya omständigheten i *andra stycket sjunde punkten* ska det särskilt beaktas om handlingen innefattat hot som påtagligt har förstärkts genom anspelning på ett våldskapital. Uttrycket ”innefattat hot som påtagligt har förstärkts genom anspelning på ett våldskapital” finns i flera bestämmelser i brottsbalken (se t.ex. 4 kap. 4 § andra stycket 2) och är tänkt att ha samma innebörd som i de bestämmelserna. För en redogörelse för rekviritets innebörd hänvisas till prop. 2015/16:113 s. 83 f.

Tillämpligheten av denna bestämmelse förutsätter inte att den skadeståndsskyldige i straffrättsligt hänseende dömts för ett brott där denna kvalifikationsgrund har tillämpats. Så länge det i målet är utrett att handlingen innefattat ett hot som påtagligt har förstärkts genom anspelning på ett våldskapital, ska detta alltså beaktas vid den skadeståndsrättsliga prövningen.

Det nya *tredje stycket* ändras språkligt och moderniseras genom att ordet tryckning byts ut mot uttrycket ”förs in”. Därigenom tydliggörs att den publicering av domen som den skadeståndsskyldige kan förpliktas att bekosta kan avse såväl papperstidningar som digitala tidningar.

6 a § *Särskild anhörigersättning bestäms oberoende av omständigheterna i det enskilda fallet till ett skäligt belopp som är lika stort för var och en av de ersättningsberättigade.*

I paragrafen, som är ny, anges hur särskild anhörigersättning enligt 2 kap. 3 a § ska bestämmas. Övervägandena finns i avsnitt 6.

Särskild anhörigersättning ska i likhet med andra typer av rent ideella skador bestämmas efter en objektiv bedömning. Av paragrafen framgår att ersättningen ska bestämmas oberoende av omständigheterna i det enskilda fallet till ett skäligt belopp som är lika stort för var och en av de ersättningsberättigade. Det innebär att ersättningen ska vara helt schabloniserad. Till skillnad från vad som gäller för kränkingsersättning ska storleken på den särskilda anhörigersättningen alltså inte påverkas av omständigheterna i det enskilda fallet, t.ex. brottets karaktär (jfr 6 §). Det spelar inte heller

någon roll om dödsfallet har orsakats genom ett uppsåtligt eller ett grovt oaktsamt brott.

Att ersättningen ska vara schabloniserad hindrar inte att skadevållarens ansvar kan lindras eller jämkas med stöd av 2 kap. 4 och 5 §§ respektive 6 kap. 2 §. Däremot kan särskild anhörigersättning, i likhet med kränkningersättning, inte jämkas på grund av medvållande med stöd av 6 kap. 1 §. Processrättsliga bestämmelser, som t.ex. 17 kap. 3 § rättegångsbalken, eller bestämmelser om preskription av fordringar, kan också leda till att de ersättningsberättigade i praktiken tillerkänns olika stor ersättning.

Att ersättningen ska bestämmas till ett skäligt belopp möjliggör att ersättningens storlek utvecklas över tid. Detta kan vara motiverat t.ex. med hänsyn till penningvärdesförändringar, den allmänna utvecklingen på ersättningsnivåerna för andra ideella skadestånd eller en allmänt förändrad syn i samhället på hur den aktuella typen av skador bör ersättas.

När schablonen bestäms bör den inte sättas så lågt att den riskerar att motverka sitt syfte men inte så högt att den jämfört med nivåerna för kränkningersättning framstår som omotiverad. Vidare bör den sammanlagda ersättningen för den ideella personskadan enligt 2 § första stycket 3 och den särskilda anhörigersättningen hamna på en rimlig nivå.

Särskild anhörigersättning ska, i likhet med kränkningersättning, som utgångspunkt bestämmas efter de principer som gäller vid tiden för fastställandet av ersättningen (jfr rättsfallet NJA 2017 s. 938).

6 kap. Gemensamma bestämmelser

3 § Rätten till ersättning för fysiskt och psykiskt lidande och för särskilda olägenheter faller bort, om den skadelidande avlider innan ett krav på sådan ersättning har framställts. Detsamma gäller rätten till ersättning för kränkning, *särskild anhörigersättning* och *ersättning* för annan ideell skada enligt 3 kap. 4 § första stycket 2.

Paragrafen innehåller bestämmelser om när rätten till ideellt skadestånd faller bort på grund av att den skadelidande avlider. Övervägandena finns i avsnitt 6.

Bestämmelsen ändras på så sätt att den görs tillämplig även på särskild anhörigersättning enligt 2 kap. 3 a §. Rätten till sådan ersättning faller alltså bort om den skadelidande, dvs. den anhöriga, avlider innan ett krav på sådan ersättning har framställts.

Ändringen innebär motsatsvis att en skadelidandes rätt till ersättning för särskild anhörigersättning går över till dennes arvingar, om ersättningen har krävts innan den skadelidande dog. Även om den skadelidandes skadeståndsanspråk inte uttryckligen har förklarats avse särskild anhörigersättning, kan i allmänhet en sådan begäran tolkas in i kravet. Något bestämt belopp behöver inte heller ha begärts (se prop. 2017/18:7 s. 68).

6 § En skadelidande som har tillerkänts skadestånd för kränkning *eller särskild anhörigersättning* ska inte förpliktas att ersätta den skadeståndsskyldiges rättegångskostnader i ett mål där skadestånd på grund av brottet prövas. Detta gäller dock inte om särskilda skäl föranleder annat.

Om det finns särskilda skäl, gäller första stycket första meningen också en skadelidande som har tillerkänts skadestånd för fysiskt och psykiskt lidande eller för särskilda olägenheter på grund av brott.

Undantag från första och andra styckena får göras i fråga om sådana kostnader som den skadelidande har orsakat genom att uppträda på ett sätt som avses i 18 kap. 3 eller 6 § eller 31 kap. 4 § rättegångsbalken.

Paragrafen innehåller bestämmelser som begränsar brottsoffers ansvar för motpartens rättegångskostnader. Övervägandena finns i avsnitt 6.

Ändringen i *första stycket* innebär att bestämmelserna ska tillämpas även när någon har tillerkänts särskild anhörigersättning enligt 2 kap. 3 a §. En skadelidande som har tillerkänts sådan ersättning ska inte förpliktas att ersätta den skadeståndsskyldiges rättegångskostnader i ett mål där skadestånd på grund av brottet prövas, om det inte finns särskilda skäl. Samma regler som gäller för en skadelidande som fått kränkingsersättning ska alltså gälla för en skadelidande som fått särskild anhörigersättning.

Med tanke på den särskilda anhörigersättningens konstruktion kommer ändringen i praktiken få begränsad betydelse. Bestämmelsen kan dock aktualiseras i fall då den skadelidande vill begära en prövning av om det finns skäl att höja den schabloniserade ersättningens storlek.

Övriga ändringar är språkliga eller redaktionella.

10.3 Förslaget till lag om ändring i brottsskadelagen (2014:322)

Lagens tillämpningsområde

2 § Brottskadeersättning betalas om brottet har begåtts i Sverige.

Brottskadeersättning enligt 4–5 a §§ betalas även om brottet har begåtts utomlands, om den skadelidande vid tidpunkten för brottet hade *sin* hemvist i Sverige.

Paragrafen innehåller bestämmelser om lagens geografiska tillämpningsområde. Övervägandena finns i avsnitt 6.

I *andra stycket* ändras hänvisningarna till att omfatta även 5 a §. Ändringen innebär att brottsskadeersättning avseende särskild anhörigersättning enligt 2 kap. 3 a § skadeståndslagen (1972:207) kan betalas även om brottet har begåtts utomlands. Det förutsätter att den skadelidande vid tidpunkten för brottet hade sin hemvist i Sverige.

Övriga ändringar är språkliga.

Brottskadeersättning

Ersättningsgilla skador

5 § Brottskadeersättning betalas för den skada det innebär att någon allvarligt kränker någon annan genom brott som innefattar ett angrepp mot dennes person, frihet eller frid eller genom grovt förtal enligt 5 kap. 2 § brottsbalken (kränkning).

Brottskadeersättning för kränkning bestäms enligt 5 kap. 6 § första *och andra styckena* skadeståndslagen (1972:207).

I den utsträckning en domstol i sak har prövat ett yrkande om skadestånd för kränkning får brottsskadeersättningen i denna del inte bestämmas till ett lägre

I paragrafen finns bestämmelser om brottsskadeersättning för kränkning. Övervägandena finns i avsnitt 4.

Andra stycket ändras till följd av den omdisponering som görs i 5 kap. 6 § skadeståndslagen och som innebär att bestämmelserna om vilka omständigheter som särskilt ska beaktas vid bestämmandet av kränkingsersättningen flyttas från första till andra stycket i den paragrafen.

5 a § *Brottsskadeersättning betalas för skada som ersätts enligt 2 kap. 3 a § skadeståndslagen (1972:207). Sådan brottsskadeersättning bestäms enligt 5 kap. 6 a § samma lag.*

I den utsträckning en domstol i sak har prövat ett yrkande om ersättning enligt 2 kap. 3 a § skadeståndslagen får brottsskadeersättningen i denna del inte bestämmas till ett lägre belopp än vad som följer av domstolens avgörande, om inte annat följer av denna lag.

Paragrafen, som är ny, innehåller bestämmelser om brottsskadeersättning för skada som ersätts enligt 2 kap. 3 a § skadeståndslagen (särskild anhörig-ersättning). Övervägandena finns i avsnitt 6.

Av *första stycket* framgår att brottsskadeersättning betalas för skada som är ersättningsgill enligt 2 kap. 3 a § skadeståndslagen, dvs. särskild anhörig-ersättning. Rätten till brottsskadeersättning har alltså samma omfattning som rätten till särskild anhörig-ersättning enligt skadeståndslagen. Brottsskadeersättningen ska också bestämmas enligt 5 kap. 6 a § skadeståndslagen. För en ytterligare kommentar hänvisas därför till författningskommentaren till de paragraferna.

Liksom beträffande brottsskadeersättning för andra skador kan rätten till brottsskadeersättning emellertid begränsas bl.a. av bestämmelserna om förhållandet till annan ersättning i 10 § och om jämkning i 12 §.

Andra stycket reglerar Brottsoffermyndighetens möjlighet att i förhållande till ett domstolsavgörande göra en egen skadeståndsrättslig bedömning. Om domstolen i sak har prövat ett yrkande om särskild anhörig-ersättning, får brottsskadeersättningen, såvitt gäller den särskilda anhörig-ersättningen, inte bestämmas till ett lägre belopp än vad som följer av domstolens avgörande. Brottsoffermyndigheten är däremot fri att bestämma ett högre belopp än vad som följer av domstolens avgörande. Bestämmelsen motsvarar vad som enligt 5 § tredje stycket gäller brottsskadeersättning för kränkning. För ytterligare vägledning hänvisas därför till förarbetena till den bestämmelsen (se prop. 2013/14:94 s. 76 f.).

Förutsättningar för att pröva en ansökan om brottsskadeersättning

17 § Rätten till brottsskadeersättning för personskada enligt 5 kap. 1 § första stycket 3 skadeståndslagen (1972:207), för kränkning och för skada som ersätts enligt 2 kap. 3 a § skadeståndslagen faller bort om den skadelidande avlider innan en ansökan om brottsskadeersättning har gjorts. Detta gäller dock inte om han eller hon dessförinnan har framställt krav på skadestånd för sådan skada.

Prop. 2021/22:198 Paragrafen innehåller bestämmelser om när rätten till brottskadeersättning faller bort på grund av att den skadelidande avlider. Övervägandena finns i avsnitt 6.

Bestämmelsen ändras på så sätt att den görs tillämplig även på brottskadeersättning för skada som ersätts enligt 2 kap. 3 a § skadeståndslagen (särskild anhörigersättning). Rätten till sådan ersättning faller alltså bort om den skadelidande, dvs. den anhörige, avlider innan en ansökan om sådan ersättning har gjorts. Om den skadelidande före dödfallet har framställt ett krav på skadestånd för sådan skada, kan en ansökan om brottskadeersättning dock prövas (se prop. 2013/14:94 s. 84).

Undantag från utmätning

32 § Ett anspråk på brottskadeersättning enligt 4, 5 eller 5 a § får inte utmätas för den skadelidandes skuld. Livräntebelopp får dock utmätas enligt 7 kap. utskökningsbalken.

I fråga om förbud mot utmätning sedan brottskadeersättning enligt 4, 5 eller 5 a § har betalats ut tillämpas 5 kap. 7 § andra stycket utskökningsbalken.

I paragrafen finns bestämmelser om förbud mot utmätning av brottskadeersättning och anspråk på sådan ersättning. Övervägandena finns i avsnitt 6.

Bestämmelserna i paragrafen görs tillämpliga även på brottskadeersättning för skada som ersätts enligt 2 kap. 3 a § skadeståndslagen (1972:207) (särskild anhörigersättning) genom att det införs hänvisningar till 5 a §. Det innebär att ett anspråk på sådan brottskadeersättning inte får utmätas, och att sådan brottskadeersättning kan vara fredad från utmätning efter utbetalning om förutsättningarna i 5 kap. 7 § andra stycket utskökningsbalken är uppfyllda.

Vårt uppdrag

Vår huvudsakliga uppgift har varit att utreda brottsoffers rätt till skadestånd och deras möjlighet att få ut sådan ersättning. Det uttalade syftet med uppdraget har varit att stärka brottsoffers ställning och att minska skadeverkningarna av brott. Uppdraget kan sammanfattas i fyra huvudfrågor:

1. I vilken utsträckning bör nivåerna på kränkingsersättning höjas?
2. I vilken utsträckning bör polisens och vissa andra yrkesgruppers rätt till kränkingsersättning utvidgas?
3. Hur kan efterlevande anhörigas rätt till ideellt skadestånd stärkas?
4. Hur bör reglerna om förbud mot utmätning av skadestånd med anledning av ett frihetsberövande ändras för att i större utsträckning möjliggöra utmätning till förmån för brottsoffer?

I anslutning till den fjärde frågan har vi också tagit upp frågan om en ändrad företrädesordning vid utmätning av lön m.m.

Kränkingsersättning – att värdera det ovärderliga

Skadestånd för kränkning med anledning av brott, s.k. kränkingsersättning, är en form av rent ideellt skadestånd som inte förutsätter att någon fysisk skada har uppkommit. Kränkingsersättning kan komma i fråga om någon allvarligt kränker någon annan genom brott som innefattar ett angrepp mot dennes person, frihet, frid eller ära (2 kap. 3 § skadeståndslagen). Kränkingsersättningen är tänkt att kompensera den kränkte för de negativa känslor som det brottsliga angreppet har framkallat, t.ex. rädsla, förnedring, skam eller liknande. Kränkingsersättningens storlek ska bestämmas efter vad som är skäligt med hänsyn till handlingens (dvs. det brottsliga angreppets) art och varaktighet (5 kap. 6 § första stycket skadeståndslagen). Dessutom ska vissa omständigheter som räknas upp i bestämmelsen särskilt beaktas. Utgångspunkten är att man ska se till vilken kränkning som typiskt sett kan antas ha uppkommit genom angreppet. Det medför att ersättningen ska bestämmas utifrån ett objektivi synsätt. Uppgiften att bestämma kränkingsersättningens storlek går dock i grunden ut på att värdera något som inte går att värdera i pengar – den kränkning som det innebär att bli utsatt för ett brott.

Kränkingsersättningen bör höjas

Kränkingsersättningen ingår i ett dynamiskt ersättningssystem. Det innebär att ersättningsnivåerna är tänkta att förändras över tid, bland annat beroende på samhällsutvecklingen och förändringar av penningvärdet. Även

utvecklingen av andra former av ideella skadestånd spelar in. En huvudfråga i vårt uppdrag har varit att ta ställning till i vilken utsträckning de belopp som i dag döms ut i kränkingsersättning till brottsoffer bör höjas. Eftersom uppdraget är att värdera något som på många sätt är ovärderligt, inser vi att det inte är möjligt att lämna förslag som kommer att uppfattas som tillfredsställande av alla. Det som i stället bör eftersträvas är att skapa ett ersättningssystem med en inre rationalitet där lika svåra angrepp behandlas lika och olika svåra angrepp olika.

Vår ambition har varit att undersöka om det finns rationella skäl för ändrade ersättningsnivåer. Under de senaste 20 åren har ersättningsnivåerna utvecklats i höjande riktning endast för ett fåtal brott. De höjningar som skett har med hänsyn till förändringar i penningvärdet varit marginella. När det gäller många typer av brott har ersättningsnivåerna inte förändrats alls, vilket innebär att det skett reala minskningar av ersättningen. Under samma period har skyddet för den kroppsliga och sexuella integriteten stärkts och värderats upp. Det har skett straffskärpningar när det gäller t.ex. allvarliga vålds-, frihets, frids- och sexualbrott. Det stärkta skyddet för den kroppsliga integriteten och den skärpta synen på brott som riktas mot denna har inte på ett rimligt sätt kommit att återspeglas i ersättningsnivåerna vid dessa brott. Vid en jämförelse framstår vidare ersättningsnivåerna för kränkningar med anledning av brott som låga i förhållande till ersättningsnivåerna när det gäller andra rent ideella skadestånd. Vi har därför kommit fram till att det finns ett behov av höjda ersättningsnivåer för kränkningar med anledning av brott. De förslag som vi lämnar i den här delen syftar till att åstadkomma påtagliga höjningar av ersättningsnivåerna.

En generell höjning för att ge brottsoffer upprättelse

Vi föreslår att kränkingsersättningen ska bestämmas på ett sätt som även innebär att den kränkte får upprättelse för angreppet. Det finns anledning att ifrågasätta om dagens ersättningsnivåer bidrar till att ge brottsoffer tillräcklig upprättelse. Den här ändringen är avsedd att leda till tydligt höjda ersättningsnivåer när det gäller samtliga typer av brott. Upprättelsemomentet bör efter ändringen beaktas som en del i den sedvanliga prövningen av nivån på kränkningen. Behovet av upprättelse kan typiskt sett antas öka i takt med att graden av kränkning ökar. Ju allvarligare kränkningen varit, desto större bör alltså behovet av upprättelse anses vara.

Vissa relativa höjningar

I 5 kap. 6 § skadeståndslagen anges vissa omständigheter som särskilt ska beaktas vid bestämmandet av kränkingsersättningens storlek. Med hänsyn till den allvarliga kränkning som vissa typer av handlingar innebär anser vi att det finns ytterligare några omständigheter som bör beaktas vid denna bedömning. Det handlar om omständigheter som typiskt sett påverkar graden av kränkning i höjande riktning. Genom införandet av dessa omständigheter kommer relativa höjningar av ersättningsnivåerna att möjliggöras i fler fall än i dag. Det handlar om situationer då den brottsliga handlingen:

- riktat sig mot någon som den skadeståndsskyldige har eller tidigare har haft ett nära förhållande till (t.ex. våld i nära relation),
- tagits upp med ett tekniskt hjälpmedel under förhållanden som inneburit risk för att upptagningen sprids (t.ex. vid filmning av vålds- eller sexualbrott),
- utförts av flera personer tillsammans mot den skadelidande (t.ex. misshandel eller rån som ett gäng utför mot ett ensamt brottsoffer), eller
- innefattat hot som påtagligt har förstärkts genom anspelning på ett våldskapital (t.ex. hot som relaterar till organiserad brottslighet).

Rätten till kränkningsersättning för poliser och andra yrkesgrupper med särskild beredskap bör utökas

En grundförutsättning för att en skadelidande ska ha rätt till kränkningsersättning enligt 2 kap. 3 § skadeståndslagen är att han eller hon har blivit utsatt för en allvarlig kränkning. Enligt gällande praxis krävs ibland mer än annars för att en polis ska anses ha blivit utsatt för en allvarlig kränkning när han eller hon utsätts för ett brottsligt angrepp i tjänsten. Samma sak gäller för personer inom vissa andra yrkesgrupper. Det beror på att man vid allvarlighetsbedömningen beaktar att den skadelidande har viss utbildning och erfarenhet samt arbetsuppgifter och befogenheter i sitt yrke som innebär att han eller hon har en särskild beredskap för att utsättas för vissa typer av angrepp. En beredskap som andra brottsoffer normalt inte har. Det är främst poliser, ordningsvakter och vissa anställda inom Kriminalvården, Tullverket och den psykiatriska vården som kan anses ha den här typen av särskild beredskap. Det är yrkesgrupper som med hänsyn till sina arbetsuppgifter, befogenheter, utbildning och utrustning har anledning till sådan beredskap. Till exempel lärare och socialsekreterare bör däremot inte anses ha någon beredskap i det här avseendet. Om en person i en yrkesgrupp med särskild beredskap har utsatts för ett brott i tjänsten och angreppet inneburit en allvarlig kränkning, ska han eller hon dock ha lika hög kränkningsersättning som andra brottsoffer.

Det ska även fortsättningsvis krävas en allvarlig kränkning för att personer inom yrkesgrupper med särskild beredskap ska få kränkningsersättning. Vi anser dock att fler angrepp mot personer inom dessa yrkesgrupper bör ge rätt till kränkningsersättning. Vår uppfattning är att det finns utrymme för en sådan utveckling utan att kravet på allvarlig kränkning frångås.

Vi bedömer att rätten till kränkningsersättning för den som utsätts för brott i tjänsten bör tydliggöras och stärkas jämfört med i dag. Vi föreslår att det i lag införs riktlinjer för hur det ska bedömas om en kränkning varit allvarlig och att det särskilt ska beaktas om

- angreppet riktat sig mot den privata sfären, eller
- om det varit fråga om ett fysiskt angrepp.

Medvetet riktade och uppsåtliga fysiska angrepp bör t.ex. i fler fall än tidigare ge rätt till kränkingsersättning. Genom dessa förslag vill vi säkerställa att det utgår kränkingsersättning i de fall då den skadelidande har blivit allvarligt kränkt.

Det bör införas en rätt till särskild anhörigersättning

Nära anhöriga till den som dödsats genom en skadeståndsgrundande handling har sedan år 2002 en lagreglerad rätt till skadestånd för personskada, främst psykiska besvär, som åsamkats dem till följd av dödsfallet, s.k. anhörigersättning (5 kap. 2 § första stycket 3 skadeståndslagen). Bestämmelsen har sin grund i praxis som utvecklades av Högsta domstolen under 1990-talet.

Den del av personskadeersättningen som avser fysiskt och psykiskt lidande av övergående natur (s.k. sveda och värk) bestäms normalt med ledning av tabeller som upprättats av Trafikskadenämnden. För anhörigersättningen har det utifrån dessa tabeller i praxis antagits vissa schablonersättningar. Vid uppsåtligt dödande eller då dödsfallet orsakats av grov vårdslöshet som ligger mycket nära ett uppsåtligt dödande bestäms ersättningen för närvarande till 60 000 kronor.

Anhörigersättningen har med tiden fått kritik för att ersättningsnivån framstår som låg. Ett av skälen till detta är att den är konstruerad som en ersättning för personskada. Vi anser inte att det finns skäl att ändra den nu befintliga anhörigersättningen. Däremot föreslår vi att det vid sidan av personskadeersättningen införs en rätt till rent ideell ersättning för efterlevande anhöriga, s.k. särskild anhörigersättning. Denna är inte avsedd att kompensera för ”vanlig” sorg och saknad, utan att bekräfta och ge upprättelse för de chockartade känslor som typiskt sett uppstår när någon plötsligt förlorar en nära anhörig genom en brottslig och kanske mycket våldsam händelse. Vi föreslår därför att en rätt till särskild anhörigersättning ska föreligga i fall då någon uppsåtligen eller av grov oaktsamhet genom brott orsakat en annan persons död. Undantag bör dock göras för fall då det skulle framstå som direkt stötande (uppenbart oskäligt) att utge sådan ersättning. Det kan t.ex. handla om fall då en anhörig i något straffrättsligt relevant avseende medverkat till dödsfallet.

Ersättningsberättigade bör vara samma krets anhöriga som har rätt till den redan nu lagreglerade anhörigersättningen avseende personskada, dvs. de som stod den avlidne särskilt nära.

Vi föreslår att den särskilda anhörigersättningen ska bestämmas på ett helt schablonmässigt sätt oberoende av omständigheterna i det enskilda fallet och till ett lika stort belopp för varje ersättningsberättigad anhörig. I likhet med vad som gäller för många andra former av rent ideella skadestånd bör dock utgångspunkten vara att ersättningen ska bestämmas till ett skäligt belopp. Det möjliggör att ersättningens storlek kan utvecklas över tid. Vi anser att för närvarande är ett belopp om 50 000 kronor rimligt. Tillsammans med personskadeersättningen bör en anhörig till den som avlidit till följd av ett uppsåtligt eller grovt oaktsamt brott få drygt 100 000 kronor i skadestånd.

Om gärningspersonen inte kan betala ett skadestånd och det inte heller finns någon försäkring som täcker hela skadan, kan den skadelidande ha

rätt till brottskadeersättning från staten. Det ska gå att få brottskadeersättning för den skada som ersätts enligt den föreslagna bestämmelsen om särskild anhörigersättning.

Prop. 2021/22:198
Bilaga 1

Bättre utmätningsmöjligheter till förmån för brottsoffer

Ersättningar för ett frihetsberövande bör i fler fall kunna utmätas om det finns skulder till brottsoffer

Skadestånd på grund av kränkning av den personliga integriteten är med hänsyn till sin personliga karaktär i stor utsträckning skyddade mot utmätning (5 kap. 7 § utsökningsbalken). Utmätningsförbudet gäller bland annat skadestånd med anledning av ett frihetsberövande. Den vanligaste formen av sådana skadestånd är ersättning enligt lagen (1998:714) om ersättning vid frihetsberövanden och andra tvångsåtgärder (frihetsberövandelagen). Skadestånd med anledning av ett frihetsberövande kan dock i vissa fall också utgå med stöd av reglerna i skadeståndslagen.

Sedan utmätningsförbudet fick sin nuvarande utformning har det genomförts en lång rad reformer för att stärka brottsoffers rättigheter. Ett sätt att ytterligare stärka brottsoffers rättigheter kan vara att underlätta för brottsoffer att få utdömda skadestånd betalda. En undersökning som vi har genomfört visar att en betydande andel av de personer som får ersättning enligt frihetsberövandelagen också har obetalda skulder som avser skadestånd på grund av brott. Ersättning enligt frihetsberövandelagen kräver i princip inte någon form av vårdslöshet, fel eller försummelse vid myndighetsutövning eller en överträdelse av Europakonventionen. Vi har mot denna bakgrund funnit att ett brottsoffers intresse av att få betalt bör väga tyngre än den tidigare frihetsberövades intresse av att få tillgodogöra sig sådan ersättning. Vi föreslår därför att denna typ av ersättning ska kunna utmätas för betalning av skulder som avser skadestånd på grund av brott.

Vi föreslår att den ändrade ordningen ska gälla för alla fordringar som avser skadestånd på grund av brott. Det innebär att även bland annat Brottsoffermyndighetens krav på betalning av skadeståndsfordringar som myndigheten tagit över från brottsoffer omfattas.

Brottskadestånd bör prioriteras högre vid löneutmätning

Löneutmätning är den mest förekommande verkställighetsformen hos gäldenärer som är fysiska personer. Den står för ungefär en tredjedel av det belopp som Kronofogdemyndigheten årligen driver in. Om löneutmätning sker i flera mål samtidigt ska de pengar som kommer in fördelas enligt en särskild företrädesordning.

Fordringar avseende skadestånd på grund av brott har inte något företräde vid löneutmätning. Om sådana fordringar ges företräde framför andra fordringar utan företrädesrätt, kommer betydligt mer pengar att gå till betalning av fordringar som avser skadestånd på grund av brott och brottsoffren kommer snabbare få betalt. Det skulle bidra till att minska skadeverkningarna av brott och innebära att gärningspersoner med betalningsförmåga får vara med och finansiera förslag som syftar till att ytterligare stärka brottsoffrens ställning. Vi anser därför att det finns skäl att ändra företrädesordningen vid löneutmätning så att fordringar som avser skade-

stånd på grund av brott får företräde framför andra fordringar utan företrädesrätt. Den ändrade ordningen bör gälla för alla fordringar som avser skadestånd på grund av brott.

Förslagets konsekvenser

Höjda nivåer på kränkingsersättning, en utvidgad rätt till kränkingsersättning för vissa yrkesgrupper och särskild anhörigersättning kommer att leda till att fler gärningspersoner döms att betala högre skadestånd. Förslagen kommer också att leda till ökade kostnader för staten. Detta följer inte av de skadeståndsrättsliga reglerna utan av hur systemet för brotts-skadeersättning är reglerat. Ändringar i utmättningsordningen kommer å andra sidan att innebära intäktsökningar och minskade utgifter för staten. I betänkandet lämnar vi förslag till finansiering av de ökade offentlig-finansiella kostnader som våra förslag sammantaget förväntas leda till.

Förslagen får vidare antas medföra vissa samhällsekonomiska konsekvenser på så sätt att fler gärningspersoner riskerar att bli insolventa. Vi bedömer därför att förslagen om höjda ersättningsnivåer kan innebära en viss risk för att det brottsförebyggande arbetet försvåras. Förslagen bedöms ha positiva konsekvenser för jämställdheten mellan kvinnor och män och i viss mån stärka barnrättsperspektivet i lagstiftningen.

Ikraftträdande- och övergångsbestämmelser

Vi anser att lagändringarna bör träda i kraft så snart som möjligt. Mot den bakgrunden föreslår vi ett ikraftträdande den 1 juli 2022.

Vi anser inte att det finns behov av några övergångsbestämmelser. Det betyder bland annat att de nya skadeståndsreglerna endast ska tillämpas på skadefall som har inträffat efter ikraftträdandet.

1 Förslag till lag om ändring i utsökningsbalken

Härigenom föreskrivs att 4 kap. 11 §, 5 kap. 7 § och 7 kap. 14 § utsökningsbalken ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

4 kap.

11 §¹

Har två eller flera sökt utmätning mot samma gäldenär, *skall* utmätning för fordringarna ske samtidigt, om *ej* utmätning för någon av fordringarna därigenom fördröjs oskäligt.

Har två eller flera sökt utmätning mot samma gäldenär, *ska* utmätning för fordringarna ske samtidigt, om *inte* utmätning för någon av fordringarna därigenom fördröjs oskäligt.

Om utmätningen avser ersättning enligt 2–4 §§ lagen (1998:714) om ersättning vid frihetsberövanden och andra tvångsåtgärder gäller första stycket endast för sökande med fordringar som avser skadestånd på grund av brott.

Bestämmelserna i 7 kap. 17 § första stycket om jämkning av underhållsbidrag vid utmätning av lön tillämpas även vid annan utmätning.

5 kap.

7 §

Skadestånd, som tillkommer gäldenären med anledning av personskada, frihetsberövande, falskt åtal, ärekränkning eller annat sådant, får *ej* utmätas medan skadeståndet innesår hos den som *skall utgå* det. *Har* skadeståndet bestämts att *utgå* som livränta, gäller *vad* som har sagts nu rätten till livräntan.

Sedan skadeståndet har betalats ut, får *vad* som hålls avskilt *ej* utmätas, om skadeståndet *skall* tillgodose försörjningsbehov som *alltjämt kvarstår* eller, i annat fall, om mindre än två år har *förflutit* från det att *medlen* betalades ut.

Skadestånd, som tillkommer gäldenären med anledning av personskada, frihetsberövande, falskt åtal, ärekränkning eller annat sådant, får *inte* utmätas medan skadeståndet innesår hos den som *ska betala* det. *Om* skadeståndet *har* bestämts att *betalas* som livränta, gäller *det* som har sagts nu rätten till livräntan.

När skadeståndet har betalats ut, får *det* som hålls avskilt *inte* utmätas, om skadeståndet *ska* tillgodose *ett* försörjningsbehov som *fortfarande finns kvar* eller, i annat fall, om mindre än två år har *gått* från det att *pengarna* betalades ut.

¹ Senaste lydelse 1995:298.

Om utmätningensfordringen avser skadestånd på grund av brott, gäller första och andra styckena inte i fråga om ersättning enligt 2–4 §§ lagen (1998:714) om ersättning vid frihetsberövanden och andra tvångsåtgärder.

7 kap.
14 §²

Vid utmätning av lön har följande fordringar i nämnd ordning företräde framför andra fordringsanspråk:

1. fordran som avser underhållsbidrag enligt äktenskapsbalken och föräldrabalken,
2. konkursbos fordran på gäldenärens lön enligt 3 kap. 4 § konkurslagen (1987:672), om lönen innehållits under konkursen,
3. fordran som avses i 2 § lagen (1993:891) om indrivning av statliga fordringar m.m.

4. fordran som avser skadestånd på grund av brott.

Företrädesrätten enligt första stycket 1 gäller även sådant utländskt underhållsbidrag som får verkställas i Sverige, om bidragsfordringen vid verkställighetstillfället inte är äldre än fem år.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2022.

2 Förslag till lag om ändring i skadeståndslagen (1972:207)

Prop. 2021/22:198
Bilaga 2

Härigenom föreskrivs i fråga om skadeståndslagen (1972:207)

dels att 2 kap. 3–5 §§, 3 kap. 1 och 2 §§, 4 och 5 §§, 5 kap. 6 § och 6 kap. 3 § och 6 § ska ha följande lydelse,

dels att det ska införas två nya paragrafer, 2 kap. 3 a § och 5 kap. 6 a §, av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

2 kap.

3 §¹

Den som allvarligt kränker någon annan genom brott som innefattar ett angrepp mot dennes person, frihet, frid eller ära *skall* ersätta den skada som kränkningen innebär.

Den som allvarligt kränker någon annan genom brott som innefattar ett angrepp mot dennes person, frihet, frid eller ära *ska* ersätta den skada som kränkningen innebär.

När den som utsätts för brott i tjänsten får anses ha haft en särskild beredskap för angreppet, ska det vid bedömningen av om kränkningen är allvarlig särskilt beaktas om

1. *angreppet riktar sig mot den skadelidandes privata sfär, eller*
2. *det är fråga om ett fysiskt angrepp.*

3 a §

Den som uppsåtligen eller av grov oaktsamhet genom brott orsakar en annan persons död, ska betala särskild anhörigersättning till den som stod den avlidne särskilt nära. Detta gäller dock inte om det är uppenbart oskäligt.

4 §²

Den som i fall som avses i 1–3 §§ vållar skada innan han har fyllt arton år *skall* ersätta skadan i den *mån* det är skäligt med hänsyn till hans ålder och utveckling, handlingens beskaffenhet, föreliggande ansvarsförsäkring och andra ekonomiska förhållanden samt övriga omständigheter.

Den som i fall som avses i 1–3 a §§ vållar skada innan han *eller hon* har fyllt arton år *ska* ersätta skadan i den *utsträckning* det är skäligt med hänsyn till hans *eller hennes* ålder och utveckling, handlingens beskaffenhet, föreliggande ansvarsförsäkring och andra ekonomiska

¹ Senaste lydelse 2001:732.

² Senaste lydelse 2001:732.

5 §³

Den som i fall som avses i 1–3 §§ vållar skada under påverkan av en allvarlig psykisk störning eller av någon annan psykisk störning som inte är självförvållad och tillfällig *skall* ersätta skadan i den *mån* det är skäligt med hänsyn till hans sinnes-tillstånd, handlingens beskaffenhet, föreliggande ansvarsförsäkring och andra ekonomiska förhållanden samt övriga omständigheter.

Den som i fall som avses i 1–3 a §§ vållar skada under påverkan av en allvarlig psykisk störning eller av någon annan psykisk störning som inte är självförvållad och tillfällig *ska* ersätta skadan i den *utsträckning* det är skäligt med hänsyn till hans *eller hennes* sinnes-tillstånd, handlingens beskaffenhet, föreliggande ansvarsförsäkring och andra ekonomiska förhållanden samt övriga omständigheter.

3 kap.

1 §⁴

Den som har arbetstagare i sin tjänst ska ersätta

1. personskada eller sakskada som arbetstagaren vållar genom fel eller försummelse i tjänsten,

2. ren förmögenhetsskada som arbetstagaren i tjänsten vållar genom brott, *och*

3. skada på grund av att arbets-tagaren kränker någon annan på sätt som anges i 2 kap. 3 § genom fel eller försummelse i tjänsten.

2. ren förmögenhetsskada som arbetstagaren i tjänsten vållar genom brott,

3. skada på grund av att arbets-tagaren kränker någon annan på sätt som anges i 2 kap. 3 § genom fel eller försummelse i tjänsten, *och*

4. skada som ersätts enligt 2 kap. 3 a § och som arbetstagaren orsakar genom fel eller försummelse i tjänsten.

I fråga om skadeståndsansvar för staten eller en kommun gäller även det som sägs nedan i detta kapitel. Det som där sägs om en kommun gäller också en region och ett kommunalförbund.

2 §⁵

Staten eller en kommun *skall* ersätta

1. personskada, sakskada eller ren förmögenhetsskada, som vållas genom fel eller försummelse vid myndighetsutövning i verksamhet för vars fullgörande staten eller kommunen svarar, *och*

Staten eller en kommun *ska* ersätta

1. personskada, sakskada eller ren förmögenhetsskada, som vållas genom fel eller försummelse vid myndighetsutövning i verksamhet för vars fullgörande staten eller kommunen svarar,

³ Senaste lydelse 2001:732.

⁴ Senaste lydelse 2019:849.

⁵ Senaste lydelse 2001:732.

2. skada på grund av att någon annan kränks på sätt som anges i 2 kap. 3 § genom fel eller försummelse vid sådan myndighetsutövning.

2. skada på grund av att någon annan kränks på sätt som anges i 2 kap. 3 § genom fel eller försummelse vid sådan myndighetsutövning, *och*

3. skada som ersätts enligt 2 kap. 3 a § och som orsakas genom fel eller försummelse vid sådan myndighetsutövning.

4 §⁶

Staten eller en kommun ska ersätta

1. personskada, sakskada, ren förmögenhetsskada och skada på grund av att någon kränks på sätt som anges i 2 kap. 3 §, om skadan uppkommit till följd av att den skadelidandes rättigheter enligt den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna har överträtts från statens eller kommunens sida, och

1. personskada, sakskada, ren förmögenhetsskada, skada på grund av att någon kränks på sätt som anges i 2 kap. 3 § *och skada som ersätts enligt 2 kap. 3 a §*, om skadan uppkommit till följd av att den skadelidandes rättigheter enligt den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna har överträtts från statens eller kommunens sida, och

2. annan ideell skada som uppkommit till följd av en sådan rättighetsöverträdelse.

Skadestånd enligt första stycket ska endast *utges* i den utsträckning det är nödvändigt för att gottgöra överträdelsen.

Skadestånd enligt första stycket ska endast *betalas* i den utsträckning det är nödvändigt för att gottgöra överträdelsen.

5 §⁷

En förälder som har vårdnaden om ett barn ska ersätta

1. personskada eller sakskada som barnet vållar genom brott, *och*

1. personskada eller sakskada som barnet vållar genom brott,

2. skada på grund av att barnet kränker någon annan på sätt som anges i 2 kap. 3 §.

2. skada på grund av att barnet kränker någon annan på sätt som anges i 2 kap. 3 §, *och*

3. skada som barnet orsakar och som ersätts enligt 2 kap. 3 a §.

Föräldrarnas ansvar enligt första stycket är för varje skadehändelse begränsat till en femtedel av det prisbasbelopp enligt 2 kap. 6 och 7 §§ socialförsäkringsbalken som gäller för det år då skadehändelsen inträffade. Står barnet under vårdnad av två föräldrar, gäller begränsningen för dem gemensamt.

⁶ Senaste lydelse 2018:23.

⁷ Senaste lydelse 2010:704.

Om beloppet som anges i andra stycket inte räcker till full ersättning åt flera som lidit skada till följd av skadehändelsen, ska ersättningen sättas ned med samma kvotdel för var och en av de skadelidande.

5 kap.

6 §⁸

Skadestånd med anledning av kränkning bestäms efter vad som är skäligt med hänsyn till handlingens art och varaktighet. *Därvid skall särskilt beaktas om handlingen*

Skadestånd med anledning av kränkning bestäms efter vad som är skäligt med hänsyn till handlingens art och varaktighet. *Skadeståndet ska vid skälighetsbedömningen bestämmas på ett sätt som även innebär att den kränkte får upprättelse för angreppet.*

Det ska vid bedömningen enligt första stycket särskilt beaktas om handlingen

1. haft förnedrande eller skändliga inslag,
2. varit ägnad att framkalla allvarlig rädsla för liv eller hälsa,
3. riktat sig mot någon med särskilda svårigheter att värja sin personliga integritet,
4. inneburit missbruk av ett beroende- eller förtroendeförhållande, eller
5. varit ägnad att väcka allmän uppmärksamhet.

4. inneburit missbruk av ett beroende- eller förtroendeförhållande eller *riktat sig mot någon som den skadeståndsskyldige har eller tidigare har haft ett nära förhållande till,*

5. varit ägnad att väcka allmän uppmärksamhet *eller tagits upp med ett tekniskt hjälpmedel under förhållanden som inneburit risk för att upptagningen sprids,*

6. utförts av flera personer tillsammans mot den skadelidande, eller

7. innefattat hot som påtagligt har förstärkts genom anspelning på ett våldskapital.

Den som har gjort sig skyldig till ärekränkning eller *dylik* brottslig gärning eller som annars är skadeståndsskyldig med anledning av sådant brott kan på yrkande av den kränkte i mål om gärningen efter omständigheterna *åläggas* att bekosta tryckning i en eller flera tidningar av *dom* i målet.

Den som har gjort sig skyldig till ärekränkning eller *en liknande* brottslig gärning eller som annars är skadeståndsskyldig med anledning av *ett* sådant brott kan på yrkande av den kränkte i *ett* mål om gärningen efter omständigheterna *förpliktas* att bekosta tryckning i en eller flera tidningar av *domen* i målet.

6 a §

Särskild anhörigersättning bestäms oberoende av omständigheterna i det enskilda fallet till ett skäligt belopp som är lika stort för var och en av de ersättningsberättigade.

6 kap.

3 §⁹

Rätten till ersättning för fysiskt och psykiskt lidande och för särskilda olägenheter faller bort, om den skadelidande avlider innan ett krav på sådan ersättning har framställts. Detsamma gäller rätten till ersättning för kränkning och för annan ideell skada enligt 3 kap. 4 § första stycket 2.

Rätten till ersättning för fysiskt och psykiskt lidande och för särskilda olägenheter faller bort, om den skadelidande avlider innan ett krav på sådan ersättning har framställts. Detsamma gäller rätten till

1. ersättning för kränkning,
2. särskild anhörigersättning, och
3. ersättning för annan ideell skada enligt 3 kap. 4 § första stycket 2.

6 §¹⁰

En skadelidande som har tillerkänts skadestånd för kränkning skall inte förpliktas att ersätta den skadeståndsskyldiges rättegångskostnader i ett mål där skadestånd på grund av brottet prövas. Detta gäller dock inte om särskilda skäl föranleder annat.

En skadelidande som har tillerkänts skadestånd för kränkning eller särskild anhörigersättning ska inte förpliktas att ersätta den skadeståndsskyldiges rättegångskostnader i ett mål där skadestånd på grund av brottet prövas. Detta gäller dock inte om särskilda skäl föranleder annat.

Om det finns särskilda skäl gäller vad som sägs i första stycket första meningen också en skadelidande som har tillerkänts skadestånd för fysiskt och psykiskt lidande eller för särskilda olägenheter på grund av brott.

Undantag från vad som sägs i första och andra styckena får göras i fråga om sådana kostnader som den skadelidande har orsakat genom att uppträda på ett sätt som avses i 18 kap. 3 eller 6 § eller 31 kap. 4 § rättegångsbalken.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2022.

⁹ Senaste lydelse 2018:23.

¹⁰ Senaste lydelse 2001:732.

3 Förslag till lag om ändring i brottsskadelagen (2014:322)

Härigenom föreskrivs i fråga om brottsskadelagen (2014:322)
dels att 5 §, 17 § och 32 § ska ha följande lydelse,
dels att det ska införas en ny paragraf, 5 a §, av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

5 §¹

Brottsskadeersättning betalas för den skada det innebär att någon allvarligt kränker någon annan genom brott som innefattar ett angrepp mot dennes person, frihet eller frid eller genom grovt förtal enligt 5 kap. 2 § brottsbalken (kränkning).

Brottsskadeersättning för kränkning bestäms enligt 5 kap. 6 § första stycket skadeståndslagen (1972:207).

Brottsskadeersättning för kränkning bestäms enligt 5 kap. 6 § första *och andra styckena* skadeståndslagen (1972:207).

I den utsträckning en domstol i sak har prövat ett yrkande om skadestånd för kränkning får brottsskadeersättningen i denna del inte bestämmas till ett lägre belopp än vad som följer av domstolens avgörande, om inte annat följer av denna lag.

5 a §

Brottsskadeersättning betalas för skada som ersätts enligt 2 kap. 3 a § skadeståndslagen (1972:207). Sådan brottsskadeersättning bestäms enligt 5 kap. 6 a § samma lag.

I den utsträckning en domstol i sak har prövat ett yrkande om ersättning för skada enligt 2 kap. 3 a § skadeståndslagen får brottsskadeersättningen i denna del inte bestämmas till ett lägre belopp än vad som följer av domstolens avgörande, om inte annat följer av denna lag.

17 §

Rätten till brottsskadeersättning för personskada enligt 5 kap. 1 § första stycket 3 skadeståndslagen (1972:207) *och* för kränkning faller bort om den skadelidande avlider innan en ansökan om brottsskadeersättning har gjorts. Detta gäller dock inte om han eller hon dess-

Rätten till brottsskadeersättning för personskada enligt 5 kap. 1 § första stycket 3 skadeståndslagen (1972:207), för kränkning *och för skada som ersätts enligt 2 kap. 3 a § skadeståndslagen* faller bort om den skadelidande avlider innan en ansökan om brottsskadeersättning

förrinnan har framställt krav på skadestånd för sådan skada.

har gjorts. Detta gäller dock inte om han eller hon dessförrinnan har framställt krav på skadestånd för sådan skada.

Prop. 2021/22:198
Bilaga 2

32 §²

Ett anspråk på brottsskadeersättning enligt 4 eller 5 § får inte utmätas för den skadelidandes skuld. Livräntebelopp får dock utmätas enligt 7 kap. utsökningsbalken.

I fråga om förbud mot utmätning sedan brottsskadeersättning enligt 4 eller 5 § har betalats ut tillämpas 5 kap. 7 § andra stycket utsökningsbalken.

Ett anspråk på brottsskadeersättning enligt 4, 5 eller 5 a § får inte utmätas för den skadelidandes skuld. Livräntebelopp får dock utmätas enligt 7 kap. utsökningsbalken.

I fråga om förbud mot utmätning sedan brottsskadeersättning enligt 4, 5 eller 5 a § har betalats ut tillämpas 5 kap. 7 § andra stycket utsökningsbalken.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2022.

² Senaste lydelse 2021:399.

Förteckning över remissinstanserna

Efter remiss har yttranden över betänkandet lämnats av Akademikerförbundet SSR, Arbetsdomstolen, Barnombudsmannen, Brottsförebyggande rådet, Brottsofferjouren Sverige, Brottsoffermyndigheten, Centrum för rättvisa, Diskrimineringsombudsmannen, Domstolsverket, Fackförbundet ST, Göteborgs tingsrätt, Hovrätten för Västra Sverige, Integritetsskyddsmyndigheten, Justitiekanslern, Jönköpings tingsrätt, Kammarkollegiet, Kriminalvården, Kronofogdemyndigheten, Kustbevakningen, Lunds universitet (Juridiska fakulteten), Lärarförbundet, Malmö tingsrätt, Nationellt centrum för kvinnofrid vid Uppsala universitet, Polismyndigheten, Riksorganisationen för anhöriga till våldsdödade (RAV), Rädda barnen, Rättsmedicinalverket, Skatteverket, Socialstyrelsen, Solna tingsrätt, Statens institutionsstyrelse, Svea hovrätt, Svenska transportarbetarförbundet, Svensk Försäkring, Svensk Inkasso, Sveriges advokatsamfund, Sveriges Domareförbund, Tjänstemännens Centralorganisation, TULL-KUST, Tullverket, Unizon, Uppsala universitet (Juridiska fakulteten), Vårdförbundet, Åklagarmyndigheten och Östersunds tingsrätt.

Akavia, Ambulansförbundet, Arbetsgivarverket, Barnens rätt i samhället (BRIS), Funktionsrätt Sverige, Företagarna, Kriminellas revansch i samhället (KRIS), Landsorganisationen i Sverige, Lärarnas riksförbund, Polisförbundet, Riksdagens ombudsmän (JO), Riksorganisationen för kvinnojourer och tjejjourer i Sverige (Roks), Service- och kommunikationsfacket (Seko), Stiftelsen Tryggare Sverige, Svenska Kommunalarbetareförbundet, Svenskt Näringsliv, Sveriges akademikers centralorganisation, Sveriges Förenade Ordningsvakter, Sveriges Kommuner och Regioner, Trafikskadenämnden och Vision har avstått från att yttra sig.

Yttranden har dessutom lämnats av Civil Rights Defenders och Säkerhetspolisen.

1 Förslag till lag om ändring i utsökningsbalken

Härigenom föreskrivs att 4 kap. 11 §, 5 kap. 7 § och 7 kap. 14 § utsökningsbalken ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

4 kap.

11 §¹

Har två eller flera sökt utmätning mot samma gäldenär, *skall* utmätning för fordringarna ske samtidigt, om *ej* utmätning för någon av fordringarna därigenom fördröjs oskäligt.

Har två eller flera sökt utmätning mot samma gäldenär, *ska* utmätning för fordringarna ske samtidigt, om *inte* utmätning för någon av fordringarna därigenom fördröjs oskäligt.

Om utmätningen avser ersättning enligt 2–4 §§ lagen (1998:714) om ersättning vid frihetsberövanden och andra tvångsåtgärder, och ersättningen endast får utmätas för fordringar som avser skadestånd på grund av brott, gäller första stycket endast för sådana fordringar.

Bestämmelserna i 7 kap. 17 § första stycket om jämkning av underhållsbidrag vid utmätning av lön tillämpas även vid annan utmätning.

5 kap.

7 §

Skadestånd, som tillkommer gäldenären med anledning av personskada, frihetsberövande, falskt åtal, ärekränkning eller annat sådant, får *ej* utmätas medan skadeståndet innesår hos den som *skall utge* det. *Har* skadeståndet bestämts att *utgå* som livränta, gäller *vad* som *har sagts* nu rätten till livräntan.

Skadestånd, som tillkommer gäldenären med anledning av personskada, frihetsberövande, falskt åtal, ärekränkning eller annat sådant, får *inte* utmätas medan skadeståndet innesår hos den som *ska betala* ut det. *Om* skadeståndet *har* bestämts att *betalas* i form av livränta, gäller *förbudet mot utmätning* bara rätten till livräntan.

Sedan skadeståndet har betalats ut, får *vad* som hålls avskilt *ej* utmätas, om skadeståndet *skall* tillgodose försörjningsbehov som *alltjämt kvarstår* eller, i annat fall, om mindre än två år *har förflutit* från *det att medlen betalades* ut.

När skadeståndet har betalats ut får *det* som hålls avskilt *inte* utmätas, om skadeståndet *ska* tillgodose *ett kvarstående* försörjningsbehov eller, i annat fall, om mindre än två år *har gått* från *utbetalningen*.

¹ Senaste lydelse 1995:298.

Om utmätningensfordringen avser skadestånd på grund av brott, gäller första och andra styckena inte ersättning enligt 2–4 §§ lagen (1998:714) om ersättning vid frihetsberövanden och andra tvångsåtgärder.

7 kap.

14 §²

Vid utmätning av lön har följande fordringar i nämnd ordning företräde framför andra fordringsanspråk:

1. fordran som avser underhållsbidrag enligt äktenskapsbalken och föräldrabalken,

2. konkursbos fordran på gäldenärens lön enligt 3 kap. 4 § konkurslagen (1987:672), om lönen innehållits under konkursen,

3. fordran som avses i 2 § lagen (1993:891) om indrivning av statliga fordringar m.m.

3. fordran som avses i 2 § lagen (1993:891) om indrivning av statliga fordringar m.m.,

4. *fordran som avser skadestånd på grund av brott.*

Företrädesrätten enligt första stycket 1 gäller även sådant utländskt underhållsbidrag som får verkställas i Sverige, om bidragsfordringen vid verkställighetstillfället inte är äldre än fem år.

Denna lag träder i kraft den 10 september 2022 i fråga om 7 kap. 14 § och i övrigt den 1 juli 2022.

2 Förslag till lag om ändring i skadeståndslagen (1972:207)

Prop. 2021/22:198
Bilaga 4

Härigenom föreskrivs i fråga om skadeståndslagen (1972:207)¹

dels att 2 kap. 3–5 §§, 3 kap. 1, 2, 4 och 5 §§, 5 kap. 6 § och 6 kap. 3 och 6 §§ ska ha följande lydelse,

dels att det ska införas två nya paragrafer, 2 kap. 3 a § och 5 kap. 6 a §, av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

2 kap.

3 §

Den som allvarligt kränker någon annan genom brott som innefattar ett angrepp mot dennes person, frihet, frid eller ära *skall* ersätta den skada som kränkningen innebär.

Den som allvarligt kränker någon annan genom brott som innefattar ett angrepp mot dennes person, frihet, frid eller ära *ska* ersätta den skada som kränkningen innebär.

Om den som utsätts för brott i tjänsten får anses ha en särskild beredskap för angreppet, ska det vid bedömningen av om kränkningen är allvarlig särskilt beaktas om angreppet

1. riktar sig mot den angripnes privata sfär, eller
2. är fysiskt.

3 a §

Den som uppsåtligen eller av grov oaksamhet genom brott orsakar någon annans död ska betala särskild anhörigersättning till den som stod den avlidne särskilt nära. Detta gäller dock inte om det är uppenbart oskäligt.

4 §

Den som i fall som avses i 1–3 §§ vållar skada innan han har fyllt arton år *skall* ersätta skadan i den *mån* det är skäligt med hänsyn till hans ålder och utveckling, handlingens beskaffenhet, föreliggande ansvarsförsäkring och andra ekonomiska förhållanden samt övriga omständigheter.

Den som i fall som avses i 1–3 a §§ vållar skada innan han *eller hon* har fyllt arton år *ska* ersätta skadan i den *utsträckning* det är skäligt med hänsyn till hans *eller hennes* ålder och utveckling, handlingens beskaffenhet, föreliggande ansvarsförsäkring och andra ekonomiska förhållanden samt övriga omständigheter.

¹ Lagen omtryckt 2001:732.

Den som i fall som avses i 1–3 §§ vållar skada under påverkan av en allvarlig psykisk störning eller av någon annan psykisk störning som inte är självförvållad och tillfällig *skall* ersätta skadan i den *mån* det är skäligt med hänsyn till hans sinnesstillstånd, handlingens beskaffenhet, föreliggande ansvarsförsäkring och andra ekonomiska förhållanden samt övriga omständigheter.

Den som i fall som avses i 1–3 a §§ vållar skada under påverkan av en allvarlig psykisk störning eller av någon annan psykisk störning som inte är självförvållad och tillfällig *ska* ersätta skadan i den *utsträckning* det är skäligt med hänsyn till hans *eller hennes* sinnesstillstånd, handlingens beskaffenhet, föreliggande ansvarsförsäkring och andra ekonomiska förhållanden samt övriga omständigheter.

3 kap.

1 §²

Den som har arbetstagare i sin tjänst ska ersätta

1. personskada eller sakskada som arbetstagaren vållar genom fel eller försummelse i tjänsten,

2. ren förmögenhetsskada som arbetstagaren i tjänsten vållar genom brott, *och*

3. skada på grund av att arbetstagaren kränker någon annan på sätt som anges i 2 kap. 3 § genom fel eller försummelse i tjänsten.

2. ren förmögenhetsskada som arbetstagaren i tjänsten vållar genom brott,

3. skada på grund av att arbetstagaren kränker någon annan på sätt som anges i 2 kap. 3 § genom fel eller försummelse i tjänsten, *och*

4. skada som ersätts enligt 2 kap. 3 a § *och som arbetstagaren orsakar genom fel eller försummelse i tjänsten.*

I fråga om skadeståndsansvar för staten eller en kommun gäller även det som sägs nedan i detta kapitel. Det som där sägs om en kommun gäller också en region och ett kommunalförbund.

2 §

Staten eller en kommun *skall* ersätta

1. personskada, sakskada eller ren förmögenhetsskada, som vållas genom fel eller försummelse vid myndighetsutövning i verksamhet för vars fullgörande staten eller kommunen svarar, *och*

2. skada på grund av att någon annan kränks på sätt som anges i 2 kap. 3 § genom fel eller försummelse vid sådan myndighetsutövning.

Staten eller en kommun *ska* ersätta

1. personskada, sakskada eller ren förmögenhetsskada, som vållas genom fel eller försummelse vid myndighetsutövning i verksamhet för vars fullgörande staten eller kommunen svarar,

2. skada på grund av att någon annan kränks på sätt som anges i 2 kap. 3 § genom fel eller försummelse vid sådan myndighetsutövning, *och*

3. skada som ersätts enligt 2 kap. 3 a § och som orsakas genom fel eller försummelse vid sådan myndighetsutövning.

4 §³

Staten eller en kommun ska ersätta

1. personskada, sakskada, ren förmögenhetsskada och skada på grund av att någon kränks på sätt som anges i 2 kap. 3 §, om skadan uppkommit till följd av att den skadelidandes rättigheter enligt den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna har överträtts från statens eller kommunens sida, och

2. annan ideell skada som uppkommit till följd av en sådan rättighetsöverträdelse.

Skadestånd enligt första stycket ska endast utges i den utsträckning det är nödvändigt för att gottgöra överträdelsen.

1. personskada, sakskada, ren förmögenhetsskada, skada på grund av att någon kränks på sätt som anges i 2 kap. 3 § och skada som ersätts enligt 2 kap. 3 a §, om skadan uppkommit till följd av att den skadelidandes rättigheter enligt den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna har överträtts från statens eller kommunens sida, och

Skadestånd enligt första stycket ska betalas endast i den utsträckning det är nödvändigt för att gottgöra överträdelsen.

5 §⁴

En förälder som har vårdnaden om ett barn ska ersätta

1. personskada eller sakskada som barnet vållar genom brott, och

2. skada på grund av att barnet kränker någon annan på sätt som anges i 2 kap. 3 §.

Förälderns ansvar enligt första stycket är för varje skadehändelse begränsat till en femtedel av det prisbasbelopp enligt 2 kap. 6 och 7 §§ socialförsäkringsbalken som gäller för det år då skadehändelsen inträffade. *Står* barnet under vårdnad av två föräldrar, gäller begränsningen för dem gemensamt.

Om beloppet som anges i andra stycket inte räcker till full ersättning åt flera som lidit skada till följd av skadehändelsen, ska ersättningen sättas ned med samma kvotdel för var och en av de skadelidande.

1. personskada eller sakskada som barnet vållar genom brott,

2. skada på grund av att barnet kränker någon annan på sätt som anges i 2 kap. 3 §, och

3. skada som barnet orsakar och som ersätts enligt 2 kap. 3 a §.

Förälderns ansvar enligt första stycket är för varje skadehändelse begränsat till en femtedel av det prisbasbelopp enligt 2 kap. 6 och 7 §§ socialförsäkringsbalken som gäller för det år då skadehändelsen inträffade. *Om* barnet *står* under vårdnad av två föräldrar, gäller begränsningen för dem gemensamt.

³ Senaste lydelse 2018:23.

⁴ Senaste lydelse 2010:704.

Skadestånd med anledning av kränkning bestäms efter vad som är skäligt med hänsyn till handlingens art och varaktighet. *Därvid skall särskilt beaktas om handlingen*

1. haft förnedrande eller skändliga inslag,
2. varit ägnad att framkalla allvarlig rädsla för liv eller hälsa,
3. riktat sig mot någon med särskilda svårigheter att värja sin personliga integritet,
4. inneburit missbruk av ett beroende- eller förtroendeförhållande, eller
5. varit ägnad att väcka allmän uppmärksamhet.

Den som har gjort sig skyldig till ärekränkning eller *dylik* brottslig gärning eller som annars är skadeståndsskyldig med anledning av sådant brott kan på yrkande av den

Skadestånd med anledning av kränkning bestäms efter vad som är skäligt med hänsyn till handlingens art och varaktighet. *Skadeståndet ska vid skälighetsbedömningen bestämmas på ett sätt som även innebär att den kränkta får upprättelse för angreppet.*

Vid bedömningen enligt första stycket ska det särskilt beaktas om handlingen

1. haft förnedrande eller skändliga inslag,
2. varit ägnad att framkalla allvarlig rädsla för liv eller hälsa,
3. riktat sig mot någon med särskilda svårigheter att värja sin personliga integritet,
4. inneburit missbruk av ett beroende- eller förtroendeförhållande eller riktat sig mot någon som den skadeståndsskyldige har eller tidigare har haft ett nära förhållande till,
5. varit ägnad att väcka allmän uppmärksamhet eller tagits upp med ett tekniskt hjälpmedel under förhållanden som inneburit risk för att upptagningen sprids,
6. utförts av flera personer tillsammans mot den skadelidande, eller
7. innefattat hot som påtagligt har förstärkts genom anspelning på ett våldskapital.

Den som har gjort sig skyldig till ärekränkning eller *en liknande* brottslig gärning eller som annars är skadeståndsskyldig med anledning av ett sådant brott kan på

kränkte i mål om gärningen efter omständigheterna *åläggas* att bekosta *tryckning* i en eller flera tidningar *av dom i målet*.

yrkande av den kränkte i *ett* mål om gärningen efter omständigheterna *förpliktas* att bekosta *att domen i målet förs in* i en eller flera tidningar.

6 a §

Särskild anhörigersättning bestäms oberoende av omständigheterna i det enskilda fallet till ett skäligt belopp som är lika stort för var och en av de ersättningsberättigade.

6 kap.

3 §⁵

Rätten till ersättning för fysiskt och psykiskt lidande och för särskilda olägenheter faller bort, om den skadelidande avlider innan ett krav på sådan ersättning har framställts. Detsamma gäller rätten till ersättning för kränkning och för annan ideell skada enligt 3 kap. 4 § första stycket 2.

Rätten till ersättning för fysiskt och psykiskt lidande och för särskilda olägenheter faller bort, om den skadelidande avlider innan ett krav på sådan ersättning har framställts. Detsamma gäller rätten till ersättning för kränkning, *särskild anhörigersättning* och för annan ideell skada enligt 3 kap. 4 § första stycket 2.

6 §

En skadelidande som har tillerkänts skadestånd för kränkning *skall* inte förpliktas att ersätta den skadeståndsskyldiges rättegångskostnader i ett mål där skadestånd på grund av brottet prövas. Detta gäller dock inte om särskilda skäl föranleder annat.

En skadelidande som har tillerkänts skadestånd för kränkning *eller särskild anhörigersättning ska* inte förpliktas att ersätta den skadeståndsskyldiges rättegångskostnader i ett mål där skadestånd på grund av brottet prövas. Detta gäller dock inte om särskilda skäl föranleder annat.

Om det finns särskilda skäl gäller *vad som sägs i* första stycket första meningen också en skadelidande som har tillerkänts skadestånd för fysiskt och psykiskt lidande eller för särskilda olägenheter på grund av brott.

Om det finns särskilda skäl, gäller första stycket första meningen också en skadelidande som har tillerkänts skadestånd för fysiskt och psykiskt lidande eller för särskilda olägenheter på grund av brott.

Undantag från *vad som sägs i* första och andra styckena får göras i fråga om sådana kostnader som den skadelidande har orsakat genom att uppträda på ett sätt som avses i 18 kap. 3 eller 6 § eller 31 kap. 4 § rättegångsbalken.

Undantag från första och andra styckena får göras i fråga om sådana kostnader som den skadelidande har orsakat genom att uppträda på ett sätt som avses i 18 kap. 3 eller 6 § eller 31 kap. 4 § rättegångsbalken.

⁵ Senaste lydelse 2018:23.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2022.

3 Förslag till lag om ändring i brottsskadelagen (2014:322)

Prop. 2021/22:198
Bilaga 4

Härigenom föreskrivs i fråga om brottsskadelagen (2014:322)
dels att 2, 5, 17 och 32 §§ ska ha följande lydelse,
dels att det ska införas en ny paragraf, 5 a §, av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

2 §¹

Brottsskadeersättning betalas om brottet har begåtts i Sverige.

Brottsskadeersättning enligt 4 och 5 §§ betalas även om brottet har begåtts utomlands, om den skadelidande vid tidpunkten för brottet hade hemvist i Sverige.

Brottsskadeersättning enligt 4–5 a §§ betalas även om brottet har begåtts utomlands, om den skadelidande vid tidpunkten för brottet hade *sin* hemvist i Sverige.

5 §²

Brottsskadeersättning betalas för den skada det innebär att någon allvarligt kränker någon annan genom brott som innefattar ett angrepp mot dennes person, frihet eller frid eller genom grovt förtal enligt 5 kap. 2 § brottsbalken (kränkning).

Brottsskadeersättning för kränkning bestäms enligt 5 kap. 6 § första stycket skadeståndslagen (1972:207).

Brottsskadeersättning för kränkning bestäms enligt 5 kap. 6 § första och andra styckena skadeståndslagen (1972:207).

I den utsträckning en domstol i sak har prövat ett yrkande om skadestånd för kränkning får brottsskadeersättningen i denna del inte bestämmas till ett lägre belopp än vad som följer av domstolens avgörande, om inte annat följer av denna lag.

5 a §

Brottsskadeersättning betalas för skada som ersätts enligt 2 kap. 3 a § skadeståndslagen (1972:207). Sådan brottsskadeersättning bestäms enligt 5 kap. 6 a § samma lag.

I den utsträckning en domstol i sak har prövat ett yrkande om ersättning enligt 2 kap. 3 a § skadeståndslagen får brottsskadeersättningen i denna del inte bestämmas till ett lägre belopp än vad som följer av domstolens avgörande, om inte annat följer av denna lag.

¹ Senaste lydelse 2021:399.

² Senaste lydelse 2017:1134.

Rätten till brottsskadeersättning för personskada enligt 5 kap. 1 § första stycket 3 skadeståndslagen (1972:207) *och* för kränkning faller bort om den skadelidande avlider innan en ansökan om brottsskadeersättning har gjorts. Detta gäller dock inte om han eller hon dessförinnan har framställt krav på skadestånd för sådan skada.

Rätten till brottsskadeersättning för personskada enligt 5 kap. 1 § första stycket 3 skadeståndslagen (1972:207), för kränkning *och för skada som ersätts enligt 2 kap. 3 a § skadeståndslagen* faller bort om den skadelidande avlider innan en ansökan om brottsskadeersättning har gjorts. Detta gäller dock inte om han eller hon dessförinnan har framställt krav på skadestånd för sådan skada.

Ett anspråk på brottsskadeersättning enligt 4 *eller* 5 § får inte utmätas för den skadelidandes skuld. Livräntebelopp får dock utmätas enligt 7 kap. utsökningsbalken.

I fråga om förbud mot utmätning sedan brottsskadeersättning enligt 4 *eller* 5 § har betalats ut tillämpas 5 kap. 7 § andra stycket utsökningsbalken.

Ett anspråk på brottsskadeersättning enligt 4, 5 *eller 5 a* § får inte utmätas för den skadelidandes skuld. Livräntebelopp får dock utmätas enligt 7 kap. utsökningsbalken.

I fråga om förbud mot utmätning sedan brottsskadeersättning enligt 4, 5 *eller 5 a* § har betalats ut tillämpas 5 kap. 7 § andra stycket utsökningsbalken.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2022.

Utdrag ur protokoll vid sammanträde 2022-03-08

Närvarande: F.d. justitieråden Martin Borgeke och Mari Andersson samt justitierådet Petter Asp

Stärkt rätt till skadestånd för brottsoffer

Enligt en lagrådsremiss den 17 februari 2022 har regeringen (Justitiedepartementet) beslutat inhämta Lagrådets yttrande över förslag till

1. lag om ändring i utsökningsbalken,
2. lag om ändring i skadeståndslagen (1972:207),
3. lag om ändring i brottsskadelagen (2014:322).

Förslagen har inför Lagrådet föredragits av rättssakkunnige Anton Freszals.

Förslagen föranleder följande yttrande.

Allmänt om förslagen

Förslagen i remissen går ut på att utvidga brottsoffers rätt till skadestånd och möjlighet att också få ut sådan ersättning. Det övergripande syftet med lagändringarna är att stärka brottsoffers ställning. Detta vill man åstadkomma bl.a. genom en påtaglig höjning av nivåerna för kränknersättning. Man vill även utvidga rätten till sådan ersättning för poliser och vissa andra yrkesgrupper. Ett viktigt inslag är också en s.k. särskild anhörig-ersättning – en ny form av ersättning för ideell skada som ska kunna utgå till efterlevande till någon som har dödats.

När det gäller möjligheterna för brottsoffer att få ut sin ersättning föreslås bl.a. större möjligheter att till förmån för den brottsutsatte utmäta s.k. frihetsberövandeersättning.

Lagrådet har inte någon invändning mot remissförslaget som sådant. Däremot anser Lagrådet att de lagtekniska lösningarna i vissa delar kan förbättras, bl.a. i syfte att öka enhetligheten i en kommande rättstillämpning. Lagrådet har också funnit skäl till en del mera lagtekniska och språkliga anmärkningar.

Förslaget till lag om ändring i utsökningsbalken

Ikraftträdandebestämmelsen

Några särskilda övergångsbestämmelser föreslås inte. Skälet för detta har förklarats vara, att de aktuella reglerna är av processuell karaktär och därmed ska tillämpas över hela fältet omedelbart efter det att de har trätt i kraft.

Åtskilliga regler om utmätning förfarandet är naturligtvis av processuellt slag. Det framstår emellertid för Lagrådet inte som självklart att en regel som innebär att egendom är skyddad mot utmätning har denna karaktär. Här kan jämföras med bl.a. det förhållandet, att gäldenären själv i viss mån har möjlighet att påverka om ett utbetalat skadestånd får

utmätas. De skäl som anförs för att det inte behövs övergångsbestämmelser bör mot denna bakgrund utvecklas något.

Förslag till lag om ändring i skadeståndslagen

2 kap. 3 §

Paragrafen innehåller en regel om att den som allvarligt kränker någon annan genom brott som innefattar ett angrepp mot dennes person, frihet, frid eller ära ska ersätta den skada som kränkningen innebär. I ett nytt andra stycke föreslås en föreskrift om vad som i detta avseende ska gälla om någon utsätts för brott i tjänsten och om han eller hon får anses ha en särskild beredskap för angreppet i fråga. Regeln gäller exempelvis beträffande poliser.

Tillskottet till paragrafen är skrivet mot bakgrund av en outtalad förutsättning, nämligen att rätten till ersättning för sådana personer som avses är i viss mån begränsad i jämförelse med vad som gäller för andra grupper. För att lagtexten ska bli begriplig bör denna förutsättning på något sätt – åtminstone indirekt – komma till uttryck i lagtexten. Lagrådet föreslår att stycket ges följande lydelse:

Har brottet begåtts mot någon i hans eller hennes tjänst ska det, om han eller hon får anses ha en särskild beredskap för angreppet, vid bedömningen av om rätt till kränkingsersättning ändå föreligger särskilt beaktas om angreppet riktar sig mot den angräpnens privata sfär eller är fysiskt.

Som framgår av detta förslag anser Lagrådet att det inte är behövligt med en punktlista. De båda omständigheter som ska beaktas framgår ändå tydligt.

2 kap. 3 a §

Paragrafen innebär att det införs en schabloniserad ersättning, *särskild anhörigersättning*, som ska utgå under vissa förutsättningar. När en ersättning av detta slag är helt schabloniserad och alltså avsedd att uppgå till samma belopp i alla situationer som omfattas av bestämmelsen, finns det anledning för lagstiftaren att vara tydligare med vad som – åtminstone initialt – ska gälla. Paragrafen ska ju vid något tillfälle börja tillämpas av domstolarna, och det finns för dem inget underlag för att bestämma vilken schablonen ska vara. Den indirekta hänvisning som i lagrådsremissen görs till ställningstagandena i det bakomliggande betänkandet framstår i detta avseende som otillräcklig. Ett tydligare besked från lagstiftaren i denna del kan inte anses ägnat att rubba den grundläggande utgångspunkten, att beloppets storlek ytterst ska bestämmas och utvecklas i rättstillämpningen.

3 kap. 1 §

I paragrafen anges i en ny fjärde punkt till första stycket att skada som ersätts enligt 2 kap. 3 a §, dvs. särskild anhörigersättning, och som en arbetstagare orsakar genom fel eller försummelse i tjänsten ska ersättas av arbetsgivaren. Bestämmelsen anger alltså enligt ordalydelsen – ”och” – två förutsättningar för ersättning: dels att det är fråga om skada som ersätts enligt 2 kap. 3 a §, dels att skadan har orsakats av arbetstagaren genom fel

eller försummelse i tjänsten. Eftersom det i första ledet bara finns en hänvisning till viss skada skapar paragrafen närmast intrycket av att det är fel eller försummelse i tjänsten som, vid sidan om dödsfallet, är grundförutsättningen för ansvar. Det framstår emellertid som klart att det inte är så; grundförutsättningen är i stället att ett dödsfall har orsakats genom brott som begåtts med uppsåt eller av grov oaktsamhet. Det led som gäller fel och försummelse har tagits med, liksom i flera andra bestämmelser i skadeståndslagen, närmast som ett sätt att uttrycka att skadan ska ha orsakats i tjänsten. Detta problem finns sedan tidigare i skadeståndslagen, men det blir särskilt akut när ”fel eller försummelse” är den enda norm som kommer till direkt uttryck i själva punkten.

Vidare skapar det förhållandet att någon ”skada” inte omnämns i 2 kap. 3 a § svårigheter när det gäller att passa in denna form av ersättning i en punktlista som räknar upp vilken ”skada” arbetsgivaren ska ersätta. Det har skapat ett behov av att i paragrafen – och inom ramen för punktlistan – definiera skadan, vilket har lett till att det i bestämmelsen talas om att ”den som har arbetstagare i sin tjänst ska ersätta skada som ersätts enligt...”. En sådan konstruktion bör av uppenbara skäl undvikas.

Ett sätt att lösa detta problem är att formulera innehållet i den nya fjärde punkten i ett nytt andra stycke. Detta stycke skulle då, med beaktande av de synpunkter som nyss har framförts, kunna ges följande lydelse.

Om ett dödsfall har orsakats av en arbetstagare i tjänsten och detta har skett på ett sådant sätt som anges i 2 kap. 3 a § ska den som har arbetstagaren i sin tjänst betala den särskilda anhörigersättning som ska utges.

Med denna utformning av lagtexten täcker man in även de undantagsfall, då någon särskild anhörigersättning inte ska betalas.

3 kap. 2 §

Se här Lagrådets synpunkter avseende 3 kap. 1 §.

3 kap. 4 och 5 §§

Också här aktualiseras problemet med att det i lagtexten talas om att ”ersätta skada som ersätts...”.

5 kap. 6 §

I paragrafen anges vilka omständigheter som ska beaktas när kränkningsersättning ska bestämmas. Förslaget innebär att bestämmelsen blir avsevärt mera utförlig. En nyhet är att kränkningsersättningen ska bestämmas på ett sätt som innebär att den kränkte även ”får upprättelse” för det angrepp som han eller hon har varit utsatt för. Detta föreskrivs särskilt. Syftet med nyordningen är, som har nämnts i det föregående, att åstadkomma en påtaglig höjning av nivåerna på kränkningsersättningen.

En grundläggande fråga är hur man som lagstiftare styr skadeståndsnivåerna när det är fråga om en skada som inte är konkret till sin karaktär och som inte kan frikopplas från den värdering av gärningen som sker vid bedömningsstillfället, vilken i sin tur går tillbaka på mer allmänna i samhället förhärskande etiska och sociala värderingar.

I lagstiftningsärendet har man valt en väg som innebär att intresset av upprättelse betonas. Man kan ifrågasätta om en sådan norm verkligen fungerar när domstolen ska bestämma nivån på den kränkingsersättning som ska utgå. Hänvisningen till vad som krävs för ”upprättelse” ger ju ingen ledning när det gäller att bedöma på vilken nivå man ska lägga sig. Med hänsyn till de uppenbara svårigheterna att styra skadeståndsnivåer genom lagstiftning vill Lagrådet inte motsätta sig förslaget, men lagstiftningstekniken förutsätter att man i förarbetena är någorlunda klar med vilka nivåerna är tänkta att vara initialt, t.ex. genom att man tydligt ansluter sig till bedömningen i betänkandet och också ger några konkreta exempel. Sådana angivelser kan inte anses jäva den grundläggande utgångspunkten att skadeståndsnivåerna ytterst måste bestämmas i rättstillämpningen och dessutom kunna förändras över tid.

Med detta sagt övergår Lagrådet till några synpunkter på författningstexten av mer lagstiftningsteknisk karaktär.

Till att börja med framstår det som inte korrekt att tala om att skadeståndet bestäms vid skälighetsbedömningen. Vad som avses är att man vid skälighetsbedömningen, dvs. vid bedömningen av vad som är skäligt, ska beakta intresset av att den kränkte får upprättelse för angreppet, och detta är också vad som bör komma till uttryck i lagtexten. Att ordet ”skälighetsbedömningen” finns med i andra meningen i första stycket har vid fördragningen inför Lagrådet förklarats med att man vill understryka att de båda meningarna i första stycket avser en och samma skälighetsbedömning. Att det är fråga om samma bedömning framgår dock även med nedanstående förslag från Lagrådet och, om inte annat, av andra styckets inledning.

Skadestånd med anledning av kränkning bestäms efter vad som är skäligt med hänsyn till handlingens art och varaktighet samt med beaktande av intresset av att den kränkte får upprättelse för angreppet.

I andra stycket 4 används i inledningen av punkten, liksom i övriga punkter, tempusformen perfekt (handlingen har ”inneburit”, ”riktat sig”), vilket är naturligt eftersom vi (jfr början av stycket) nu är framme vid bedömningstidpunkten. Senare i punkten byts emellertid tempus till presens (”har”) – med ett alternativ i perfekt (”har haft”) – när det gäller det nära förhållandet. Här utgår man uppenbarligen – eftersom punkten annars reglerar relationen vid bedömningstillfället eller i tiden före detta – från att man tidsmässigt befinner sig vid gärningen. Ska punkten hänga ihop språkligt bör man i det senare ledet skriva ”som den skadeståndsskyldige hade eller hade haft ett förhållande till”. (Alternativet att övergå till presens generellt är betydligt sämre eftersom det kräver omskrivning av övriga punkter. En sådan lösning stämmer också mindre väl med att regleringen avser den bedömning som sker i efterhand.)

Av andra stycket 5 följer att man särskilt ska beakta om handlingen har tagits upp med ett tekniskt hjälpmedel under förhållanden som har inneburit risk för spridning av upptagningen. Lagrådet ser stora problem med förslaget, eftersom lagtexten tar sikte på en omständighet som alls inte behöver vara kopplad till den kränkande gärningen och heller inte behöver uppfattas av vare sig den handlande eller den utsatte. Det är visserligen så att kränkingsersättning kan utgå också i fall där den utsatte

inte har varit medveten om kränkningen (jfr NJA 2007 s. 540), men det är en helt annan sak att på detta sätt framhäva som en särskilt beaktansvärd faktor en omständighet som kan ligga helt vid sidan av gärningen och sakna varje samband med den. En reglering av detta slag går helt enkelt inte ihop med grundtankarna bakom kränkningersättning, nämligen att sådan ersättning ska gottgöra den momentana upplevelse som den angräpnade typiskt sett drabbas av vid skadetillfället och inte efterföljande lidande eller andra upplevelser eller verkningar av det brottsliga angreppet.

För att lösa det nu påtalade problemet och göra bestämmelsen godtagbar skulle man t.ex. kunna begränsa den till fall där skeendet har tagits upp med ett tekniskt hjälpmedel av den handlande eller av någon annan i samförstånd med denne.

5 kap. 6 a §

Här kan jämföras med Lagrådets synpunkter angående 2 kap. 3 a §.

Lagrådet föreslår vidare att ordet ”skäligt” stryks i lagtexten. Det framstår som direkt motsägelsefullt att ha en reglering som samtidigt säger att ersättningen bestäms oberoende av omständigheterna i det enskilda fallet och att den ska bestämmas till ett skäligt belopp.

Vad gäller nivån på ersättningen bör det vara tillräckligt att i förarbetena ange att det förutsätts att den ska kunna utvecklas i praxis. Anses detta otillräckligt får man ha en särskild mening som tar sikte på ersättningsnivån.

Övrigt lagförslag

Lagrådet lämnar förslaget utan erinran.

Utdrag ur protokoll vid regeringssammanträde den 24 mars 2022

Närvarande: statsminister Andersson, ordförande, och statsråden Johansson, Hultqvist, Damberg, Shekarabi, Ygeman, Linde, Ekström, Strandhäll, Eneroth, Dahlgren, Ernkrans, Hallberg, Nordmark, Säterberg, Thorwaldsson, Gustafsdotter, Axelsson Kihlblom, Elger, Danielsson, Karkiainen

Föredragande: statsrådet Johansson

Regeringen beslutar proposition 2021/22:198 Stärkt rätt till skadestånd för brottsoffer